

OSINT قۇشىنچە

مۇھىم ئۇقۇملار، ئاساسلىق تېخنىكىلار ۋە قۇرالىلار

ئۇيغۇر OSINT قىسىمچە چۈشىنچە

مۇھىم ئۆقۇملار، ئاساسلىق تېخنىكىلار ۋە قۇرالىلار

ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسى تەييارلىدى

قەدبرلىك ئوقۇرمهن،

قولىڭىزدىكى ئۇشبو كىتاب ئۇيغۇرلار جەمئىتى ئۇچۇن تۇنجى قېتىم يېزىلغان «ئۈچۈق مەنبە ئىستىخاراتى» قولانىمىسى بولۇپ، قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىستىخاراتنىڭ رولى بىر دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئۇتۇق قازىنىشى ياكى زاۋاللىققا يۈزلىنىشىدىكى ھالقىلىق كۈچ بولۇپ كەلدى. شۇنىسى مۇقەررەركى، ھازىرقى زاماندىكى ئۇچقاندەك تەرەققى قىلىۋاتقان ئۇچۇر دەۋرىدە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇستەقىللىق مۇجادىلىسىدە ئىستىخاراتنىڭ قۇۋۇتى ھالقىلىق رول ئوبىنайдۇ. ئۇنداقتا ئىستىخارات دېگەن نېمە؟ ئىستىخاراتنىڭ تەبىرى ئوخشىمىغان ساھەلەرde بىرئاز پەرق قىلىش مۇمكىن. ئەمما ئومۇمى تەبىرنى بىر جۇملىگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن. ئىستىخارات بولسا ئۇچۇر ئىگىلەش، ئۆگىنىش، چوشىنىش، ئەقلىلىشىش ۋە قوللىنىش ئارقىلىق مەسىلەرنى ھەل قىلىش، قارار چىقىرىش ۋە يېڭى ئەھۋاللارغا ماسلىشىش ئىقتىدارنى كۆرسىتىدۇ.

ئۈچۈق مەنبە ئىستىخاراتى ئاتالغۇسى OSINT يەنى ئاتالغۇسىدىن تەرجىمە قىلىپ ئىلىنغان بولۇپ، ئاممىۋى ياكى ئاۋام خەلقە ئۈچۈق بولغان ئۇچۇر مەنبەلىرىدىن پايدىلىنىپ ئىستىخارات توپلاشنى كۆرسىتىدۇ. OSINT نىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭ بولۇپ ھەربىي، ئىقتىساد، تور ئۇرۇشى، ئىلىم-پەن، ئىجتىمائىي تۇرمۇش.... قاتارلىق ھەر ساھەلەرگە تۇتىشىدۇ. بۇ كىتاب ئۇيغۇر خەلقىگە OSINT توغرىسىدا دەسلەپكى چۈشەنچىنى ھاسىل قىلىشنى ئاساسى مەقسەت قىلىش بىلەن بىرگە، خىتتاي دۆلتى تەرپىدىن ئۇيغۇرلارغا قارىتا يۈرگۈزۈلۈۋاتقان ئۇچۇر ئۇرۇشىغا تاقابىل تۇرۇش ۋە ئۇيغۇرلارنى ئىستىخارات ۋاسىتىلىرى بىلەن قوراللاندۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

مەيلى سىز تەتقىقاتچى، ژۇرنالىست ياكى ئاكتىۋىست ۋە ياكى ئاددىي بىر ئۇيغۇر بولۇڭ، بۇ كىتاب سىزگە OSINT ساھەسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ئاساسى بىلىم ۋە ئەملى ماھارەت بىلەن تەمنىلەيدۇ. OSINT قوراللىرى ۋە تەدبىرى ئىنتايىن تىز ئۆزگىرىدۇ، گەرچە كىتابىتىكى بىرقىسىم مەزمۇنلار سەل ۋاقتى ئۆتكەندەك قىلىسىمۇ، ئەمما قورال ئىشلىتىش تەدبىرى ۋە تەپەككۈر ھازىرقى ۋاقتقا يەنلا ماس كېلىدۇ.

بۇ كىتابنى يېزىشقا قاتناشقان ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسىدىكى بارلىق سەپداشلارغا سەممىي رەھمەتىمىنى ۋە ئالىي ئېھترامىمىنى بىلدۈريمەن. بۇ قۇللانىمىنىڭ ئوقۇرمەنلەر ئۈچۈن پايدىلىق بولۇشىنى ۋە تۇپرىقىمىزدىكى زۇلۇمنىڭ بالدۇرراق تۆگىشىگە ياردىمى بولۇپ قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

CISSP، قەيسەر سېيىت،

تور بىخەتەرلىك مۇتەخەسسىسى، ئامېرىكا

مۇندەرچە

9	كىرىش سۆز.....
15	بەزى مۇھىم ئۇقۇملار
16	OSINT ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە
16	OSINT دېگەن نېمە؟
16	OSINT نىڭ قىسىقچە تارىخى.....
17	OSINT نىڭ بىز بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟
18	OSINT ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار
24	OSINT قانۇنسىزمۇ؟
26	پاكت ئېنىقلاش
26	(1) پاكت ئېنىقلاش ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە
29	(2) كېيىن پاكت ئېنىقلاش
36	(3) ئالدىن پاكت ئېنىقلاش
39	(4) داڭلىق پاكت ئېنىقلاش مەنبەلىرى
43....	ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قورالار ۋە تېخنىكىلار
44	پاكت ئېنىقلاش قۇرالى - InVID
44	(1) قىسقا تونۇشتۇرۇش
46	(2) ئىقتىدارلىرىنى تونۇشتۇرۇش
55	Google خاکىپلىكى
55	(1) دەسلەپكى چۈشەنچە

56.....	(2) ئادهتىكى ئىزدەش تېخنىكىسى.....
62.....	(3) سەۋىيەلىك ئىزدەش تېخنىكىلىرى.....
68.....	(4) مەنبەلەر.....
69.....	ئىنتېرنېت خەرتە مۇلازىمەتلەرى
69.....	(1) جۇغراپىيلىك ئورۇن بەلگىلەش (Geolocation) ھەققىدە بەزى مەلۇماتلار ...
71.....	(2) جۇغراپىيلىك ئورۇنغا ئالاقىدار قۇراللار...
76.....	(3) سوتسيال مېدىالاردا GPS ئۈچۈرلىرى ئىزدەش
83.....	(4) خەرتە ئارقىلىق ئۈچۈق كامپىالارنى كۆزىتىش.....
85.....	تۈربەتلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتىنى كۆرۈش.....
85.....	Wayback Machine (1
89.....	(2) تۈربەت ئۈچۈرلىرنى ساقلايدىغان باشقۇا تۈربەتلەر.....
90.....	(3) پايدىلانغان مەنبەلەر
92.....	(SOCMINT) مېدىالاردىن ئۈچۈر توپلاش
93.....	Facebook
93.....	نېڭ ئىزدەش ئىقتىدارى Facebook (1
96.....	نى تېپىش..... Facebook ID (2
98.....	ئۈچۈرلىرنى يىغىش ئۈچۈن ياسالغان مەحسۇس قۇراللار..... Facebook (3
100.....	تىكى مەزمۇنلارنى Google دىن ئىزدەش..... Facebook (4
100.....	تىكى مەلۇم hashtag دىكى مەزمۇنلارنى كۆرۈش Facebook (5
101.....	(6) پايدىلانغان مەنبەلەر:
102.....	Twitter
102.....	ھەققىدە قىسىقچە تونۇشتۇرۇش Twitter (1

103.....	نلىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى.....	Twitter (2)
108.....	Twitter دىن تەپسىلىي ئىزدەش	(3)
110.....	Twitter ئۆچۈرلۈرنى ئىزدەش سۇپىلىرى.....	(4)
113.....	پايدىلىنىشقا بولىدىغان مەنبەلەر:.....	(5)
115.....	Instagram دىن ئۆچۈر ئىزدەش.....	
117.....	YouTube دىن ئۆچۈر ئىزدەش.....	
126.....	خىتايىنىڭ مەنبەلىرىدىن ئۆچۈر ئىزدەش	
127.....	بەيدۇ بىلەن قىسىقچە تونۇشتۇرۇش.....	(1)
131.....	بەيدۇ ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارى	(2)
136.....	پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر:.....	(3)
137.....	بەيدۇ خەرتىسى.....	
138.....	ئىقتىدارلىرى بىلەن قىسىقچە تونۇشۇپ چىقىش	(1)
141.....	بىزگە نىسبەتەن ئەمەلىي قوللىنىشى.....	(2)
144.....	خىتاي توربەتلرىدىن رەسمى ئىزدەش	
145.....	خىتاي قاناللىرىدىن ۋىديو ئىزدەش	
148.....	ئۈندىدار سالونلىرى 微信公众号 دىكى ئۆچۈرلارنى ئىزدەش.....	
149.....	خىتايلارنىڭ خۇسۇسىي توربۇشلىقىدىن ماتېرىيال ئىزدەش	
149.....	پات-پات دىققەت قىلىپ تۇرۇشقا تېڭىشلىك مەنبەلەر.....	
154.....	ھەممە ئاخىرقى سۆز OSINT	

كىرىش سۆز

ئوسىنت(OSINT) ، يەنى ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى ئۇيغۇر ئىلىم ساھەسى ئوچۇن بىر قەدەر ناتۇنۇش بولسىمۇ لېكىن كۈنىمىزدە ناھايىتى كەڭ قوللىنىلىۋاتقان، بولۇپىمۇ ئىلىم ي دوکلاتلارنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى ئاشۇرىدىغان ئەمەلىي پاكىتلارنى ئوتتۇرۇغا قويۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوييابىدىغان تېخنىكىدۇر. ئوسىنت (OSINT) نىڭ نېمە ئىكەنلىكى مەزكۇر قوللانىنىڭ OSINT «ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە» قىسىمدا بېرىلگەنلىكى ئوچۇن بۇ يەردە تەپسىلىي توختالمايمىز. شۇنداقتىمۇ شۇنى دەپ ئۆتۈپ كېتىش ئوقۇرمەنلەر ئوچۇن مەسىلىنى تېخىمۇ ئايىدىڭلاشتۇرۇشى مۇمكىن. يەنى ئوسىنت (OSINT) كېرەكلىك ئىزدەش قوراللىرى بىلەن ھەممە كىشى ئېرىشەلەيدىغان ئوچۇرلارنى يىғىش، بۇ ئوچۇرلارنى بىر - بىرىگە باغلادۇپ، بىز ئېلىپ بارماقچى بولغان تەتقىقات رامكىسى ئىچىدە ئانالىز قىلىش ۋە ئاخىridا بىر يەكۈننى چىقىرىش جەريانىدۇر. ئەسلىدە توردا ماتېرىيال ئىزدەيدىغان ھەر قانداق بىرى شەخس ئوسىنت (OSINT) نىڭ مەلۇم بىر خىل مەشغۇلاتىنى ئېلىپ بارغان بولىدۇ. لېكىن ئۇنى ئوسىنت (OSINT) قىلدى دېگىلى بولمايدۇ. ئەمما بۇ ئوچۇرلارنى مەلۇم مەقسەت ئوچۇن ئىزدەش بۇ مەشغۇلاتىنى ئوسىنت (OSINT) سەۋىيەسىگە كۆتۈردى. ئوسىنت (OSINT) ئەلۋەتتە توردىن ئوچۇر ئىزدەشنىلا ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. ئاددىيىسى ۋاتىسەپ (WhatsApp) تىكى بىر تال ئوچۇرنى يىғىش ۋە ئانالىز قىلىشتىن تارتىپ سۈئىي ھەمراھ خەرتىلىرىدىن پايدىلىنىش ۋە ماتېماتىكىلىق، فىزىكىلىق قانۇニيەتلەرنى ئىشلىتىشكىچە ھەممىسى بۇنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. تەپسىلاتىنى قوللانىنىڭ ھەققىسى بۇلۇملىرىدىن كۆرەلەيسىز.

ئوسىنت (OSINT) نىڭ مۇھىملىقى شۇ يەردىكى، ئۇ ھەم مەلۇم ئوچۇرنىڭ ئىشەنچلىك ياكى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىيالايدۇ، ھەم توغرا ئوچۇرلار بىلەن كۈچلۈك پاكىتنى ئوتتۇرۇغا چىقىرالايدۇ. ئىنتېرنېت تورى ۋە مېدىيا ئۈسکۈنلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئىنستاگرام(Instagram)، تىۋىتىپ (Twitter) قاتارلىق كۆپلىگەن سوتىسيال مېدىيا ئەپلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمde قوللىنىلىشى

بىلەن، ھازىر ئىنسانلار يېرىم مەۋھۇم دۇنياغا كۆچۈپ بولدى. بۇ مەۋھۇم دۇنيادا ئۇچۇرلار بىر نەچچە سېكۈنت ئىچىدە نۇرغۇنلىغان كىشىلەرگە ئۇلىشىدۇ ۋە نەتىجىدە بۇ خىل ئۇچۇرغا ئىشىنىش ۋە ئىشەنمەسلىكتىن ئىبارەت ئىككى خىل كۆز قاراش مەيدانغا كېلىدۇ. بەزىدە مەلۇم مەقسەت ئۇچۇن ساختا ئۇچۇرلار قەستەن تارقىتىلىدۇ، شۇنداقلا يەنە نۇرغۇنلىغان توغرا ئۇچۇرلارمۇ ھەر خىل مەقسەت بىلەن تارقىتىلىدۇ. بۇ ئۇچۇر توغرا بولسا توغرىلىقىنى، خاتا بولسا خاتالقىنى ئىسپاتلاش ئوسىنت (OSINT) ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ ۋە مۇھىم شەخس، ئىدارە ۋە ھۆكۈمەتلەر ئىسپاتلانغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇچۇر ھەققىدە قارار چىقىرىدۇ.

ئەگەر ئوقۇرمەنلەر دىققەت قىلغان بولسا، ختاي ھۆكۈمىتى ۋېرۇس سەۋەبلىك غۇلجنى تاقىغاندا نۇرغۇنلىغان ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر يۈز بەردى. كىشىلەر ئاچ قېلىپ ئۆلدى، بىنادىن سەكربىۋالدى ۋە مەجبۇر بىر - بىرىدىن ئايىپ تاشلاندى. نەتىجىدە قۇرۇقۇنچىلۇق تراڭىدىيە يۈز بەردى. بۇ تراڭىدىيە ھەتتا مۇشۇ قۇرلار يېزىلىۋاتقان ۋاقتىتىمۇ داۋام قىلماقتا. ئۇيغۇرلار بۇ ئۇچۇرلارنى كەڭ كۆلەمدە تارقاتتى شۇنداقلا تراڭىدىيەلەر ۋىدىئولاردا، خەتلەرە ۋە ئاۋازلاردا بۇ قەدەر ئېنىق تۇرسىمۇ خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ نېمە ئۇچۇن كارى بولمايدۇ، دېگەن سوئالنى ئوتتۇرۇغا قويدى. بۇ ۋاقتىتا ختايىنىڭ ئۇيغۇر ۋە تىبەت سىياستى مۇتەخەسىسى ئادرييان زىنلىز بۇ ئۇچۇرلارنى سوتىسيال مېدىالارغا مۇنداقلا چىقىرىپ قويۇشنىڭ يېتەرلىك بولمايدىغانلىقىنى، ئوسىنت (OSINT) قىلىپ ھەققىي راست ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، خەلقئارا جەمئىيەتكە سۇنۇش كېرەكلىكىنى ۋە ئۆرنىشىمۇ ھەربىر ئۇچۇرنى ئوسىنت (OSINT) تىن پايدىلىنىپ نەچچە كۈن ۋاقت سەرپ قىلىپ ئىسپاتلاپ چقىپ، ئاندىن ئىشلىتىدىغانلىقى ھەققىدە تۋىتىر (Twitt) ئاتتى. دېمەك مەۋھۇم دۇنيا خۇددى رېئال دۇنيايىمىزغا ئوخشاش راست - يالغان ئۇچۇرلار بىلەن تولغان. شۇڭلاشقا ئاددىي خەلق ئىسپاتلانمىغان ئۇچۇرلارغا ئىشىنىش ياكى ئىشەنمەسلىك ھەققىدە تىز ئىنكاڭ قايتۇرغان بىلەن سىياسەت بەلگىلىگۈچىلەر ۋە تەتقىقاتچىلار بۇنداق ئۇچۇرلارغا ھەممىشە گۇمان بىلەن قارايدۇ، ۋە ئىسپاتلىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ئوسىنت (OSINT) تىن ئوتتىمىگەن تورلاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ (بۇ ئۇچۇرلار توغرا ياكى خاتا بولۇشدىن قەتىينەزەر) كۆپ قىممىتى بولمايدۇ.

ختاي ھۆكۈمىتى ۋەتىنلىرىنىڭ جازا لەگېلىرىنى قۇرغان ۋە كەڭ كۆلەمدى تۇتقۇن قىلىشنى باشلىغان 2017- يىللەرنىڭ قايتىساق، ئەمەلىيەتتە ختاي ھۆكۈمىتى بۇ ئىشلارنى باشلاپ ئۇراق ئۆتىمەي بۇ ھەقتە ئۇچۇرلار سىرتقا تارقالدى. ئەمما خەلقئارا جەمئىيەت، بولۇپمۇ سىياسەتچىلەر ۋە ھۆكۈمەتلەرنىڭ بۇ تراڭىدىيەگە دىققەتنى مەركەزلىك شتۈرۈشى، سۈنئىي ھەمراھ خەرتىلىرى ئارقىلىق ئەنە شۇ لەگېلىرىنىڭ كۆئوردېناتلىرى، سانى، چوڭ - كىچىكلىكى ۋە سىرتقى كۆرۈنۈشلىرى قاتارلىقلارنىڭ ئوتتۇرۇغا چىقىشى، بولۇپمۇ ئاۋسەتلىكىيە ئىستىراتېگىيە تەتقىقات ئىنسىتىتۇتى (ASPI) نىڭ يۇقارقى ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ رەسمىي بىر دوكلات چىقىرىشى بىلەن بولدى. مانا بۇ دوكلاتنىڭ پۇتۇن جەريانى ئوسىنت (OSINT) ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلغاندۇر. مەزكۇر ئىنسىتىتۇتىنىڭ «ئۇيغۇرلار سېتىلىدۇ (Uyghurs For Sale)»، «زۇلۇمنىڭ ئارخىتېكتورى» (Architecture of Repression) ئەنە باشقا دوكلاتلاردا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى كەڭ قوللىنلىغان ۋە بۇ سەۋەبتىن بۇ دوكلاتلارنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ئەمەلىي دىققەت تارتالىغان.

بۇنىڭدىن باشقا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى جەھەتتە دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك گۇرۇپپالاردىن بىرى بولغان، گوللاندىيەگە جايلاشقان Bellingcat گۇرۇپپىسى بۇ تېخنىكىدىن پايدىلىنىپ دۇنيادىكى ئەڭ مۇھىم «سىرلار» نىمۇ يېشىپ چىقۇاتىدۇ. مەسلىن 2014- يىلى سۈرىيە ھۆكۈمىتىنىڭ خەلقە خەممىيەلىك قورال (Хлор گازи) ئىشلەتكەنلىكىنى، سوتىسياڭ مىدىيالاردا تارقىلىپ يۈرگەن رەسم ۋە ۋىدىئۇنى يېپ ئۇچى قىلىش ئارقىلىق ئىسپاتلاب چىققان. بۇنىڭدىن باشقا يەنە، 2020- يىلى ئۆكرائىنا خەلقئارا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىگە تەۋە، تېھراندىن كېيىۋغا قاراپ يولغا چىققان PS752 يولۇچىلار ئايروپلاننىڭ، ئىران تەرىپىدىن ئېتىپ چۈشۈرۈۋېتىلىگەنلىكىمۇ ئوخشاشلا ۋىدىئوغا چىقىپ قالغان بىنالار، پارتلاش ئاۋازنىڭ ئۇزۇنلۇقى قاتارلىق ئامىللارنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق ئىسپاتلانغان. يۇقارقى ئىسپاتلاش جەريانلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئىشلىلىگەن مەنبەلەر خەلقە ئۇچۇق مەنبەلەر بولۇپ، ھېچىرى ھېچقانداق ئىستىخبارات ئورگىنىدىن ئېلىنمىغان. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئەسلىدە بىز كۈندە كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ئۇچۇرلارنىڭ ئىچىدە نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك مەزمۇنلار بار. بۇ يەردىكى مەسلىن پەقەت بىزنىڭ ئۇلارنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلىشىمىز ۋە بۇنىڭ ئۇچۇن كېرەكلىك بولغان

تېخنىكلارنى ئىگلىشىمزدە. ئوسىنت (OSINT) مانا بۇ تېخنىكلارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ خىل تېخنىكىنى بۇنىڭدەك مۇرەككەپ ۋە چوڭ مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىشتىن تارتىپ ، ئەڭ ئاددىيىسى بىر پارچە رەسم ۋە ئۈچۈرنىڭ راست - يالغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا قەدەر ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئۈچۈر دەۋرىدە ئەلۋەتتە ساختا ئۈچۈرلارغا كۆپ دۇچ كېلىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەت، ئورگان ۋە تەتقىقاتچىلار سوتىسيال مىدىيالاردىكى ئۈچۈرلار ئېنىقلاتىمعان ئەھۋال ئاستىدا ئۇلارغا ئىشەنەيدۇ. ئۈچۈرلارنى ئېنىقلاش ئادتى يېتىلمىگەن شەخس ۋە ئورگانلار خاتا ئۈچۈرلارنىمۇ «تۇغرا» دەپ قاراپ تارقىتىدۇ، نەتىجىدە ئۆزىنىڭ باشقىلار ئالدىدىكى ئىشەنچلىك دەرىجىسى چۈشۈپ كېتىدۇ. بولۇپمۇ ئۈيغۈرلارغا ئوخشاش نازۇك ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقان خەلقە نىسبەتەن ئۈچۈرنىڭ مەنبەسىنى ئېنىقلاب ئاندىن پايىدىلىنىش تولىمۇ مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن مەلۇم سەۋىيەدە ئوسىنت (OSINT) چۈشەنچىسى ۋە تېخنىكىسى بولمىسا بولمايدۇ. قوللىنىدىغان ئۈچۈرلارنىلا ئېنىقلاش بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن بەلكى يالغان ئۈچۈرلارنى يالغان ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا مەلۇم شەخسکە چاپلانغان تۆھىمەتلەرنىڭ توغرا - خاتا ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاشمۇ بۇ خىل تېخنىكىغا ئېھتىياجلىق.

يىغىپ ئېيتقاندا، نورمال ھاياتىمىزدا ئېرىشكىلى بولىدىغان خەۋەرلەردە، مەيلى ئۇلار باسما ماتېرىياللاردا، سوتىسيال مېدىيالاردا، خەۋەر تور بەتلىرىدە ۋە تېلىۋېزۇرلاردا بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە پايىدىلىنىش قىممىتى بار نۇرغۇنلىغان ئۈچۈرلارنى تاپقىلى بولىدۇ. شۇنداقلا بۇ ئۈچۈرلارغا ئېرىشىش ۋە ئانالىز قىلىش پۈتونلەي قانۇنلۇقتۇر. بۇ ئۈچۈرلار ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى ۋە ئانالىزى ئارقىلىق پىشىشقلاب ئىشلەنگەندىن كېيىن كۈچلۈك ئىسپات، دوکلات ۋە خەۋەر ھالىتىگە كېلىدۇ. بۇ دەللنى ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈننمۇ، ھۆجۈم قىلىش ئۈچۈننمۇ ئىشلەتكىلى بولىدۇ. دىققەت قىلىدىغان بولساق ھازىر مۇھىم خەۋەر ۋە دوکلاتلار مانا بۇ تېخنىكىنى ئىشلىتىپ غايىت زور ئۈنۈم يارىتىۋاتىدۇ. بۇ قوللانتىمدا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئۈچۈرلاردىن پايىدىلىنىپ ئۇلارنى ئوسىنت (OSINT) بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قانداق دوکلات تەييارلاش سۆزلىنىدۇ دەپ ئېيتالمايمىز.

ئەممە كېرەكلىك بولغان تېخنىكا، قوراللار ۋە ئۇلاردىن پايدىلىنىش ئۇسۇللرى ھۇزۇرۇڭلارغا سۇنۇلدۇ.
بۇلارنى ئىشلىتىپ ئونۇم يارتىش تامامەن ئۆگەنگۈچىنىڭ ئۆزىگە باغلۇق.

قوللانما بەش بۆلۈمىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھەرقايىسى بۆلۈملەرنىڭ قىسىچە مەزمۇنى
تۆۋەندىكىچە:

1 - بۆلۈمىدە ئوسىنت (OSINT) نىڭ نېمە ئىكەنلىكى ۋە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلەك بولغان
ئۇقۇملار چۈشەندۈرۈلەندۇ. ئۇندىن باشقا يەنە ئوسىنت (OSINT) نىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى، بۇ
تېخنىكىدا ئىشلىتىلىغان قوراللار ۋە پاكىتىلارنى ئېنىقلالاش ھەققىدە ئۇچۇرلار بېرىلىدۇ.

2 - بۆلۈمىدە، ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسىدا كۆپ قوللىنىلىدىغان قوراللار، تېخنىكلار ۋە
ئۇلارنىڭ ئىشلىتىش ئۇسۇللرى چۈشەندۈرۈلەندۇ. مەسىلەن، ئۇچۇر ئىزدەش تېخنىكىسى، پاكىت
ئېنىقلالاش قورالى، جۇغراپييەلىك كۆئوردىناتىنى تېپىپ چىقىش ۋە تور بەتلەرنىڭ بۇرۇنقى ھالىتنى
كۆرۈش قاتارلىق ئۇسۇللار سۆزلىنىدۇ.

3 - بۆلۈم سوتىسيال مېدىالاردىن ئۇچۇر توپلاش ھەققىدە بولۇپ تىۋىتر (Twitter)، فەيسبۇك
(Facebook)، ئىنستاگرام (Instagram) ۋە يۇتىيوب (YouTube) قاتارلىقلاردىن ئۇچۇر
ئىزدەش شۇنداقلا Facebook ID نى تېپىش قاتارلىق تېخنىكىلار بايان قىلىنىدۇ.

4 - بۆلۈمىدە بولسا ختايىنىڭ ئۇچۇر مەنبەلىرىدىن ئىزدەش تېخنىكىسى سۆزلىنىلىغان بولۇپ،
بەيدۇ (百度地图) (Baidu), بەيدۇ خەرتىسى (Baidu Maps)، باشقا ختاي قاناللىرى، ئۇندىدار سالۇنلىرىدىن
ئۇچۇر ۋە رەسمىلەرنى ئىزدەش ئۇسۇللرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئاخىرقى بۆلۈم ئوسىنت (OSINT) ۋە ئىستىخباراتنىڭ مۇناسىۋەتى ۋە ئوسىنت (OSINT)
تېخنىكىسىنىڭ قايىسى خىل ئورگانلاردا ۋە قانداق شەكىلde قوللىنىۋاتقانلىقى ۋە ئەڭ ئاخىربىدا ئۇچۇر
توپلاشنىڭ پائالىيىتىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك 5 باسقۇچ سۆزلىنىدۇ.

ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلەر ئۇچۇرلارنىڭ مەنبەسىنى ئېنىقلالاشنىڭ مۇھىملىقىنى، بۇنىڭ ئۇچۇن ئوسىنت
(OSINT) تىن ئىبارەت بىر تېخنىكىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى، بۇ تېخنىكىدىن پايدىلىنىپ ئەڭ ئاددىي
ئۇچۇرلارنىمۇ كۈچلۈك قورال ھالىتىگە ئېلىپ كەلگىلى بولىدىغانلىقىنى، دۈشمەنلىك بىلەن

تارقىتلغان ئۇچۇرلارنىڭمۇ نۇرغۇن يوچۇقلرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ يالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ پايدىلىق حالەت شەكىللەندۈرگىلى بولىدىغانلىقى، شۇنداقلا تەتقىقات ئېلىپ بېرىش، دوكلات تەيارلاش ۋە چوڭ سوتسىيال مېدىيا پائالىيەتلرى ئېلىپ بېرىشتا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسىدىن پايدىلانغاندا زور ئۇنۇم ۋە ئىشەنچكە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلالسا، بۇ قوللانما مەقسىتىگە يەتكەن بولىدۇ.

يەنە بىر ئەسکەرتىش، بۇ قوللانما ئەسىلدىه ئىككى يىل بۇرۇن تەيارلانغان ۋە ئىچكى قىسىمدا پايدىلىغان ماتېرىيال بولۇپ، بەزى تېخنىكىلار ھازىر كىتابتىكى بويىچە ئىشلىمەسىلىكى مۇمكىن. ئەمما ئاساسلىق ئۇقۇملار ئۆزگەرمىگەنلىكتىن، ئۆزىنى بۇ ساھەدە تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلىغان قېرىنداشلىرىمىز ھەربىر بابلارنىڭ ئارقىسىدا بېرىلگەن مەنبەلەردىن ئىزدىنىپ، ئەڭ يېڭى ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلەيدۇ ۋە بۇ ساھەدە داۋاملىق ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ.

Uyghur OSINT Team
ئۇيغۇر ئوسىنت گورۇپپىسى
2023- يىلى 3- ئايىنىڭ 4-

بېزى مۇھىم ئۈقۈملار

OSINT ھەقىدە دەسلەپكى چۈشەنچە

OSINT دېگەن نېمە؟

OSINT ئەسلىدە ئېنگىلىزچە¹ Open Source Intelligence¹ دېگەن سۆزلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى بولۇپ، ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى دېگەنلىك بولىدۇ. نورمال ئاۋام-خەلقىن يوشۇرۇلمىغان، ئادەتتىكى ئەھۋالدىمۇ ئاشكارە ھالەتت تۇرىدىغان ئۇچۇرلارنى يىغىش پائالىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. OSINT مەشغۇلاتى كومپىيوتېر ساھەسىدىكى بىخەتلەرك خادىمىلىرى، خاكىپلار ۋە دۆلەت ئىستىخبارات خادىمىلىرى تەرىپىدىن قوللىنىلىدىغان بولۇپ، خىلمۇ-خىل كومپىيوتېر تېخنىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاشكارە ھالەتتىكى غايىت زور ئۇچۇرلار ئارسىدىن مەقسەتكە ئېرىشتۈرىدىغان ئۇچۇرنى تېپىپ چىقىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەرنە تىجە چىققاندىن كېيىن ئاندىن ئۆزىمۇ ئاسانلا ئېرىشەلەيدىغان بۇ ئۇچۇرنىڭ ئەسلىدە قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ. توپلانغان ئۇچۇرلار ئەگەر مۇۋاپىق ئانالىز قىلىنسا، ئىنتايىن مۇھىم ۋە تەسىردا ئىرسىسى چوڭ بولغان ھەقىقەتنى ئىسپاتلاب چىققىلى بولىدۇ.

OSINT نىڭ قىسىقچە تارىخى

1980- يىللاردىن باشلاپلا ئىستىخبارات خادىمىلىرى پوچتا تېلېگراف ئۇچۇرلىرىنى بىردىن ئوقۇپ چىقىش، تېلېفوننى مەخپىي تىڭشاش قاتارلىق كىلاسسىك ئۇسلىۇپتىكى پائالىيەتلىرىنىڭ ئورنىغا ھەقىسىز ۋە ئاسانلا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئوچۇق مەنبەلەرنى ئانالىز قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا باشلىدى. ئىنسانلارنىڭ بەك كۆپ ئادەتلىرى دەل مۇشۇ دەۋولەرەدە ئۆزگىرىشكە باشلىغان بولۇپ، ئەگەر مۇۋاپىق ئانالىز ئېلىپ بېرىلسلا، كوچىلاردا ئەرزان سېتىلىدىغان گېزتىلەرنىڭ

¹ بۇ يەردىكى Open Source كەلەمىسىگە قاراپلا OSINT نى يالغۇز يەنى ئوچۇق كودلۇق يۇمشاق دىتالنلا ئىشلىتىش جەريانى دەپ قاراپ قالماسىلىق كېرەك.

مەزمۇندىنمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولاتتى. ئۇ مەزگىللەردىن OSINT مۇشۇ خىلدىكى ئىستىخبارات بىلەن شۇغۇللىنىشنى كۆرسىتەتتى.

سوغۇق ئۇرۇش ئاياقلاشقاندىن كېيىن، ئىنتېرنېت تەرەققىياتى بىلەن پۈتكۈل دۇنيا مەقىاسىدا ئىنسانىيەت جەمئىيەتى تېخىمۇ ئۇچۇق – ئاشكارە بولۇش تەرەپكە تەرەققىي قىلدى. ھازىر ئىستىخبارات بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار پائالىيەتلەرىنىڭ كۆپ قىسىمىنى پەقەت OSINT تېخنىكىلىرى بىلەنلا ئېلىپ بارىدۇ. كۆپلىگەن ئىستىخبارات ئورگانلىرىنىڭ مەخسۇس تور تېخنىكا ئۇسکۇنلىرى ۋە ئالاھىدە ئۇچۇر توپلاش ئۇچۇن بېزىلغان يۇماشاق دېتاللىرى بار. كۈنىمىزدە بەزى ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلار رەسمىي ئورگانلارنىڭ ئۇچۇق-ئاشكارا توربەتلەرىدە، تور مۇلازىمېتلىرىدە ھەتتا خىزمەتچى خادىملىرىنىڭ سوتىسيال مېدىيا ھېسابلىرىدا ئاشكارە ھالدا تۇرۇشى مۇمكىن.

OSINT نىڭ بىز بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟

كېسىپ ئېيتالايمىزكى، OSINT ھەققىدىكى بىلىم بىز ئۇيغۇرلار نۆۋەتتە ئەڭ ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان، ئەمما بىلىممىز ئەڭ كەمچىل ساھەلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

بوگۇنكى كۈنىمىزدە، خىتايلار ۋەتنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا شۇنچە زۇلۇمنى قىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۆزىنىڭ رەزىل قىلمىشلىرىنى پۇتون دۇنيادىن يوشۇرۇشقا تىرىشىۋاتىدۇ. دۇنيا جامائەتچىلىكى ۋەتنىمىزدىكى زۇلۇملارنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتىدۇ. خىتاي «زۇلۇم يوق» دەۋاتىدۇ، بىز «زۇلۇم چېكىگە يەتتى!» دەۋاتىمىز. بۇ ھەققەتنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئىشەندۈرۈش ئۇچۇن، بىزدە ئىسپات بولىشى كېرەك. بۇ ئىسپات نەدىن كېلىدۇ؟

مىليارد خىتايلار تەرىپىدىن كۈندە ئىنتېرنېتقا يوللىنىۋاتقان غايىت زور مىقداردىكى ئۇچۇرلار دەل بىز ئۇچۇن OSINT ئۇچۇر مەنبەسى بولالايدۇ. خىتاي زۇلۇمنى خىتايلارنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئىسپاتلاب بېرىدىغان ئۇچۇرلارنى يىغىپ، ھاياجاندىن خالىي ۋە ئىلمىي ئانالىزلاർ بىلەن ئىسپاتلاش ئىمكانييەتى بار.

نۆۋەتىكى دۇنيا كۈنترەرتىپىدە ئۇيغۇر مەسىلىسىنىڭ قىزىق نۇقتا بولىشىغا دەل چەتئەللەككەرنىڭ OSINT پائالىيىتدىن پايدىلىنىپ ئۇچۇر يىغىپ، ئىلمىي ئانالىز يۈرگۈزۈپ يېزىلغان ئىنتايىن ئاز ساندىكى دوکىلاتلىرى سەۋەبىدىن بولدى، دېپىشكە بولىدۇ. ئەسلى بۇ خىل ئىلمىي دوکىلاتلارنى تەبىيارلاشقا بىز ئەڭ ھەقلق. چۈنكى، بۇ زۇلۇمنى بىۋاستە تارتاقۇچى ۋە خىتايىلارنى دۇنيادا خىتايىدىن قالسا ئەڭ چۈشىنىدىغان خەلق بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار. شۇڭا سەۋىيىسى يېتىدىغان شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلار OSINT بىلىملىرىدىن پايدىلىنىپ خىتاي جىنايىتنى ئىسپاتلاشقا كۈچ قوشىشىمىز كېرەك.

ئۇچۇن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار

ئالدىنلىقى مەزمۇنلاردا ئەسکەرتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، OSINT بولسا مەلۇم مەقسەت بىلەن ئۇچۇق مەنبەلەردىن ئۇچۇر يىغىش پائالىيىتىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. ئۇچۇن OSINT ئىشلىتلىدىغان قوراللار ئەمەلىيەتتە خاکىپلىكىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولغان ئۇچۇر توپلاش (Information Gathering) باسقۇچىدا ئىشلىتلىدىغان قوراللار بىلەن كۆپ پەرقەلەنمەيدۇ. ئۇچۇر توپلاشتا ئىشلىتلىدىغان قوراللار ئىنتايىن كۆپ ۋە خىلمۇ - خىل بولۇپ، بۇلارنى تونۇشتۇرساقدا مەزمۇن ئىنتايىن كەڭىتىپ كېتىدۇ. شۇنداقتىمۇ بىز بۇيەردە پەقەت نۆۋەتتە بىزگە ئەڭ ئېھتىياجلىق OSINT قوراللىرىدىن برنەچىنى ئاددىي تونۇشتۇرۇش بىلەنلا بولدى قىلىمىز.²

Invid •

بولسا Chrome ۋە FireFox تور كۆرگۈچلىرىگە قوشۇپ ئىشلىتلىدىغان قىستۇرما plug-in) ياكى (extention بولۇپ، ۋىديو ۋە رەسمىلەرنى دەللىلەش، پاكت ئىزدەش ئۇچۇن ئىشلىتلىدۇ. Invid قىستۇرمىسى ۋىديوغىغا مۇناسىۋەتلەك سانلىق مەلۇماتلار، ۋىديوغىغا يوشۇرۇنغان

² ئەمما سۈپەتلەك خىزمەتلەرنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ئۇچۇن، ئۇ OSINT ئۇچۇن كېرەكلىك يۇمشاق دېتاللارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىقتىدارنى ئۆگىنىپ چىقىش ئەلۋەتتە پايدىلىق. OSINT ئۇچۇن ئىشلىتلىدىغان خىلمۇ-خىل قوراللىرىنىڭ ئاساسەن ھەممىسىنى يېغىپ قويغان ئىنتايىن ياخشى بىر تۈرىتە بار بولۇپ، داۋاملىق ئىقتىدارنى ئاشۇرماقچى بولغانلار ئۇچۇن ناھايىتى ياخشى مەنبە ھېسابلىنىدۇ:

<https://osintframework.com>

metadata ئۇچۇرلىرى، ۋىدىونىڭ نەشر ھوقۇقى قاتارلىقلارنى ئىزدەپ بېرىشتىن باشقا يەنە رەسىملىرگە نىسبەتەن ئەكسى تەكشۈرۈش³ مەشغۇلاتلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ناھايىتى قوللىنىشچان بۇ دىتال ھەقسىز ئىشلىتىشكە ئېچىۋېتىلگەن. بىز بۇ قۇرالدىن پايدىلىنىپ توردا ئېقىپ يۈرگەن شەرقىي تۈركىستانغا مۇناسىۋەتلىك ۋىديو ياكى رەسىملىرنىڭ بىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك ياكى مۇناسىۋەتسىز ئىكەنلىكىنى بىكتەلەيمىز.

Google Hacking •

گۆگۈل خاکىپلىكى Google Dorking يەنە Google Hacking دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كۈندىلىك زىيارەت سانى دۇنيادىكى بىرىنچى توربەت بولغان Google دىن پايدىلىنىپ، ئىنتېرنېتتىكى غايەت زور ئۇچۇرلار ئارسىدىن بىزگە كېرەكلىك ۋە قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى تېز ۋە دەل ئىزدەش تېخنىكىسىدۇر. ھەممىمىز كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا Google دىن ئۇچۇر ئىزدەپ تۇرىمىز. ئەمما مۇتلەق كۆپچىلىك كىشى Google نىڭ ئىزدەش ئىستولىغا يازىدىغان گۆگۈل خاکىپلىك ئىزدەش ئۇسۇللەرنى بىلمەسلىكى مۇمكىن. بۇنى ئۆگەنگەندىن كېيىن Google دىن بۇنداق تېز، دەل ئۇچۇر ئىزدىگىلى بولىدىغانلىقىدىن ھەيران قېلىشىڭىز مۇمكىن.

Google Earth Pro •

بۇ گۆگۈل شىركىتىنىڭ چقارغان دۇنيا خەرتىسى بولۇپ، OSINT مەشغۇلاتىدىكى ئەڭ مۇھىم بولغان Geolocate (يەرشارى كۆئوردىناتنى تېپىش) ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان يۇمىشاق دېتال. پۈتۈن دۇنيادىكى ئىنسانلار ياشايدىغان بارلىق يەرلەرنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇنىڭدىكى ئاساسلىق ئۇچۇر GPS سۈننىي ھەمراھلىرى ئارقىلىق تارتىلغان خەرتتە رەسىملىرددۇ. خىتايلار ۋەتىنىمىزدە چېقىۋەتكەن مەسجىدلەرنىڭ ئورنىنى ۋە قۇرۇپ چىققان جازا لაگېرلىرىنىڭ ئورنىنى

³ ئەكسى ئىزدەش ئېنگىلىزچە reverse engineering ياكى تارىتلەنلىقى تەھلىل قىلىنىدۇ.

ئىسپات قىلىپ كۆرسىتىشته، بۇ Google Earth Pro نىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولدى دېيىشكە بولىدۇ.

Wayback Machine •

Wayback Machina ئېنترنېتىكى بويۇك شفەرلىق ئۇچۇر ئامېرى بولۇپ، ئامېرىكانىڭ سان فارانسىكودىكى ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى نىشان قىلمايدىغان ئېنترنېت ئارخىپى Internet Archive كۆتۈپخانىسىغا تەۋە. بۇ توربەتنىڭ ئېقتىدارىدىن پايدىلىنىپ بىز مەلۇم بىر توربەتنىڭ ئىلگىرىكى مەلۇم ۋاقتىلاردىكى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز. مەسىلەن، ختايىلارنىڭ رەسمىي توربەتلرىگە چىقىرىپ ئاندىن ئۆچۈرۈۋەتكەن مەزمۇنلارنى، شۇ مەزمۇن ئۆچۈرۈلۈشتىن بۇرۇنقى تارىخقا قايتۇرۇپ كۆرەلەيمىز. ئۇندىن باشقا يەنە ۋەتەندىكى ختايىلار تەرىپىدىن تاققۇبىلىگەن نۇرغۇن توربەتلەرنىمۇ تاققىۋېتىشتىن بۇرۇنقى ھالىتىنى تاللاپ كۆرەلەيمىز.

Shodan •

Shodan دا بىز خىلمۇ- خىل ئىزدەش بۇيرۇقلرى بىلەن تورغا ئۇلانغان كومپىوتېرلارنى (كامېرا، رۇتېر، مۇلازىمېتىر قاتارلىقلارنىمۇ) ئىزدىيەلەيمىز. ئادىبىي قىلىپ ئېپىتساق، Google بىزگە دېجىتال ئۆچۈرلارنى ئىزدەپ بەرسە، Shodan تورغا ئۇلانغان رىثال دۇنيادىكى ئۈسکۈنىنىڭ ئورنىنى تېپىپ بېرىدۇ. Shodan ئىزدەش سۇپىسى ئارقىلىق بىز ۋەتەندىكى تورغا ئۇلانغان كامېرالارنى ئىزدەپ تاپالىشىمىز مۇمكىن.

Baidu •

بەيدۇ ئىزدەش سۇپىسى دۇنيادىكى 4- چوڭ تور بەت⁴ بولۇپ، ختايىلار گۇڭپىلىنىڭ ختايىدىكى ئىقتىدارلىرىغا بەزى چەكلىملىھەرنى قويغاندىن كېيىن، مىلياردتن ئارتۇق ختايى خەلقىگە Baidu

⁴ «دۇنيادا 4- چوڭ توربەت» دېگەن بۇ ئۆچۈر ئامېرىكا دىكى ئەڭ چوڭ ئېنترنېت ئۆچۈرلىرىنى ئانالىز قىلىدىغان شركەت شرکىتىنىڭ تەمنلىگەن مەلۇماتىغا ئاساسەن ئېتىلغان.

نى ئىشلىتىشنى ئاسانلاشتۇرغان. شۇڭا كۈندە مىليونلىغان ختايىلار توربەت ۋە سوتىسىال مېدىالرىغا غايىت زور مقداردىكى ئۇچۇرلارنى قالدۇرۇپ تۇرىدۇ. ختايىلارغا ئائىت ئۇچۇرلارنى ئىزدەش ئۇچۇن بۇ ئىزدەش ماتورى ئىنتايىن مۇھىم. بەيدۇ ئىزدەش ماتورى خۇددىي Google غا ئوخشاشلا نۇرغۇنلىغان تارماق مۇلازىمەتلەرنى تەمنىلگەن. بۇلاردىن بەيدۇ خەرتىسى بىزگە ۋەتىنىمىز ھەققىدە بەك كۆپ ئۇچۇرلارنى تەمنىلەيدۇ.

抖音 •

بۇ، ختايىلارنىڭ ۋىدييو ھەمبەھىرلەيدىغان ئەڭ مۇھىم سوتىسىال مېدىيا سۇپىسى بولۇپ، چەئەلدە TikTok دېگەن نامدا ئاتلىدۇ. ئەمما ختايى ئىچىدىكىلەر بىلەن چەئەلدەكىلەرنىڭ ئۇچۇرلىرى بىر-بىرى بىلەن باغلامايدۇ. ختايى ئىچىدىكى ۋىديولارنى ئىزدەش ئۇچۇن يەنلا ختايىچە **抖音** دىن پايدىلىنىش كېرەك. نۆھەتتە ختايىنىڭ ۋەتىنىمىزدە ئېلىپ بېرىۋاتقان خىلمۇ- خىل زۇلۇملۇرىنى ئىسپاتلاشقا لازىم بولىدىغان ئۇچۇرلارنى، يەرلىك ختايىلارنىڭ **抖音** ھېسابلىرىغا چىقارغان ۋىديولاردىن ۋە رەسمىي ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ قانىلدىن ئىزدەۋاتىسىز.

微信公众号 •

ختايىلارنىڭ ئەڭ داڭلىق ئالاقلىشىش يۇمىشاق دېتالى بولغان ئۇندىدار سالونىدىن ئۇچۇز ئىزدەش ئۇچۇن قوللىنىدىغان توربەت بولۇپ، تۆھەندىكى ئۇلىنىشتن كىرسەك بولىدۇ:

<https://weixin.sogou.com>

微博 •

تۈتىتىپنى دوراپ ياسىغان ختايىچە مىكروبلوگ سۇپىسى ھېسابلىنىدۇ. ختايىلارنىڭ داڭلىق شەخسلەرنىڭ مەحسۇس سەھىسى بار بولۇپ، ختايىلارنىڭ جىنaiيەتلەرنىڭ ئىسپات بولالايدىغان مۇھىم ئۇچۇرلارنى تاپالىشىمىز مۇمكىن.

Creepy •

Creepy Instagram Twitter بولسا قاتارلىق سوتىسيال مېدىيىا سۇپىلىرىدىكى مەلۇم ھېسابتىن چىقىرىلغان ئۇچۇرلارنىڭ يوللانغان ئورنىنى خەرسىدىن كۆرسىتىپ بېرىدىغان يۇمىشاق دېتال.

Maltego •

Bu جەنوبىي ئافرقىدىكى Paterva شىركىتى تەرىپىدىن ياسالغان يۇمىشاق دېتال بولۇپ، OSINT بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار كۆپ ئىشلىتىدىغان قوراللاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. Bu يۇمىشاق دېتالنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى تۈپلانغان كۆپ ساندىكى ئۇچۇرلارنى رەتلەك ھالدا كۆرۈنۈشلۈك قىلىپ ساقلاپ بېرىدۇ. تۇتاشتۇرۇپ ئانالىز قىلىش، چوڭقۇرلاپ ئۇچۇر قېزىش قاتارلىق خىزمەتلەرگە ناھايىتى ماس كېلىدۇ.

Dark web •

قاراڭغۇ تور (Dark web) ئېنتېرنېتنىڭ قاراڭغۇ يۈزى بولۇپ، بەزى كىشىلەرنىڭ چۈشەندۈرۈشى بويىچە بولغاندا، دۇنيادىكى ئېنتېرنېت ئۇچۇرلارنىڭ كۆپ قىسىمى ئەمەلىيەتتە دەل مۇشۇ قاراڭغۇ رايوندا ھېسابلىنىدۇ. نورمال خەۋەرلەرde ئېلان قىلىنىمايدىغان ۋەقەلەر، تورغا قويۇلسا دۆلەت مەخپىيەتلەكى دەپ چەكلىنىدىغان ئۇچۇرلار، پۇل ئۇچۇن ھەممىنى قىلىدىغان جىنايەتچىلەرنىڭ ئىش ئىلانلىرى، ھەتتا چوڭ دۆلەتلەر ئارىسىدىكى مەخپىي ئەتكەس سودا ئۇچۇللىرى بار قاراڭغۇ ۋە سىرلىق رايون.

شۇنداقتىمۇ بۇ رايوندىن ئادەتتىكى توربەتلەرde ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئىنچىكە ئۇچۇلارغا ئېرىشىش ئۇچۇن دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇ. كومپىيۇتېر شرکەتلەرى قاراڭغۇ توردىكى قانۇنسىز تور بازارلىرىدىن ئۆزىنىڭ شىركىتىنىڭ ئۇچۇللىرىنىپ ئوغىرىلىنىپ سېتىشقا چىقىرىلغان ياكى

چىقىرىلىغانلىقىغا دىققەت قىلىپ تۇرىدۇ. OSINT بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار قاراڭفو تورغا كىرگەندە قانۇنسىز ئىشلارغا چېتلىپ قالماسىلىقى ئۈچۈن تۆۋەندىكى 10 تۈرلۈك ئىشقا دىققەت قىلىشى تەۋسىيە قىلىنىدۇ⁵:

1. پاسىسپ ئىزدىنىش⁶ ئۈچۈن قاراڭفو تورغا كىرىش قانۇنغا خلاپ ئەمەس، ھەتتا مۇنبەر ۋە بازارلاردا جىنايى قىلىشلار مۇزاکىرە قىلىنغان بولسىمۇ، جىنايىت مۇددىئاسى بولمىسلا قانۇنسىزلىق ھېسابلانمايدۇ.⁷
2. زىيارەت قىلىۋاتقان تور بەتنىڭ مۇلازىمەت شەرتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈڭ ۋە ئۇنىڭدىكى زىيارەتچىلەرنىڭ قانۇنىي مەجبۇرىيەتنى ئېتىبارغا ئېلىپ ئىش ئېلىپ بېرىلە.
3. توردا ساختا كىملىك ھاسىل قىلىسىڭىز مەسىلە يوق، ئەمما ساختا كىملىكىڭىزدە ئالاھىدە خىزمەت ئورنى بولسا بولمايدۇ (مەسىلەن ھۆكۈمەت ئەمەلدارىغا ئوخشاش).
4. باشقىلارنىڭ رۇخستىسىز باشقىلارغا ئوخشتىپ قويىماڭ ياكى باشقىلارنىڭ كىنىشىسىنى ئىشلەتمەڭ.
5. سانلىق مەلۇماتقا ئېرىشىش ئۈچۈن تور يوچۇقىدىن پايدىلىنىپ «خاڭپېلىك» قىلماڭ. ئەگەر توردا قانۇنسىز خاڭپېلىك قىلىسىڭىز، ياخشى نىيىتىڭىز سىزنى ئەيبلەشتىن ساقلاپ قالالمايدۇ.
6. ئەگەر خەتەرنىڭ نەتىجىدىن ئېشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئەستايىدىل ئويلانمىسىڭىز، قاراڭفو توردىكى باشقا كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلماڭ. بۇ سىزنى ئېغىر خەتەرلەرگە دۇچار قىلىدۇ.

⁵ بۇ 10 تۈرلۈك تەۋسىيە «10 Tips for Doing OSINT Legally» ناملىق ماقالىدىن ئېلىنىدى. ئادرېسى: <https://mediasonar.com/2020/03/11/10-tips-for-doing-osint-legally>

⁶ پاسىسپ ئىزدىنىش - ئېنگىلىزچە Passive Research سۆزىدىن تەرجىمە قىلىنغان بولۇپ، خاڭپېلىك ساھەسىدە ئەسلى ئۈچۈر مەنبەسىگە تۈيدۈرمەستىن ئۈچۈر ئېلىشنى كۆرسىتىدۇ. بەزى تېخنىكىلارنى ئىشلەتكەندە ئەسلى ئۈچۈر ئېگىسى بىزنىڭ ئۇ ھەققىدە ئۈچۈر ئىزدەۋاتقىنىمىزنى بىلىپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ خىل تېخنىكىلارنى ئاكتىپ ئىزدىنىش يەنى Active Research دەپ ئاتايمىز.

⁷ ئەمما خىتايىدەك جىنايىت ئۆتكۈزۈمىسىمۇ جازلاۋىرىدىغان دۆلەتلەرde يەنلا خەتەرلىك. شۇڭا ئىنسان ھەقلسىرىگە كارى بولمايدىغان، قانۇن ئارقىلىق ئەمەس سىياسەت ئارقىلىقا باشقۇرىلىدىغان دۆلەتلەرde يەنلا قاتقىش دىققەت قىلىش كېرەك.

7. جىنaihet ئۆتكۈزۈشكە ياردەم بېرىدىغان ئۇچۇرلارنى ئورتاقلاشماڭ. بىخەتەرلىك خادىملرىنى قاراڭغۇ توردىكى كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلغاندا ئىنتايىن ئېھتىياتچان بولۇشى كېرەك.
8. ئۆزىڭىزگە تەۋە بولمىغان ئوغربىلانغان سانلىق مەلۇماتلارنى ياكى قانۇنسىز دەپ بىلىدىغان يۇمىشاق دىتاللارنى سېتىۋالماڭ.
9. سىزنىڭ قاراڭغۇ توردىكى مەشغۇلاتىڭىز تور بىخەتەرلىكى خادىملرىنىڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىشىغا سەۋەبچى بولىشى مۇمكىن، مەشغۇلاتىڭىزنى ئېكراڭغا تارتىش قاتارلىق مەشغۇلاتىڭىزنى خاتېرىلەش ئۇسۇلى بىلەن قارىلىنىشتىن ساقلىنىڭىز مۇمكىن.
- ئەمما شۇنداقتىمۇ، قاراڭغۇ تورغا بىۋاسىتە كىرمەي تۇرۇپ، سوتىسيال مېدىyalاردىن قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى توپلىغىلى بولىدۇ.

يۇقارقىلاردىن باشقا يەنە OSINT مەشغۇلاتى ئۇچۇن كېرەكلىك نۇرغۇنلىغان قوراللار بار بولۇپ، بۇندىن كېيىنكى يازمىلاردا بىر - بىرلەپ تونۇشۇپ چىقىمىز، ئىنىشاللاھ.

قانۇنسىزمۇ؟ OSINT

OSINT تېخنىكىلىرى يامان نىيەتلىك خاکىپلار دائىم ئىشلىتىدىغان ئۇسۇللار بولسىمۇ، مۇتلەق كۆپ قىسم تېخنىكىلىرى قانۇنسىز ئەمەس. چۈنكى توردىكى ئۇچۇق-ئاشكارە چىقىرىلغان ئۇچۇرلارنى يىغىش ھېچقانداق دۆلەتنىڭ قانۇنىغا خلاپلىق قىلغان بولمايدۇ. ھەتتا يۇمىشاق دىتال شركەتلىرىدە ئىشلەيدىغان تور بىخەتەرلىك خادىملرى دائىم ئۆزىنىڭ تور بېتىنىڭ بىخەتەرلىكى ئۇچۇن OSINT تېخنىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ تور يوچۇقلىرىنى ئوڭشاپ تۇرىدۇ. لېكىن ھاكىمىيىتىدە ئىنسان ھەقلرى مەسىلىسى يۈز بېرىغان دۆلەتلەرde OSINT بىلەن ئۇچۇق-ئاشكارە شۇغۇللىنىش شۇ دۆلەتنىڭ تور بىخەتەرلىك خادىملرىنىڭ دىققىتى تارتىشى ۋە ئاۋارىچىلىققا سەۋەبچى بولىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى قايىسى دۆلەتتە بولالىلى، VPN بىلەن تورغا چىقىپ، ئاندىن تەقلىدىي كومپىيۇتېر مۇھىتى ھازىرلاپ، توردا ئادەتتە ئىشلىتىدىغان ئىسىم، ئېلخەت ۋە كىملىك ئۇچۇرىمىزنىڭ ھەرقاندىقىنى ئۆزگەرتىكەن ھالدا OSINT ئېلىپ بېرىشقا ئادەتلەنسەك ياخشى بولىدۇ.

پاكت ئېنىقلاش

1) پاكت ئېنىقلاش ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە

پاكت ئېنىقلاش ژورنالىستلار ۋە ئۇيغۇر ئاكتىۋىستلار ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان بىر مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. پاكت ئېنىلاش دېگەندە Fact-checking كۆزدە تۆتۈلغان بولۇپ، ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، مەلۇم ئۇچۇرلاردىكى پاكتىنىڭ راستىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان خىزمەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ بەزىدە پاكت ئوتتۇرۇغا قويۇلۇشتىن بۇرۇن ئېلىپ بېرىلىدۇ، بەزىدە ئىلان قىلىنغاندىن كېيىن باشقىلار تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

بۈگۈنكى كۆنسمىزدىكى ئىنتېرنېت تەرقىياتى بىلەن ئىنسانلار خىلمۇ-خىل ئۇچۇر دۆۋىسى ئارىسىدا قالدى. نېمىنىڭ ھەققەت، نېمىنىڭ پىسخولوگىيلىك ئۇرۇشنىڭ بىر پارچىسى ئىكەنلىكىنى ئايىش ئىنتايىن تەسکە توختاپ قېلىۋاتىدۇ. بۇ سەۋەپتن يېقىنلىقى يىللاردا پاكت ئېنىقلاشقا بارغانسىرى ئەھمىيەت بېرىلىۋاتىدۇ.⁸ 2016- يىلىدا پاكت ئېنىقلاش كۆرۈنەرلىك ئېتىبار بېرىشكەن بولۇپ، پاكت ئېنىقلاش پروجېكتلىرىنىڭ سانى پۇتۇن دۇنيادا 2015- يىلى 64 بولغان بولسا، 2016- يىلى 96 گە يەتكەن ۋە 36 دۆلەتكە كېڭىھەن.⁹

1.1 پاكت ئېنىقلاشنىڭ شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا مۇھىملىقى

ختايىلار ئىنتېرنېت تورىدا مىليونلىغان دولار سەرپ قىلىپ، ساختا ئۇچۇر تارقىتىش پىلانلىرىنى يۈزگۈزۈۋاتىدۇ. پۇتۇن دۇنيادىن ئىچكى ئۇچۇرلىرىنى يوشۇرۇپ، شۇنداقتىمۇ يېپىپ بولالىغان جىنايەتلرىنى باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن ساقىت قىلىش ئۈچۈن، ئۇيغۇر داۋاسىنى قارىلاپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئارقىلىق بىزنىڭ ختايىغا قارشى سۆزلىرىمىزنى باشقىلار ئالدىدا «گۇمانلىق» ھالغا كەلتۈرۈپ،

⁸ ئەسلىدە مۇسۇلمانلار پاكت ئېنىقلاشقا ئەڭ ئېتىبار بەرگەنلەر بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، باشقىلار يەتكۈزگەن ھەدىسىنى ئېنىقلاشتا ئىنتايىن فاتىق پىرىنسىپ بىكتىپ، مىڭ يىل بۇرۇنلا ئۆز ئالدىغا ئايىرىم بىر ئىلىم شەكىللەندۈرۈپ بولغان ئىدى. دەل مۇشۇ ئىلىم ئارقىلىق ئىسلام دىنىنىڭ ئىككىنچى مەنبەسى بولغان «ھەدىس-شەرىف» لەرنىڭ ئىشەنچلىك ھالدا قېلىشى كاپالەتكە ئېڭە قىلىنغان.

⁹ مەنبە: <https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers>

دەۋادا ھەقلق ئورۇندىن ھەقسز ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇشقا ئورۇنىۋاتىدۇ. ختايilar يېقىنىقى برنەچچە يىلدىن بۇيان YouTube، FaceBook، Twitter قاتارلىق مىليونلىغان ئىشلەتكۈچسى بولغان سوتسيال مېديالاردا ئۆزىنىڭ زۇلۇم سىياسەتلرىنى پەردازاپ، دۇنيا خاراكتېرىلىك پىسخولوگىيلىك ئۇرۇش باشلىدى.¹⁰

سوتسيال مېديالاردا ختاي تەشۈقاتى قىلىدىغان قاناللارنىڭ ئابونت سانى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، ئېنگىلىزچە، فرانسۇزچە، ئەرەبچە، ئىسپانچە، رۇسچە قاتارلىق خىلمۇ-خىل تىللاردا كۈنگە ChinaDaily، CGTN ۋە 人民 网 قاتارلىقلارنىڭ مىليونلىغان FaceBook ئەگەشكۈچسى بولۇپ، داڭلىق چۈلپانلارنىڭكىدىن ئېشىپ كەتكەن.¹¹ ختايilar ساختا ھېسابلار بىلەن بۇ قاناللىرىنىڭ ئابروينى «ئاشۇرماقچى» بولغان. شۇنداقتىمۇ بىز ختايىنىڭ بۇنداق تەتۈر تەشۈقاتىغا سەزگۈر بولۇپ، بۇنداق ختاي قاناللىرىنىڭ ئىشلەتكەن پاكىتلرىنى ئېنىقلاب، ئۇلارنىڭ ھەقىقتىنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئاشكارىلاش خىزمىتىگە كۈچ چىقىرىشىمىز بەكمۇ مۇھىم.

1.2 پاكىت ئېنىقلاش قانداق بولىدۇ؟

پاكىت ئېنىقلاش ئىنتايىن مەنتىقىلىق ھالدا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك بولغان خىزمەت بولۇپ، ئەڭ ئاۋۇال ئېنىقلىماقچى بولغان تېمىنىڭ پاكىت ئىكەنلىكىنى ئايىتىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك. ئاندىن بۇ پاكىتنىڭ كېلىش مەنبىھىسى، پاكىت بىلەن ئوتتۇرۇغا قويۇلغان مەزمۇنلاردىكى ئۇچۇر ۋە مېتودلار، ئۇچۇرنىڭ توردا نامەلۇم كىشىلەر تەرىپىدىن ئويىدۇرۇلغانلىقى، ئوتتۇرۇغا قويۇلغان ئۇچۇرلارنىڭ نەشر ھوقۇقى قاتارلىقلار تەكشۈرۈلدى. تۆۋەندە پاكىت ئېنىقلاشتىكى 5 قەددەم-باسقۇچى رەسىملەك تونۇشتۇرۇلدى.¹²

¹⁰ مەنبىھ: <https://merics.org/en/short-analysis/propaganda-beyond-great-firewall>

¹¹ مەنبىھ: <https://www.thesun.co.uk/news/14296090/china-millions-fake-facebook-covid-fake-news/>

¹² مەنبىھ: <https://www.altalomalibrary.com/credibility-of-sources--fact-checking.html>

گرافىكته ئەسکەرتىلىرىنىدەك، ھەرقانداق پاكتىنى ئېنىقلەغلى بولۇھەيدۇ. ئەگەر سىز توغرا قەدەم-باسقۇچلار بىلەنمۇ ئېنىق نەتىجىگە ئېرىشەلمىسىڭىز، ئېنىقلاش جەريانىدىكى قەدەم-باسقۇچلىرىنى چۈشەندۈرسىڭىز بولىدۇ.

(2) كېيىن پاكت ئېنىقلاش

كېيىن پاكت ئېنىقلاشنى ئېنگىلىزچە Post hoc fact-checking دەپ ئاتايدۇ. زامانىمىزدىكى مۇستەقىل پاكت ئېنىقلاش ئورگىنى 2000- يىللاردىلا ئامېرىكىدا پەيدا بولغان. 2016- يىلى دونالد تրامپنىڭ ئامېرىكا پېپزىدېنلىق تالاش-تارتىشلىرىدىن كېيىن، ياخورۇپا ۋە لاتىن ئامېرىكىسىدىكى كۆپلىگەن دۆلەتلەرde پاكت ئېنىقلاش تور بەتلىرى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ھازىرمۇ ئامېرىكىدا بۇ ساھە بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئەڭ كۆپ دېپىشكە بولىدۇ. PolitiFact، Washington Post's Fact Checker ۋە FactCheck.org قاتارلىقلار بار.

2.1 كېيىن پاكت ئېنىقلاش خىزمىتىنىڭ پايدىلىرى

بۇ خىزمەتنىڭ نۇرغۇنلىغان پايدىلىرى بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدىن تۆۋەندىكىلەرنى ساناب ئۆتۈشكە بولىدۇ:

- دەۋا يولىمىزدىكى بەك مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ ۋەتەن سىرتىدىكى دەۋا تارىخىمىزدا ئېنىقلانىمغا رەسىملەرنى ئىشلىتىپ سالغان ۋەقەلەر سادىر بولغان بولۇپ، بۇنداق سەۋەنلىكلەر بىزنى خەلقئارا جەمئىيەت ئالدىدا ھەقلق ئورۇندىن ھەقسىز ئورۇنغا چۈشورۇپ قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئالدىن پاكت ئېنىقلاش» ئارقىلىق بىزنىڭ تارقاتماقچى بولغان ئۇچۇرلىرىمىزنى تەكشۈرۈپ چىقساق، «كېيىن پاكت ئېنىقلاش» خىزمىتى ئارقىلىق ختايالارنىڭ بىز ھەققىمىزدە قىلغان پىخولوگىلىك ئۇرۇشىغا تاقابىل تۇرالايمىز.
- ئومۇمىي خەلقنىڭ خاتا قاراشلىرىنى توغرىلاشقا پايدىسى بار. تەتقىقاتلاردا مەلۇم بولىشىچە،

پاکت ئېنقالاشنىڭ ئاشكارىلىنىشى خاتا تونۇشلارنى ئازايىشقا زور تەسىرى بار.¹³ 2019-يىلى ئېلان قىلىنغان تەتقىقاتا مەلۇم بولىشىچە، «Disputed» (تالاش-تارتىشلىق)«دېگەن خەتكۈچ Facebook ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ يالغان خەۋەرلەرنى ھەمبەھىرلەش نىسبىتنى كۆرۈنەرلىك ئازايىقان. 2017-يىلى 12-ئايدا Facebook بۇ خەتكۈچنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، پاکت ئېنقالىنىپ يالغان ئىكەنلىكى بىكتىلگەن خەۋەرلەر ھەمبەھىرلەنگەندە، ئۇنىڭ كەينىگە شۇ خەۋەر ھەققىدە پاکت ئېنقالىغان ئۇلانمىنىمۇ ئاپتۇماتىك قوشۇپ قويىدىغان بولدى.¹⁴ ختايىلار يېقىندا ۋەتىنمىزدىكى سىياسىتى ھەققىدە چەئەلگە قارىتا سىستېمىلىق يالغان خەۋەر تارقىتىش دولقىنى باشلاتتى. ھەرخىل چوڭ تىللاردا كۆنگە يۈزىلەپ ۋىديو ئىشلەپ تارقىتىدىغان رەسمىي يۇتىيۇپ قاناللىرى بار. بۇلارنىڭ قاناللىرىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە ئۇلارنىڭ ساختا ئۇچۇر تارقىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرەلسەك، ختايىلارنىڭ پۇتۇن تىرىشچانلىقلرىنى يوققا چىقارلايمىز، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ ختايىغا قارىتا خاتا قارشىنى توغرىلاپ، ئۇلارنىڭ ختايىلارنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم بېرەلەيمىز.

- سىياسىي نۇتۇقلارنىڭ ئىشەنچلىكلىكىنى ئاشۇرىدۇ. يەنى سىياسىي سەھىندىكىلەر يەنە داۋاملىق ئاۋامنى ئالداش ئىمكانىيىتىگە چەك قويۇلغان بولىدۇ. 2015-يىلىدىكى تەتقىقاتا كۆرسىتىلىشىچە، پاکت ئېنقالاش سىياسەتىشۇناسلارنىڭ ساختا ئۇچۇر تارقىتىشتن توسالايدىكەن. ئەگەر ئۇلار گۇمانلىق بايانلارنى قىلغاندىن كېيىن، پاکت ئېنقالىنىپ يالغانلىقى ئاشكارىلانسا، ئۇلارنىڭ ئىناۋىتى تۆكۈلۈپ، سايلامدا بىراقلا مەغلۇپ بولۇشى مۇمكىن.¹⁵ پاکت ئېنقالاش ئارقىلىق ختايى تەشۈقاتىغا جاۋاب بېرەلەلسەك، سىياسىي

Carnahan, Dustin; Bergan, Daniel E.; Lee, Sangwon (9 January 2020). "Do Corrective Effects Last?"¹³ Results from a Longitudinal Experiment on Beliefs Toward Immigration in the U.S.". Political Behavior.

<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11109-020-09591-9>

<https://web.archive.org/web/20171228000555/https://www.axios.com/facebook-drops-fake-news-flags-because-they-had-reverse-effect-2520310212.html>¹⁴

Nyhan, Brendan; Reifler, Jason (1 July 2015). "The Effect of Fact-Checking on Elites: A Field Experiment on U.S. State Legislators". American Journal of Political Science. 59 (3): 628–40.¹⁵

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ajps.12162>

سەھىندىكى ئويۇنلىرى بۇرۇنىقىدەك پايدا بېرەلمەي قالدى. ھىلگەر يۈزىنى يىرتىپ تاشلاپ، ھەقىقىي يىرگىنىشلىك يۈزىنى ئاشكارىلاشقا باشلايدۇ. ختايالارنىڭ تاشقى سىياستىدىكى بۇ خىل ئۆزگۈرشىلەرنىڭ شەپسى ئاللىقاچان كۆرۈلۈپ بولدى.

- خەلقنىڭ سىياسىي مایىللەقىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. 2016- يىلدىكى پىزىدېنلىق سايىلىمى مەزگىلىدە ترامپنىڭ قوللىغۇچىلىرى ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان بىر تەتقىقاتا بايقلىشچە، ترامپ رىقا بهتچىلىرى ھەقىقىدە ئوتتۇرىغا قويغان پاكت تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەن سۆزلەر، رىقا بهتچىلىرىنىڭ قوللاش نىسبىتنى تۆۋەنلىتىۋەتكەن، ئۇلار كېيىن تۈزىتىش بەرگەن بولسىمۇ پايدىسى بولمىغان.¹⁶ دېمەك، پاكت ئېنىقلاش خىزمىتى ھەتتا بىر دۆلەتنىڭ بېشىغا كىمنىڭ سايىلىنىپ چىقىشىغىمۇ ئالاھىدە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

2.2 كېيىن پاكت ئېنىقلاش قانداق ئېلىپ بېرىلىدۇ؟

ئوبىزورچى خاراكتېردا تەپەككۈر قىلىش بولسا كېيىن پاكت ئېنىقلاشتىكى ئەڭ ۋەچقۇچلىق ماھارەت ھېسابلىنىدۇ. يالغان خەۋەرنىڭ قانداق ئېنىقلىدىغانلىقى ھەقىقىدە دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلاردىن خەۋەرنى ئىلان قىلغان توربەتنى تەكشۈرۈش، مەزمۇن بىلەن تېمىسىدا زىتلىق بارمۇ، يازغۇچى ئىشەنچلىكمۇ، ئۇلانمىلىرى نورمال ئىشلەمدو، كونا خەۋەرنى تەكرار يوللاپ قويدىمۇ، بۇ ھەجۇبىلەشتۈرۈلگەن مەزمۇنمۇ، مۇتەخەسىسلەرگە مۇراجەت قىلىنىدىمۇ، خەۋەر ئېنىقلاشتىن بۇرۇن ئۆزىڭىزنىڭ كۆز-قارىشى تەسىر ئالدىن تەسىر كۆرسىتىپ قالدىمۇ. دېگەندە بىر قاتار ئالدىن ئويلىشلىدىغان مەسىلىلەر بار.

يۇقارقى دىققەت قىلىدىغان ئاساسىي نۇقتىلار تۆۋەندىكى رەسىمدە بىر قەدەر ئەستە قالارلىق قىلىپ بېرىلىدى:¹⁷

Nyhan, Brendan; Porter, Ethan; Reifler, Jason; Wood, Thomas J. (n.d.). "Taking Fact-checks Literally¹⁶ But Not Seriously? The Effects of Journalistic Fact-checking on Factual Beliefs and Candidate Favorability"

<https://web.archive.org/web/20181212032312/https://www.dartmouth.edu/~nyhan/trump-corrections.pdf>

<https://www.ifla.org/publications/node/11174> مەنبە:¹⁷

يالغان خەۋەر قانداق ئېنىقلىندۇ؟

خەۋەر مەنبەسىنى ئويلىشك

خەۋەرنىڭ ئۆزى بىلدۈلا چەكلىنىڭ قالماستىن، ئالاقدار تورىبەت، خەۋەر چىقارغان ئورگاننىڭ نىشانى ۋە ئالاقيلىشىش ئۇسۇللىرىنى تەكشۈرۈپ چىڭىك.

تولۇق ئوقۇڭ

تېمىسى پەقت باشقىلارنىڭ دەقىقىتىنى تارتىش ئۇچۇن قويۇلىدۇ. ئەسى مەزمۇندا نېمىسلەر بار ئىكەنلىكىنى بىلىشكە تىرىشىڭ.

يازغۇچى ئۇچۇرىنى تەكشۈرۈش

يازغۇچى ھەقىقىدە تېزىدىن بىر تەكشۈرۈپ چىڭىك. يازغۇچى ئىشەنچلىكىمۇ؟
ھەقىقىي يازغۇچىمۇ؟

ئىسپات ئۇلانمىلىرى بارمۇ؟

ئۇلانمىلارنى بېسپ كۈرۈپ بېقىك. ئۇلانمىلاردىكى مەزمۇن راستىنلا سۆزلىنىۋاتقان مەزمۇننى ئىسپاتلىكىلا مەدۇم؟

چىسلاغا قاراپ چىقىڭ

كونا خەۋەرنىڭ قايتىدىن ئىلان قىلىنىشى، بىيگى ۋەقدەلر بىلەن مۇناسىۋەتلەك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەيدۇ.

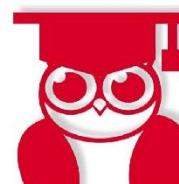
بۇ بىر چاچقاڭمۇ؟

خەۋەر بىكلا غەلۇتە بولسا، بىلكىم ھەجتۈرۈلگەن مەزمۇن بولىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۇچۇن تورىبەت ۋە يازغۇچىنى تەكشۈرۈپ كۈرۈڭ.

بىر تەرەپلىمە قاراشىڭىز بارمۇ - يوق

سېزنىڭ نۆۋەتتىكى قاراشىڭىز بۇ خەۋەرنى ئېنىقلىشىڭىزغا تەسلىر كۆرسەتىمگە ئىللىكىكە كاپاڭا تىلىك قىلىڭ.

مۇتەخەسىستىن سوراڭ

بىر كىتابخانى باشقا غۇچىسىدىن سوراڭ ياكى مەحسۇس خەۋەر ئېنىقلالاش بىلەن شۇغۇللىنىدەغان تورىبەتكە مۇراجەت قىلىڭ.

باشقا تەۋسىيە قىلىنىدىغان كېيىن پاكت ئېنىقلاش تېخنىكىلىرىدىن تۆۋەندىكىلەر بار:¹⁸

- مەزمۇنغا دىققەت قىلىش. كىمنىڭ سۆزى ئىكەنلىكى ۋە سۆزلىگەنلىرىنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىگە قاراش كېرەك. Hoaxes ياكى Fake-news قاتارلىق پاكت ئېنىقلاش توربەتلرىدىن سىز بۇرۇن كۆرگەن ۋە ئاللىقاچان يالغانلىقى ئىسپاتلانغان مەزمۇنلار بارمۇ؟
- مەنبەنى بىۋاستە سوراش. باشقىلارنىڭ ئوتتۇرۇغا قويغان پىكىرىنى ئېنىقلەغاندا، ئەڭ ئادىي ئۇسۇلدىن بىرى، ئۇنىڭ ئۆزىدىن پىكىرىنىڭ مەنبەسىنى ۋە ئىسپاتىنى سوراش.
- توردىن ئىزدەش. بۇندىن بۇرۇن باشقىلار سىز ئېنىقلىماقچى بولغان ئۇچۇر ھەققىدە ئاللىقاچان ئىزدىنىپ، ئېنىقلاب بولغان ۋە بۇ ھەقتە دوكلات يېزىپ بولغان بولىشى مۇمكىن.
- ئوخشاش بولمىغان كۆز-قاراشلارنى ئاڭلاش. پاكت ئېنىقلاشتن بۇرۇن، شۇ تېمدا مۇتەخەسىس كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلەشىش ناھايىتى پايدىلىق.
- ئەڭ ئىشەنچلىك مەنبەلەردىن ئىزدىنىش. ئاممىغا ئېچۈپتىلىگەن كۆتۈپخانىلار ۋە ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ ئۇچۇق ئۇچۇرلىرى قاتارلىق ئەڭ ئىشەنچلىك مەنبەلەرگە تايىنىش، ئېنىقلاش خىزمىتىنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ.

2.3 ساختا خەۋەرنىڭ تۈرلىرى

ساختا خەۋەرلەر تەشۇقات، مەسىخىرە، تەقلىدچىلىك، بىرتەرەپلىمە قاراش قاتارلىق ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغان بولۇپ، ساختىلىق ھالتى بىر-بىرىدىن بىرئاز پەرقلىنىدۇ. تۆۋەندە ساختا خەۋەرنىڭ 7 خل تۈرى بىلەن تونۇشۇپ چىقاىىلى¹⁹:

(1) ھەجىھەشتۈرۈشلەن خەۋەر

بۇ ئېنگىلىزچە Satire or parody دېلىلىدىغان بولۇپ، ئۇچۇرلار قىزىقچىلىق ئۇچۇن يېزىلىدۇ. ئادەتتە زىينى بەك چوڭ بولمايدۇ، چۈنكى ئاساسەن ھەممە ئۇنىڭ راست ئەمەسلىكىنى ۋە

¹⁸ بۇ تېمىننىڭ مەنبەسى: <https://wordlift.io/blog/en/entity/fact-checking>

¹⁹ مەنبە: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated>

كۆڭۈل ئېچىش مەقسىتىدە چىقىرىلغىنىنى بىلەلەيدۇ.

② ساختا تېما

ئېنگىلىزچە False Connection بولۇپ، ئادەتتە ماقلەنىڭ تېمىسى، رەسمىي ياكى ۋىديو ئىلانلاردا دىققەت تارتىدىغان سۆزلەر يېزىلىدۇ. ئەمما ئەسلى مەزمۇن بىلەن بەك مۇناسىۋىتى يوق.

③ خاتالاشتۇرىدىغان مەزمۇن

ئېنگىلىزچە Misleading Content دېلىدىغان بولۇپ، باشقىلارنى خاتا چۈشەنچىگە ئەكىلىش ئۈچۈن، ياكى بىرەر شەخسکە قارىتا ئېتىبارسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن مەقسەتلەك ئوتتۇرىغا قويۇلدۇ.

④ ساختا ئارىلاشتۇرۇلغان مەزمۇن

ئېنگىلىزچە False Context دەپ ئاتلىدۇ. ئومۇمىي مەزمۇنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن توغرا ئارىسىغا ساختا ئۈچۈر ئارىلاشتۇرۇلدۇ.

⑤ ساختا يازغۇچى

ئېنگىلىزچە Imposter Content دەپ ئاتلىدىغان بولۇپ، بەزى داڭلىق، ئىشەنچلىك توربەتلەرگە ئوخشتىپ ياسالغان ساختا توربەتلەرگە چىقىرىلغان يالغان خەۋەرلەرنى كۆرسىتىدۇ.

⑥ كونترول قىلىنغان مەزمۇنلار

ئېنگىلىزچە Manipulated Content دەپ ئاتلىدىغان بولۇپ، ھەققىي ئۈچۈر ۋە رەسىملەرنى ئىشلىتىدۇ ئەمما باشقا مەزمۇنلارنى سۆزلەيدۇ.

⑦ ئويىدۇرما مەزمۇن

ئېنگىلىزچە Fabricated Content دەپ ئاتلىدىغان بولۇپ، ئالداش مەقسىتىدە مەزمۇن ياساپ چىقىدۇ. بۇ 100% زىيانلىق بولغان خەۋەر تۈرى.

2.4 خەۋەر ئېنىقلاش دوکلاتى يازغاندا نېمىلەرگە دققەت قىلىشىمىز كېرەك؟

بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار خىتايلارنىڭ بىۋاستە زۇلۇمغا ئۇچرىغان مىللەت بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، بىزگە خىتاينىڭ ساختا تەشۇرقاتلىرىنى ئىسپاتلاپ بېرىش كەتمەيدۇ. لېكىن دۇنيادا تېخى خىتاينىڭ ھەقىقىي يۈزىنى تونۇپ يەتمىگەن مىللەت ۋە ھۆكۈمەتلەر ھېلىھەم كۆپ. ئۇلارغا نىسبەتەن خىتاينىڭ ساختا پاكتىلىرىنى ئېنىقلاب دوکلات يازغاندا، بىز دققەت قىلىشىمىز كېرەك بولغان تۆۋەندىكىدەك بىرنەچە نۇقتىلار بار:

- بىتهرهپ پوزىتسىيەدە يېزىلىشى كېرەك. بىر ئىرقىي قرغىنچىلىققا ئۇچرىغۇچى مىللەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ بىتهرهپ بولالىشىمىز ئىنتايىن تەس بىر ئىش. لېكىن ئىسپاتلاپ يازغانلىرىمىز باشقا مىللەتلەرگە قارىتا بولغانلىقى ئۈچۈن، قوپال بولسىمۇ ھەققەت شۇكى، ئۇلارنىڭ بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسىگە ئىشىنىش ھەققى يوق. باشقىلار پەقەت بىزنىڭ ئىلمىي ئىسپاتلىلغان يەكۈنلىرىمىزگىلا ئىشىنىدۇ. گەرچە ھەقىقىي زۇلۇم يۈز بېرىۋاتقان بولسىمۇ، ئىلمىي ئىسپاتنى ئوتتۇرۇغا چىقرالماساق، يەنلا قايىل قىلالمايمىز.

- يەكۈننى ئوقۇرمەن ئۆزى چىقارسۇن. بىز پەقەت OSINT تېخنىكىلىرىنى ئىشلىتىپ ئىسپاتلاپ بېرىمىز. ئەڭ ئاخىرقى يەكۈننى ئوقۇرمەن ئىسپاتلار ئالدىدا ئۆزى چىقىرىشى كېرەك. بىزنىڭ OSINT ئانالىزىمىزنى كۆرگۈچى بىزنىڭ ئۇنىڭغا ۋاکالىتەن پىكىر يەكۈنلەپ بېرىۋاتقانلىقىمىزدەك ھېسیاتقا كەپلا قالسا، يازغانلىرىمىزنىڭ ئىلمىي قىممىتى توگەيدۇ. يەكۈن چىقىرىشقا قەتئىي ئالدىرىما سلىق كېرەك.

- ھاقارەت سۆزى ئىشلەتمەسىلىك. ئالدىدا ئەسکەرتىپ ئۆتكىننىمىزدەك، ئىرقىي قرغىنچىلىققا ئۇچرىغۇچى مىللەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن خىتايلارنى ھاقارەت قىلىشقا ھەقلق تەرىپىمىز بار. لېكىن شۇنداقتىمۇ OSINT ئانالىزىلىرىمىزدا ھاقارەت سۆزلىرىدىن قەتئىي ساقلىنىشىمىز كېرەك. چۈنكى بۇخىل سۆزلەردىن ختاي ھۆكۈمتى ھەرگىز زىيان كۆرمەيدۇ، ئەكسىچە بىز زەھنىمىزنى سەرپ قىلىپ تەييارلىلغان OSINT ئانالىزىمىزنىڭ قىممىتى چۈشىدۇ ۋە زىياننى تارتۇقۇچى بىز ئۆزىمىز بولۇپ قالىمىز.

- خۇلاسە چوقۇم ئىلمىي بولىشى كېرەك. بىز يازغان پاكت ئېنىقلاش دوکىلاتىنى ئوقۇغان
ھەرقانداق بىركىشى بىز بىلەن ئوخشاش خۇلاسىگە كېلەلىشى مەقسەت قىلىنىشى كېرەك.
ئۇنداق بولمايدىكەن يازغانلىرىمىز ئىلمىي يېزىلىمىغان بولىدۇ.
- مۇتەخەسىستىن سوراش. پاكت ئېنىقلاش دوکىلاتىدىكى ھەرقايىسى قەدەم-باسقۇچلار
چوقۇم شۇ ساھەدىكى مۇتەخەسىسىنىڭ باھاسىغا تايانغان بولسا ئىنتايىن قايىل قىلارلىق
بولىدۇ. چۈنكى پاكت ئېنىقلاش جەريانىدا بىر-بىرى بىلەن بەك مۇناسىۋتى بولمىغان
بىرنه چەسەنە چېتىلىدىغان ئەھۇللار ئۇچرايدۇ. ھالبۇكى ھەر-بىر ساھەنىڭ ئۆز كەسپ
ئېگىلىرىلا بىلىدىغان ئىنچىكە تەرىپلىرى بولىدۇ. بۇ رىئاللىققا بويىسۇنماي ھەممە ساھەگە
ئارىلىشىپ يەكۈن چىقارغاندا، يازغان نەرسە ئىلمىي دوكلات ئەمەس، پەقەت كۆز-قاراش
بويقالىدۇ.
- پاكت ئېنىقلاش نەتىجىسىنىڭ ھەممىسى بىزگە پايدىلىق بولىۋەرمەيدۇ. يەنى ئىلگىرى
دەۋا جەريانىدا خاتا ئىشلىتىپ سالغان رەسم ياكى ۋىدىيolarنى ئېنىقلاب چىققان ۋاقتىمىزدا،
بۇ يازغان ئانالىزلىرىمىزنى ئاشكارىلىشىمىز، نۆۋەتتە بىزنىڭ دەۋاغا زىيانلىق بولىشى مۇمكىن.
خۇددىي دۇنيا جامائەتچىلىكى ئالدىدا خىتاي ھۆكۈمىتى خاتا قارىلىنىپ قالغاندەك تەسىر
بېرپ قويۇشى مۇمكىن. شۇڭا بۇخىل ئانالىز نەتىجىسىنى بىزدىن خاتا ئىشلىتىپ قويغان
ئەسلى تەشكىلات ياكى ئاكتىۋىستىلارنىڭ ئۆزىگىلا ئايىرىم ئەۋەتىپ، ئەسکەرتىپ قويۇش
بىلەن كۇپايىلەنسەك ئەڭ توغرا قىلغان بولىمىز.

(3) ئالدىن پاكت ئېنىقلاش

بىز ختايىلارنىڭ بىزگە قارتىا تەتۈر تەشۇرقاتلىرىغا «كېيىن پاكت ئېنىقلاش» خىزمىتى ئارقىلىق
قارشى تۇرساق، ئۆزىمىزنىڭ ختايiga قارشى تەشۇرقاتىدا چوقۇم ئالدىن پاكت ئېنىقلاشقا بەكمۇ
ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. چۈنكى، ئالدىن ئېنىقلاب كۆرمىگەن ماتېرىياللارنى مۇھىم گۇۋاھلىق
ئورۇنلىرىدا ئىشلىتىپ قالساق، پۈتون گۇۋاھلىقىمىزنىڭ كۈچى شۇ ھامان يوققا چىقىدۇ. بۇنى
تولدۇرۇۋېلىش بەكمۇ تەسکە توختايدۇ.

بولۇپىمۇ داڭلىق ئاكتىۋىستىلىرىمىز ئالدىن پاكت ئېنىقلاش خىزمىتىگە ھەرگىز سەل قارىماسلىقى كېرەك. ئىشلەتكەن سۆز-جۈملىرىلەر ۋە رەسمى-ۋىدىيولارنىڭ خىتايىلار تەرىپىدىن قانداق تەتۈر قوللىنىش ئىهتىمالى بارلىقنى دائىم ئويلىشىپ تۈرىشى كېرەك. New York Times ۋە Wall Street Journal قاتارلىق نوپۇزلىق توربەتلەردىن ماقالە ئېلان قىلىدىغان ئىستراتېگىيە مەسلىھە تچىسى ۋە يازغۇچى Mark Schaefer مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر سىز خاتا ئۈچۈر تارقاتمايدىغان بىر مەنبەگە تایانمىسىڭىز، ئەڭ ياخشىسى ھىچقانداق مەزمۇن چىقارماڭ». ²⁰

3.1 ئالدىن پاكت ئېنىقلەندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك؟

مەزمۇن چىقىرىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى برنەچە تېمىلارنىڭ خاتاسىز بولىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك:

• تېمىسى

تېمىسى بىلەن مەزمۇنى بىردىكىلىكىنى ساقلىدىمۇ ياكى دىققەت تارتىش ئۈچۈن تېمىسىدا ئازاراق مۇبالىغە ئىشلىتلىپ قالدىمۇ؟ بۇ بەك دىققەت قىلىدىغان مەسلى.

• ۋاقت ۋە ئورۇن

ئىشلىتلىگەن ۋاقت ۋە ئورۇن چوقۇم توغرا بولىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. چۈنكى بۇ ئىككى نۇقتىدىكى خاتالىق بەكلا ئاسان بىلىنىدۇ. ۋاقت ۋە ئورۇندىكى خاتالىق بىزنىڭ چىقارغان مەزمۇنلىرىمىزنى بىراقلا «يالغان خەۋەر» گە ئايلاندۇرۇپ قويىشى مۇمكىن. ئەگەر ئېنىق بىلمىسىك تەكشۈرمەستىنلا پەرەزگە ئاساسەن قوشۇپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ.

• ئىشلىتلىگەن رەسم ۋە ۋىدىيولار

رەسم ۋە ۋىديو نورمالدا سوتىسيال مېدىالاردا ئەڭ دىققەت تارتىدىغان مەزمۇن بولۇپ، بۇلار بىز ئىشلەتكەن مەزمۇندىكى پاكت ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر پاكتىمىزدە چاتاق چىقسا، پۇتۇن يازما يالغانغا چىقىرىلىدۇ دېگەن گەپ. شۇڭىلاشقا بۇ بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئەڭ دىققەت قىلىشىمىز لازىم

²⁰ مەنبە: <https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers>

بولغان، شۇنداقلا ئەڭ سەل قاراپ قېلىۋاتقان مەسىلە. ئېنىقلانمىغان رەسم ۋە ۋىدىيولارنى چىقارماسلق كېرەك. چوقۇم چىقىرىش ئىھتىياجى بولسا «ئېنىقلانمىغان» دېگەندەك ئەسکەرتىشلەرنى چوقۇم بېرىش كېرەك.

- ئىشلىتىلگەن سانلىق مەلۇمات، ئىستاتىستىكا ۋە گرافىكلار

بۇلارنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش كەتمەيدۇ. بۇلارغا سەل قاراش يازغانلىرىمىزنىڭ ئىلمىلىكىگە سەل قاراش بولىدۇ.

- نەقل ئېلىنغان سۆزلەر ۋە ئىشلىتىلگەن ئىسىملار

ئالدىنىقى مەزمۇنلاردا سۆزلەنگەندەك، نەقل ئېلىنغان سۆزلەر ۋە ئىسىملارنىڭ توغرا بولىشنى تەكشۈرۈش بولسا، خەۋەر ئېنىقلاشتىكى ئەڭ مۇھىم دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلاردىن ھېسابلىنىدۇ. باشقىلارنىڭ سۆزىنى بىرئاز ئۆزىمىزنىڭ مەزمۇنغا ماسلاشتۇرۇپ ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ قويۇشتىن قەتىي ساقلىنىش كېرەك.

- ئىشلەتكەن ئاتالغۇلار ماس كېلەمدۇ

دىققەت تارتىش ئۈچۈن خەلقئارادا بىرلىككە كەلگەن ئاتالغۇلارنى ئىشلىتىشتن بۇرۇن، بۇ ئاتالغۇلارنىڭ ئەسلى مەنسىنى بىر ئاز تەكشۈرۈپ كۆرۈش كېرەك. ھىچ بولمىغاندا دەسلەپكى چۈشەنچىنى بولسىمۇ ئايىدىڭلاشتۇرماستىن قارىغۇلارچە قوللىنىۋېرىشتن ساقلىنىش كېرەك. مەسىلەن: «ئىرقىي قرغىنچىلىق»، «يەھۇدىي قرغىنچىلىقى»، «مەدەننەيت قرغىنچىلىقى»، «ئىندىجىس ئىنسانلار»، «تۈركىيە خەلقىمۇ ياكى ھۆكۈمىتىمۇ»، «شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ نوپۇسى رەسمىي ماتېرىاللاردا قانچە» قاتارلىق ئۇقۇملاردا ئارىلاشتۇرۇۋېتىدىغان ئەھۋاللار بىزدە كۆپ كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. بۇ تېمىلار بىر-بىرىدىن نازۇك تېمىلار بولۇپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ئارزۇسى بىلەن ھەقىقەتلەر ئارىلاشتۇرۇۋېتىلمەسىلىكى كېرەك.

چىقارغان مەزمۇنلاردا ئەگەر يۇقارقى تۈرلەرنى تەكشۈرەلمىسى، «ئېنىقلانمىغان» دېگەندەك ئەسکەرتىملىه رنى چوقۇم ئەسکەرتىش كېرەك. لېكىن يەنىلا ئەڭ ياخشى ئۇسۇل، تەكشۈرۈلمىگەن

مەزمۇنلاردىن يىراق تۇرۇش. خۇددىي كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا ئاز سۆزلىسىمۇ ئورۇنلۇق سۆزلەيدىغانلارنىڭ سۆزنىڭ باشقىلار ئالدىدا كۈچى بولغىنىدەك، مەزمۇن ئاز بوب قالسىمۇ ئىشەنچلىك مەنبەلەرگىلا تايىنىش باشقىلارغا ئىشەنچ تۇيغۇسنى ئاشۇرىدۇ.

4) داڭلىق پاكت ئېنىقلاش مەنبەلىرى

پاكت ئېنىقلاش ساھەسىدە ئاللىقاچان بىرنەچە يىللۇق تەجربىسى بار بولغان، بىرقەدەر كەسپىيلەشكەن توربەتلەر بار بولۇپ، بىزنىڭ بۇ خىل توربەتلەرگە دىققەت قىلىپ تۇرىشىمىز بۇندىن كېيىنكى خىزمەتلەرىمىز ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق. تۆۋەندە بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئادربىسى بېرىلدى.

4.1 پاكت ئېنىقلاش توربەتلەرى

ئېنگلىزچە توربەتلەر:

- <https://FactCheck.org>
- <https://PolitiFact.com>
- <https://OpenSecrets.org>
- <https://Snopes.com>
- <https://TruthOrFiction.com>
- <https://www.hoax-slayer.com>
- <https://www.newsbusters.org/fact-checkers>

خىتايىچە توربەتلەر:

- <https://tfc-taiwan.org.tw>
- <https://fact-checker.line.me/>

تۈركىچە توربەتلەر:

- <https://www.dogrulukpayi.com/>

- <https://teyit.org/>

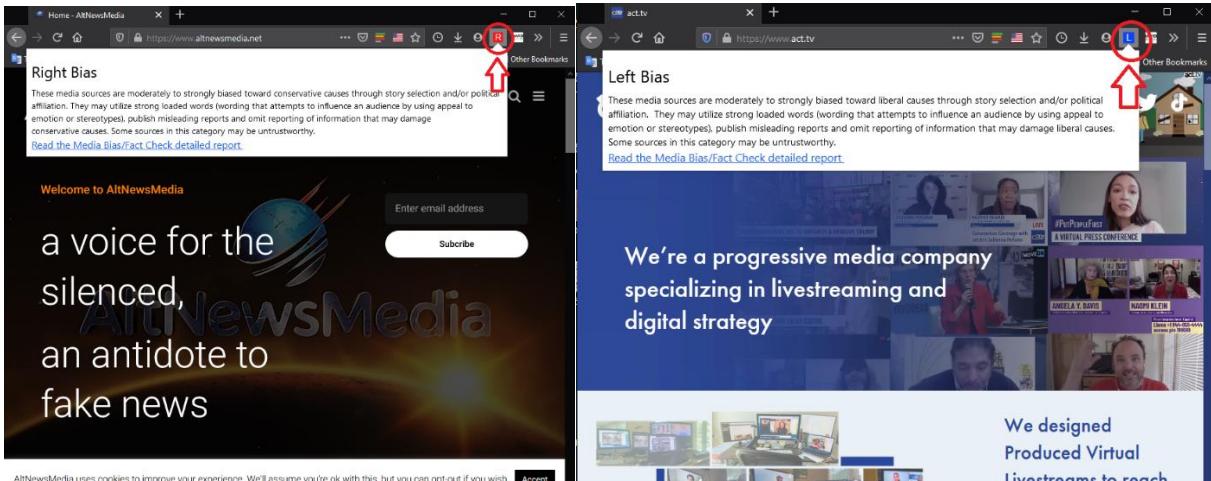
4.2 قوللىنىشچان كىچىك قورال:

MBFC يامقى²¹: بۇ mediabiasfactcheck.com توربېتىنىڭ چقارغان Chrome ۋە Firefox يامقى بولۇپ، توركۈرگۈچكە قىستۇرۇلغاندىن كېين، Twitter، facebook لاردا ھەمبەھىرلەنگەن خەۋەرلەرنىڭ ئاستىغا ئۇ توربەتنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇ توربەتنىڭ سانداندا 3700 دن ئارتۇق مېدىا مەنبەلىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ياماق پەقتە بۇلارنىڭ ئىچىدە يەر ئالغان مەنبەلەرنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

رەسىمە ئەسکەرتىلىگىنىدەك، قانچە كۆك رەڭگە يېقىن بولسا، شۇنچە ئىشەنچلىك بولغان بولىدۇ. قانچە قىزىل رەڭگە يېقىن بولسا ئىشەنچسىز توربەتنىن چىققان خەۋەر بولىدۇ. كۆرۈنۈپ تۇرغىنىدەك، ئەركىن ئاسىيا توربېتى بىرقەدەر ئىشەنچلىك خەۋەر قانىلى ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر خەۋەر قانىلىغا كىرگەن ۋاقتىمىزدا MBFC يامقى بىزگە بۇ توربەتنىڭ قانداقلىقىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

²¹ چۈشۈرۈش ئادرېسى: <https://mediabiasfactcheck.com/appsextensions>

رهىسمەدە كۆرسىتىلگەندەك، ئىككى توربەتنىڭ بىرىسگە كۆك رەڭ، بىرىسگە قىزىل رەڭ ئىپادىلىگەن بولۇپ، رەسىمدە كۆرسىرلىگەن جايىنى باسقاندىن كېيىن، ئۇ توربەتلەرنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسى توغرىسىدا مەلۇماتلار چىقىدۇ. كۆك رەڭ ئىشەنچلىك بەت ئىكەنلىكىنى، قىزىل رەڭ بىرتەرەپلىمە ئۇچۇر تارقىتىدىغان توربەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

پاكت ئېنىقلاشتا ئەسکەرتىشكە تېگىشلىك بىر نۇقتا بار، پاكت ئېنىقلاش خىزمىتى مۇتلهق توغرا بولۇھەيدۇ، بەزىدە مەسىلە كۆرۈلۈپ قالىدۇ. چۈنكى پاكت ئېنىقلىغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئالدىغا ئايىرم نىيەت بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدۇ. بەزىلەر ھەقىقەتنى ئوتتۇرۇغا چىقىرىش ئۇچۇن ئەمەس، ئۆز پىكىرىنى جانلاندۇرۇش، قارشى پىكىرىدىكىلەرگە زەربە بېرىش ئۇچۇنلا پاكت ئېنىقلايىدۇ. بۇنداق بولغاندا ئېنىقلالا بىتەرەپلىك خۇسسىيىتى يوقاپ كېتىدۇ. بۇنداق يېزىلغان پاكت ئېنىقلاش دوكلاتى ئىشەنچلىك بولمايدۇ.

پاكت ئېنىقلاش ھەقىقىدە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشى ئۇچۇن تۆۋەندىكى توربەتلەرنى كۆرسىڭز بولىدۇ:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Fact-checking>

<https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers/>

<https://factcheckni.org/toolkit/>

<https://gijn.org/fact-checking-verification/>

<https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/>

<https://www.dw.com/en/how-can-fact-checking-be-improved-some-suggestions-from-scholars-and-practitioners/a-55250869>

<https://contentmarketinginstitute.com/2020/03/accuracy-fact-checking-content-checklist/>

<https://www.bankinfosecurity.com/blogs/fact-checking-sizing-up-facebooks-efforts-p-2727>

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hoaxes

<https://fivethirtyeight.com/features/fact-checking-wont-save-us-from-fake-news/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Detecting_fake_news_online

<https://news.mit.edu/2019/better-fact-checking-fake-news-1017>

ئۈچۈن قۇللىرىدىغان OSINT

ئاساسلىق قوراللار ۋە تېخنىكىلار

OSINT ئۈچۈن ئىشلىلىدىغان قوراللار ئەمەلىيەتتە خاکىپلىكىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولغان ئۇچۇر تېپلاش (Information Gathering) باسقۇچىدا ئىشلىلىدىغان قوراللار بىلەن پەرقىلەنمەيدۇ. ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسىنىڭ نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم خىزمەت دائىرسى پاكت ئېنىقلاش²² بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ قوراللارنىڭ پەقهت پاكت ئېنىقلاش ئۈچۈن ئىشلىلىشىنى ئاساس قىلىپ تونۇشۇپ چىقىمىز.

²² پاكت ئېنىقلاش دېگەندە Fact-checking كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، مەلۇم ئۈچۈرلەردىكى پاكتنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان خىزمەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ بەزىدە ئەسلى پاكت ئوتتۇرۇغا قوينۇشتىن بۇرۇن ئېلىپ بېرىلىدۇ، بەزىدە ئىلان قىلىنغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

مەنبە: <https://en.wikipedia.org/wiki/Fact-checking>

پاكت ئېنىقلاش ژورنالىستلار ۋە ئۇيغۇر ئاكتىۋىستىلار ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان بىر مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ.

پاكت ئېنىقلاش قۇرالى - InVID²³

(Browser Plugin) InVID Verification Plugin²⁴ بولسا تور كۆرگۈچ يامقى شەكىدە ياسالغان ئەپ بولۇپ، سوتىيال مېدىالاردىكى مەزمۇنلارنىڭ پاكت بولۇشقا يارايدىغان ياكى يارىمايدىغانلىقىنى ئېنىقلاشقا ياردەم بېرىدۇ.

1) قىسقا تونۇشتۇرۇش

بۇ توركۆرگۈچ يامقىنىڭ تولۇق ئىسمى InVID Verification Plugin بولۇپ، ژۇرنالىستىلار، پاكت ئېنىقلەغۇچىلار ۋە ئىنسان ھەقلرى قوغىدىغۇچىلار ئۈچۈن لايىھەلەنگەن. سوتىيال مېدىالاردىكى مەزمۇنلارنى تەھلىل قىلىشنى، بولۇپمۇ ۋىديو ۋە رەسمىلەر ئۈستىدە ئانالىز ئېلىپ بېرىشنى قولايلاشتۇرۇدۇ. 2017- ئايدا 7- يىلى InVID European project²⁵ تەرىپىدىن WeVerify Project ئېلان قىلىنغان. ئېنگىلىزچە، فرانسۇزچە ۋە ئىسپانچە تىل قوشۇلغان. ھازىر تەرىپىدىن تەرەققىي قىلدۇرۇلىۋاتىدۇ.

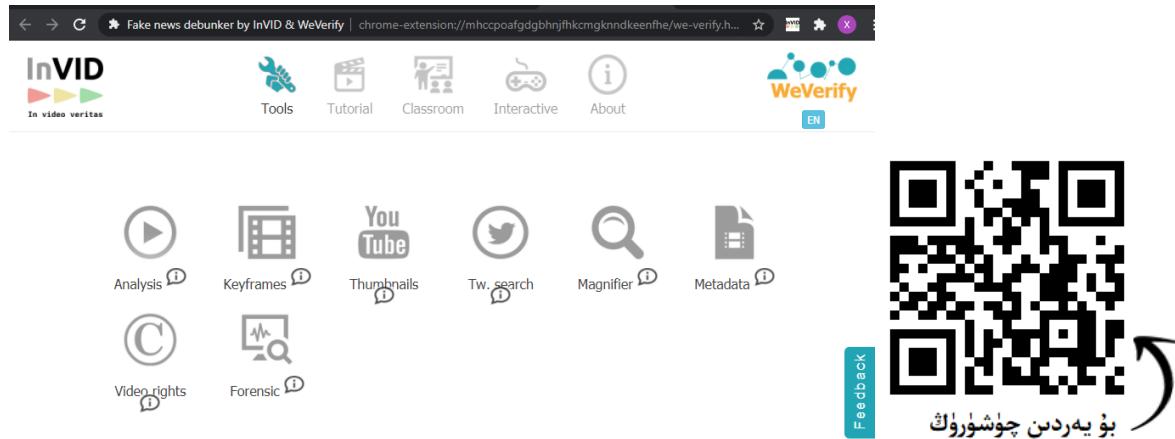
²³ بۇ يازما «Verification Application User Manual - InVID» ناملىق ماقالىدىن پايدىلىنىپ يېزىلدى. مەنبىء: https://www.invid-project.eu/tools_and_services/invid-verification-plugin

²⁴ ئەسلىدە InVID نامىدا ئاستا جەئىي 4 قورال ياسالغان بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

- InVID Verification Plugin : بۇ دەل بىز تۈنۈشتۈرمەقچى بولغان توركۆرگۈچ يامقى شەكىدە ئىشلىتىلدى.
- InVID Verification Application : تۈرىتەت شەكىدە ئىشلەيدىغان قورال.
- InVid Analytics Dashboard : كۆپ ئىقتىدارلىق باشقۇرۇش سۈپىسى ھالىتىدە كۆرۈنىدىغان بولۇپ، ئىز قوغلاپ ئۈچۈر ئىزدەپ بېرىلەيدۇ.

• InVID Mobile Application : تېلېفوندا ۋىديو ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۈچۈن ياسالغان.

• تۈرىتەت ئادرىسى: [@InVID_EU](http://www.invid-project.eu)

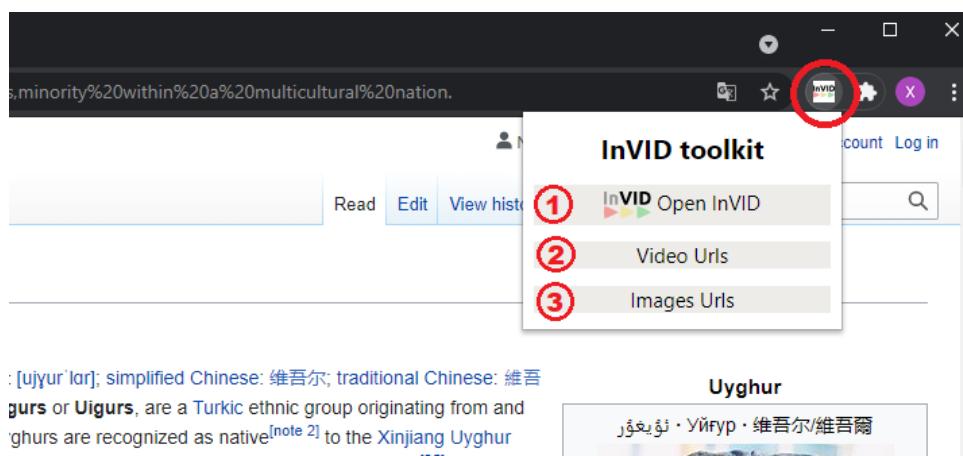
بۇ قورالنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدىلىكلىرى باز:

- تېز سۈرئەتتە YouTube، Facebook، Twitter، قاتارلىق سوتىسيال مېدىالاردىن ئۇچۇر ئالالايدۇ؛
- ئىزدەش ماتورلىرىدىن پايدىلىنىپ رەسمىگە قارىتا ئەكسى ئىزدەش (Reverse image search) ئېلىپ بارالايدۇ؛
- ۋىديو پارچىسىنى يۇقىرىدا تىلغا ئالغان كۆپلىگەن ئىزدەش ماتورلىرىدىن ئىزدەپ بېرەلەيدۇ؛
- ۋىديو ياكى رەسمىلەرنىڭ مەلۇم بۆلۈكىنى لوبى ئەينەك ئىقتىدارى بىلەن ئانالىز قىلغىلى بولىدۇ؛
- Twitter دىن كېرەكلىك ئۇچۇرلارنى مەلۇم ۋاقت دائىرسىدە خىلمۇ-خىل ئىقتىدارلار بىلەن رەتلەپ ئىزدىگىلى بولىدۇ؛
- ۋىديو ۋە رەسمىلەردىكى ئەگەشمە ئۇچۇر (Metadata) (لارنى كۆرگىلى بولىدۇ؛
- ۋىديونىڭ نەشر هووقۇنى تەكشۈرگىلى بولىدۇ؛
- رەسمىلەرگە نىسبەتەن forensic تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ.

(2) ئىقتىدارلىرىنى تونۇشتۇرۇش

تۇر كۆرگۈچ يامىقىنى نەدىن ئېچىپ ئىشلىتىمىز؟ InVID (1)

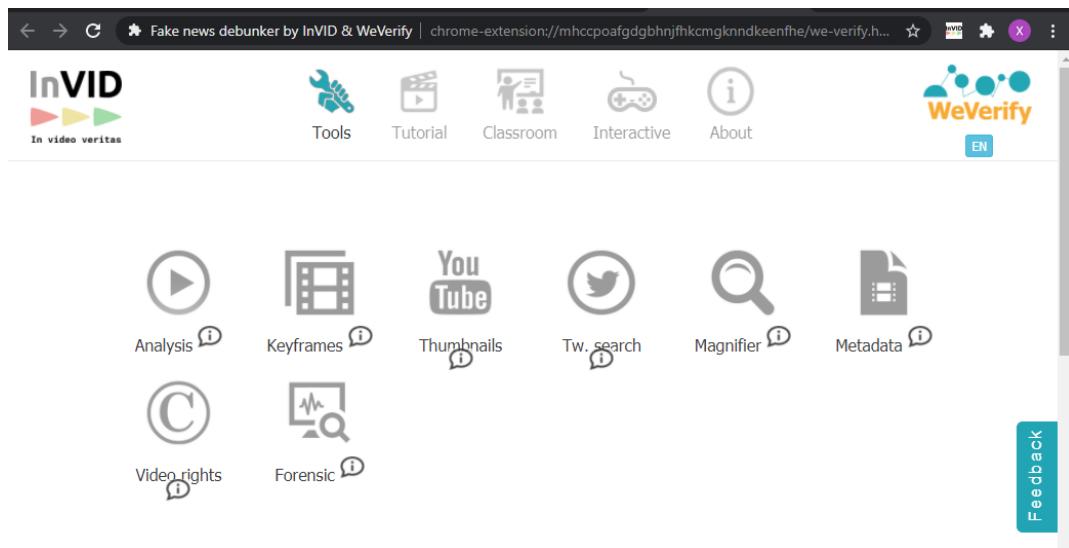
InVID يامىقىنى قاچىلاپ بولغاندىن كېيىن Chrome تۇر كۆرگۈچىنىڭ ئوڭ ئۇستى تەرىپىدىكى InVID لوگوسى بار ئورۇندىن ئېچىپ ئىشلىتىمىز. تۆۋەندىكى رەسمىگە قاراڭ:

InVID لوگوسىنى باسقاندىن كېيىن تارتىلما تىزىملىكتىن ئۈچ مەزمۇن چىقىدۇ. ① نى باسساق InVID يامىقىنىڭ ئاييرىم خىزمەت رايونغا كىرىمىز؛ ② نى باسساق نۆۋەتتىكى توربەت ۋىديولاردىن InVID ئانالىز قىلالايدىغان ۋىديو ئادربىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ؛ ③ نى باسساق نۆۋەتتىكى بەتىن رەسمىلەرنىڭ ئادربىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

(2) ئاساسلىق ئىقتىدار كۇنۇپكىلىرى

InVID نىڭ ئاساسلىق خىزمەت رايونغا كىرگەندىن كېيىن رەسمىدىكىدەك 8 خىل ئىقتىدار كۇنۇپكىسى كۆرۈنىدۇ:

Analysis ①

بۇ [Thessaloniki Information Technologies Institute](#) نىڭ InVID تەرىپىدىن ياسالغان مەزمۇن توپلاش ۋە ئانالىز ئىقتىدارى بولۇپ، بۇ ئىقتىدار بىلەن Facebook، YouTube، Twitter دىكى ۋىديونىڭ ئەگەشمە ئۇچۇرلىرى metadata نى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ۋىدىپيو ئادրېسىنى چاپلاپ ئىزدىسەك، ۋىديونىڭ تورغا قويۇلغان ۋاقتىنى، ئورنىنى (ئەگەر ئۇچۇرۇلمىگەن بولسا)، بۇ ۋىديوغا چۈشكەن ئەڭ دىققەت تارتاقان ئىنكا سلارنى، ۋىديو چىقارغۇچىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە ۋىديونىڭ ھەرقايىسى رەسم بۇلەكلىرى ئۈستىدە Tineye، Yandex، Google سۇپىسىدىن رەسم ئىزدەپ بېرىدۇ ۋە Twitter غا چىقىرىلغان بۇنىڭغا ئوخشاش باشقا ۋىديولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چىقىرىپ بەرگەن رەسم بۆلۈكىنى باسىقا Magnifier ⑤ ئىقتىدارى بىلەن ئىزدېگىلى بولىدۇ.

The screenshot shows the InVID platform interface. At the top, there are links for 'Tools', 'Tutorial', 'Classroom', 'Interactive', 'About', and the 'WeVerify' section (EN). On the left, a sidebar lists various analysis tools with icons: Analysis (play button), Keyframes (film strip), YouTube Thumbnails (YouTube logo), Twitter search (Twitter logo), Magnifier, Metadata, Video rights (C logo), and Forensic. The main area has a teal header 'Video contextual verification'. Below it is a text input field with placeholder 'Copy and paste a Youtube, Facebook or Twitter url' and a checkbox 'Reprocess'. A 'Submit' button is at the bottom right of the input field. Below the input field, text reads 'Provided by ITI CERTH' and 'To contact us, use the feedback tool.' A 'Feedback' button is located at the bottom right of the main area.

بۇ ئىقتىدارنى ئىشلەتكەندە ۋىديونىڭ URL ئادرېسىنى بىلىشىمiz ۋە Facebook تىكى ۋىديولار ئۈچۈن Facebook ھېسابىمىزنى ئېچىپ بېرىشىمiz كېرەك. بۇ ئىقتىدارنى ئۆزىمىزنىڭ كومىيۇتېردىن ۋىديو چىقىرىپ ئىزدىگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئىنكاසلار بەك كۆپ چۈشكەن ۋىديو بولسا، ئىزدەش نەتىجىسىنى چىقىرىپ بېرىشكە برئاز ۋاقت ئالىدۇ. Reprocess دېگەن تاللاشقا توغرا بەلگىسى ئۇرغان بولساق، ئوخشاش ۋىديونى يەنە بىر قېتىم ئىزدىگەندە كونا ئۇچۇرلارنى ئەمەس، يېڭىدىن ئىزدەش بۇيرۇقى بەرگەن بولىدۇ.

Keyframes ②

بۇ ئىقتىدار ۋىديو ئىچىدىكى ھەرقايىسى كۆرۈنۈشلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ ۋە شۇ كۆرۈنۈش ھەققىدە ئەكسى ئىزدىنىش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. خالىغان كۆرۈنۈشنى مائۇسۇنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ Baidu, Google, Yandex, Tineye, Bing, Karma decay قاتارلىق توربەتلەردىن تاللىساق ئىزدەپ بېرىدۇ.

The screenshot shows the InVID platform interface. At the top, there are links for "InVID" (with a video camera icon), "Tools" (with a gear icon), "Tutorial" (with a video camera icon), "Classroom" (with a person in a classroom icon), "Interactive" (with a game controller icon), "About" (with an info icon), and "WeVerify" (with a checkmark icon). Below this is a teal bar with the text "Video fragmentation and reverse image search". To the left, there is a sidebar with icons for "Analysis" (play button), "Keyframes" (film strip), "Thumbnails" (YouTube logo), "Tw. search" (Twitter logo), "Magnifier" (magnifying glass), "Metadata" (file folder), "Video rights" (video camera with a C), and "Forensic" (DNA helix). In the center, there is a large input field labeled "Insert the video URL" with a placeholder "Insert the video URL". Below it are two buttons: "Local file" and "Submit". At the bottom of the central area, it says "Provided by ITI CERTH" and "To contact us, use the feedback tool." A "Feedback" button is located at the bottom right of the central area.

ۋىديولارنىڭ URL ئادرېسى ئارقىلىق ياكى كومپىوتېرىمىزدىن بىۋاسته يۈكىلەپ، ۋىديونىڭ
ھەرقايىسى كۆرۈنۈشلىرىگە تېزدىن كۆز يۈگۈرۈتپ چىقالايمىز. ۋىديودىكى ھەربىر مەزمۇن
ئالمىشىنى چۈشۈرۈپ قويماي رەسمىم قىلىپ تېزىپ بېرىدۇ. كومپىوتېرىدىن يۈكلىگەن ۋىديولار
تۇر بېتىگە يۈكىلەپ ئاندىن ۋىديو [Thessaloniki Information Technologies Institute](#)
رەسىملىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

Thumbnails ③

بۇ ئىقتidar YouTube تىكى ۋىديونىڭ 4 پارچە رەسىمنى سۈزۈپ ئېلىپ Google, Yandex, Bing, Tineye
YouTube ۋە قاتارلىق ئىزدەش توربەتلەرىدىن ئىزدەپ بېرىدۇ. ۋىديو ئادرېسىنى چاپلاپ، ئىزدەش ماتورى تاللانغاندىن كېيىن، 4 پارچە رەسم ھەققىدە 4 بەت
بىراقلا ئېچىلىدۇ.

YouTube thumbnails reverse search

YouTube video URL

 Google Yandex Bing Tineye

Submit

 Provided by AFP Medialab
 To contact us, use the feedback tool.

Feedback

ختايilar YouTube نى چەكلىۋالغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىقتىدار Baidu ئىزدەش ماتورىدىن ئىزدىيەلمەيدۇ.

Tw. Search ④

بۇ مەخسۇس Twitter دىن ئۇچۇر ئىزدەيدىغان ئىقتىدارى بولۇپ، ئورنى، ۋاقتى، تىلى، رەسم قاتارلىق خىلمۇ-خىل شەكىلدە فiltىرلەپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

Twitter advanced search

Keyword or #

From (Twitter account name)

Filter (e.g. safe, media, retweets, native_video, periscope, vine, images, twimg or links)

Language (e.g. en, fr, de, es, ru, ja, zh...)

Geocode (e.g. -22.912214,-43.230182,1km or -22.912214,-43.230182,1mi)

Near (city name)

Within (e.g. 15mi or 15km)

Since

Until

 Local time GMT

Submit

 Provided by AFP Medialab
 To contact us, use the feedback tool.

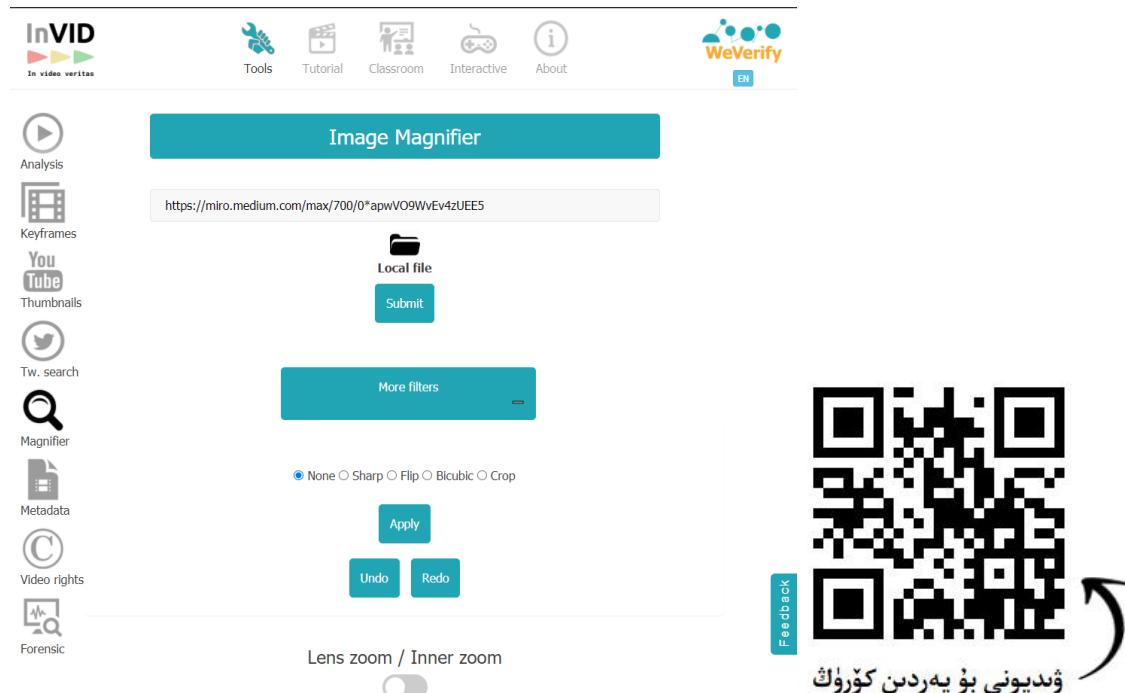
Feedback

ۋاقت بويىچە ئىزدىگەندە ھەتتا مىنۇت ئېنىقلقىقچە تەڭشىگىلى بولىدىغان بولۇپ، شۇ مەزمۇن
ھەققىدە ئەڭ دەسلەپتە تۈت يوللۇغۇچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ناھايىتى تېز تېپىپ چىققىلى بولىدۇ.
Twitter ئۆچۈرنى مەلۇم رايون بويىچىمۇ ئىزدەشكە بولىدۇ.

Magnifier ⑤

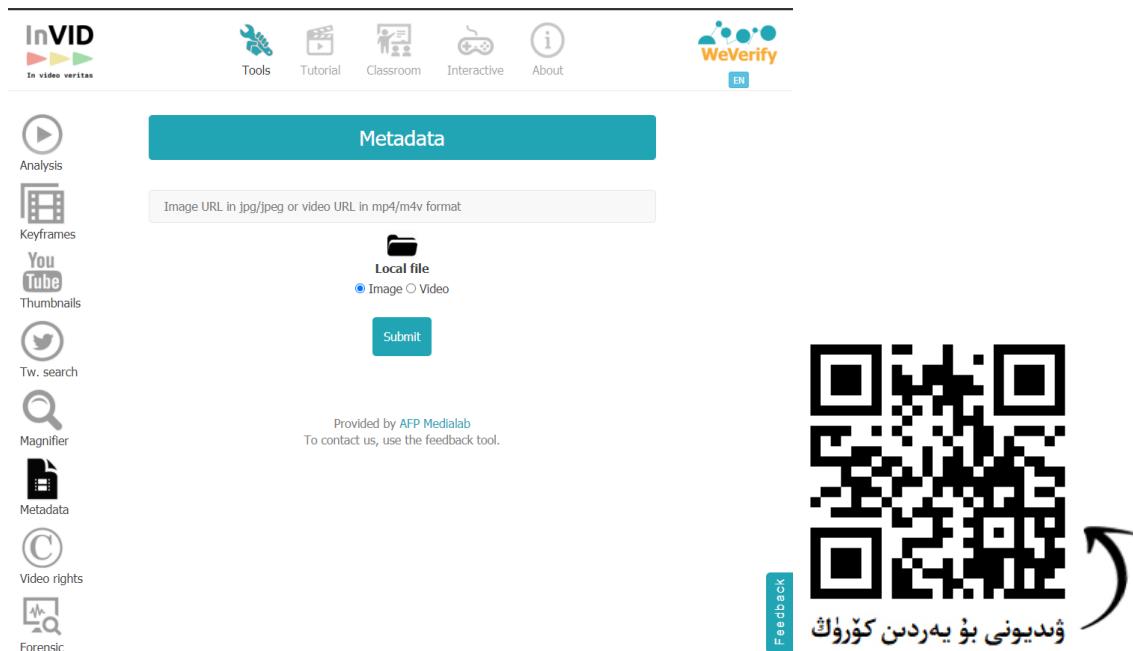
بۇ لوپا ئەينەك ئىقتىدارى بولۇپ، توردىكى URL ئادرىسى بار رەسمىنى ياكى كومپىوتېرىمىزدىن
يۈكەنگەن رەسمىنى لوپا ئەينەك ئارقىلىق ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ. ئۇندىن باشقا
رەسمىنىڭ رەڭ پەرقىنى كۈچەيتىكلى، تەتۈر ھالىتنى كۆرگىلى ۋە مەلۇم قىسىمنى كېسىپ تەھلىل
قىلغىلى بولىدۇ. رەسمىنى Tineye، Yandex، Baidu، Google قاتارلىق سۇپىلاردىن
ئىزدەشتىن باشقا يەنە رەسمىگە قارىتا Forensic تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ.

Thessaloniki Information Technologies Forensic
Reveal European project DW بىلەن Institute
ھەمكارلاشقان تەرىپىدىن ياسالغان.

Metadata ⑥

بۇ ئىقتىدارى بىلەن Jpeg فورماتىدىكى رهسم ۋە mp4/m4v فورماتىدىكى ۋىديولارنىڭ ئەگەشمە ئۇچۇرلىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن: قايىسى ماركىلىق تېلېفوندا ياكى ئاپپاراتتا تارتىلغانلىقى، قاچان تارتىلغانلىقى، ئاپپارات بىلەن نىشانىنىڭ ئارىلىقى، رهسم ياكى ۋىديو تارتىلغان ئورۇنىنىڭ كۆئۈرىدىناتى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى بىلگىلى بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ئۇچۇرلار ئۇچۇرۇپتىلگەن بولسا ئۇچۇر چىقمايدۇ. ئەگەر metadata ئەگەشمە ئۇچۇرلىرى تولۇق بولسا، بۇ رهسم ياكى ۋىديونىنىڭ ئورنىنى يەرشارى خەرتىسىدىن كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

Video rights ⑦

بۇ ۋىديونىڭ نەشر هوقۇقىنى تەكشۈرۈش ئىقتىدارى بولۇپ، Facebook، YouTube، Twitter قاتارلىق توربەتلەردىكى ۋىديولارنىڭ URL ئادرېسىنى ئىشلىتىپ، ئۇ ۋىديونىڭ ئەسلى تورغا قويغان كىشى تەرىپىدىن ياكى يۇقاراقى توربەتلەر تەرىپىدىن ئىشلىتىش چەكلىمسى بار-يوقلىقىنى تەكشۈرۈپ بېرىدۇ.

ئالدى بىلەن بۇ ۋىديونىڭ تەكار ئىشلىتىلگەنلىكى ھەققىدە ئۇچۇرلارنى بېرىدۇ. ئەگەر باشقىلار تەرىپىدىن تەكار ئىشلىتىلگەن بولسا، ۋىديو چقارغۇچىدىن سوراپ بېقىش كېرەكلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇنى [InVID Rights Management Tool](#) كۆرسەتمىسى بويىچە ئېلىپ بېرىشىقىمۇ بولىدۇ.

Forensic²⁶ (8)

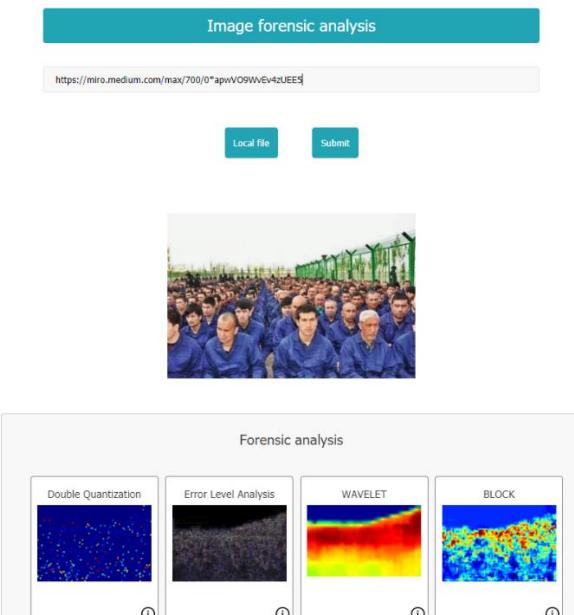
[Thessaloniki Information Technologies Institute](#) بۇ تۈرىدىكى [Reveal](#) Forensic تەرىپىدىن ياسالغان ئانالىز مۇلازىمىستىنى ئىشلىتىدىغان بولۇپ، دىجىتال رەسمىلەردىكى بۇزۇلۇشنى تەھلىل قىلىپ، ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدۇ.

Forensic²⁶ دېگەن بۇ سۆزنىڭ لۇغەتسىكى مەنسى «مەلۇم بىر جىنايى دىلو ئۆستىدە ئىلمىي مېتودلارنى ئىشلىتىپ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ۋە ئۇ دىلونى ھەل قىلىش» نى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، رەسمى تەھلىل قىلغاندا، رەقىملىك رەسمىلەرنىڭ تۆزۈلۈش ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ ئىنچىكىلەپ ئېلىپ بېرىلىدىغان ئانالىز ئۆسۈلىنى كۆرسىتىدۇ.

Image forensic analysis

https://miro.medium.com/max/700/0*apvVO9WVv4zJEEs

Local File Submit

بۇلاردىن باشقا يەنە InVID يامىقى قاچىلانغان تۈركىيەنىڭ تۈركىيەنىڭ بەتتىكى رەسمىنى ئۈستىگە مائۇسىنىڭ ئوڭ كۈنۈپكىسىنى باسساق InVID لوگوسى بىلەن بىر تاللاش چىقىدۇ. ئۇنى باسساق، نۆۋەتتىكى رەسم ئۈستىدە بىۋاسىتە Reverse Search، Magnifier، Forensic (يەنى ئەكسى ئىزدىنىش) ئىقتىدارلىرىنى ئىشلەتكىلى بولىدۇ.

Persecution of Uyghurs in Xinjiang [edit]
Main articles: [Xinjiang internment camps](#) and [Uyghur genocide](#)

Since 2014, Uyghurs in Xinjiang have been affected by extensive controls and restr...
[187][188] In Xinjiang, the Chinese government has expanded pol...
iving a prayer rug, or quitting smoking or drinking. The government...
,000 (and possibly over 1 million)[191] Uyghurs are detained in r...
Some of these facilities keep prisoners detained around the clock...
ure adherence to Chinese Communist Party ideology. Inmates a...
reported inmates are required to "sing hymns praising the Chi...
officials are sometimes assigned to monitor the families of cun...
ights Watch released a report saying "The Chinese government a...
veillance and intelligence officials inserting themselves into Uyg...
[196] Satellite evidence suggests China destroyed more than two...
but then changed their stance to claim that the camps serve to c...
amps were forcibly detained there in rough unhygienic conditio...
[200] graphics of the country.[200]

Fake news debunker by InVID_WeVerify

Image Magnifier
Image Forensic
Image Reverse Search - ALL
Image Reverse Search - Google
Image Reverse Search - Yandex
Image Reverse Search - Bing
Image Reverse Search - TinEye
Image Reverse Search - Baidu
Image Reverse Search - Reddit

Ctrl+P
Ctrl+Shift+C
Ctrl+Shift+V
Ctrl+Shift+D

Inspect element
Send image to My Flow
Send link to My Flow

Google خاکىپلىكى

1) دەسلەپكى چۈشەنچە

Google كۈنىمىزدىكى كۈندىلىك زىيارەت سانى دۇنيدا 1- ئورۇندا تۈرىدىغان توربەت²⁷ بولۇپ، ئۇنىڭدىن قانداق ئۇچۇر ئىزدەشنى ھەممىم بىلىمiz. Google باش بېتىدىكى ئىزدەش بالدىقىغا ئاچقۇچلۇق سۆزنى كىرگۈزۈپ Enter نى باسساقلار بولىدۇ. ئەمما Google دىن پەقەت بىزگە كېرەكلىك مۇھىم ئۇچۇرلارنى نۇقتىلىق هالدا ئىزدىگىلى بولىدىغان، بىر قەددەر يۇقىرى سەۋىيەدىكى ئىزدەش تېخنىكىسى بار بولۇپ، بۇ Google Hacking دەپ ئاتىلىدۇ. خاکىپلار دەل مۇشۇ خىل ئىزدەش تېخنىكىسى ئارقىلىق، خاکىپلىك مەشغۇلاتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق قەددەم- باسقۇچى بولغان ئۇچۇر توپلاش مەشغۇلاتنى بىجىرەلەيدۇ. يەنى OSINT مەشغۇلاتنى ئېلىپ بارالايدۇ. Google ئارقىلىق تۆۋەندىكى مەشغۇلاتلارنى ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ:

- ① مەلۇم توربەتتىكى رەسمىم، ۋىديو، ئېلكىتاب ھۆججىتى ۋە سىستېما ئۇچۇرلىرى ساقلىنىدىغان ھۆججەتلەر قاتارلىق مەلۇم ھۆججەت ۋە ئۇچۇرلارنى نۇقتىلىق هالدا ئىزدەپ تېپۋالايدۇ؛
- ② توربەتله رەدە ئاپتۇماتىك ساقلىنىپ قالدىغان ئىنتايىن مۇھىم تەڭشەك، ئۇلانما ئۇچۇرلىرىنى تاپالايدۇ. بۇ ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ توربەتله رەننىڭ ئارقا سۇپىسىغا بۆسۈپ كىرەلەيدۇ؛
- ③ توربەتكە ئالاقدار كىشىلەرنىڭ ئېلخەت ئادرېسى، تېلفون نومۇرى، ئادրېسى قاتارلىق سوتىسيال ئىنژىنېرىلىقى²⁸ دا ئىنتايىن مۇھىم ھېسابلىنىدىغان ئۇچۇرلارنى تاپالايدۇ؛

ئەسکەرتىش: يۇقارقى بىرقەدەر قاراتمىلىق ئىزدەش ئىقتىدارى يالغۇز Google دىلا ئىزدىگىلى بولۇپلا قالماي، يەنە باشقا ئىزدەش توربەتلرىنىڭمۇ ئۆزىگە خاس قاراتمىلىق ئىزدەش ئىقتىدارلىرى بار. ئەمما Google نىڭ ئىزدەپ بېرەلەيدىغان ئۇچۇر سالىمىقى ھەممىسىدىن چوڭ. باشقا ئىزدەش

Alexa توربېتىنىڭ ئىستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا Google نىڭ كۈندىلىك زىيارەتچىسى 743.3 مiliyon، كۈندىلىك بەت زىيارەت سانى 13.6 مiliارد بولۇپ، دۇниدا 1- ئورۇندا تۈرىدىكەن. مەنبە: <https://website.informer.com/google.com>

Social Engineering دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، خاکىپلىكتىڭ ئادەم پىسخۇلۇگىيىسىگە تۇتىشىدىغان سوتىسيال ئىنژىنېرىلىقى ئېنگىلىزچە ساھەسى ھېسابلىنىدۇ. خاکىپلار تور تېخنىكىسى ۋە سوتىسيال ئىنژىنېرىلىقىنى ماسلاشىۋۇزۇپ قوللىنىپ رىيال دۇنيادىكى كىشىلەرنى ئالدىلايدۇ.

توبهتلرىنىڭ «advanced search» ياكى «custom search» قاتارلىق ئىقتىدارلىرى
هەققىدە ئىزدىنپ كۆرسىڭىز تېخىمۇ كۆپ بىلەمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

(2) ئاده تىكى ئىزدەش تېخنىكىسى

Google دن ئۇچۇر ئىزدىگەندە ئەڭ ئالدى بىلەن بىلىشكە تېڭىشلىك تۆۋەندىكىدەك ئاساسىي قائىدلەر بار:

- ئىشلەتكەن سۆز قانچە ئاز بولسا ئىزدەش نەتىجىسى شۇنجە كۆپ چىقدۇ.
 - ئىزدەش ئۈچۈن كىرگۈزگەن ھەربىر سۆز چوقۇم Google نىڭ ئىزدەش ئۇسلۇبىغا تەسلىرى كۆرسىتىدۇ.
 - ئۇچۇرلار ئارسىدىكى تىنىش بەلگىلىرىنى ئىزدىمەيدۇ. ئەمما بەزى تىنىش بەلگىلىرى ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسلىرى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن: @ . ! [] / < > ? ; ۋە #
 - قاتارلىقلارنىڭ ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسلىرى بار.
 - بىرلا ۋاقتىتا ئەڭ كۆپ بولغاندا 32 سۆز ئىزدىگىلى بولىدۇ.²⁹
 - Google غا يېزىلغان ئۇچۇرلار چوڭ-كىچىك ھەرپىكە سەزگۈر (case sensitive) ئەمەس. يەنى ھەرپىلەرنى چوڭ ياكى كىچىك يېزىپ قالساق مەسىلە يوق. مەسىلەن: ئۇچۇر ئىزدىگەندە Google بىلەن gooGLE نى ئوخشاش تونۇپ ئىزدەۋېرىدۇ.
 - ئېنگىلىزتىلىدا كۆپ ئىشلىلىغىن for, on, the, a, for where ۋە قاتارلىق سۆزلەر بەزى ۋاقتىلار Google تەرىپىدىن نەزەردەن ساقىت قىلىنىشى مۇمكىن. يەنى ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسلىرى كۆرسەتمەسىلىكى مۇمكىن. ئەمما سىز Google نىڭ بۇ سۆزلەرنى چوقۇم ئىزدەپ بېرىشىنى خالىسىڭىز قوشىترىناق بەلگىسى " " نى ئىشلەتسىڭىز بولىدۇ.
 - uyghur يۈلتۈز بەلگىسى * خالىغان بىر سۆز دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: " "

29 Google نیک ینه بهزی چه کلمسیری بار بولوپ، بولارنی تووهند بکی توربهتسن کورهله یسز؛
<https://searchengineland.com/20-googles-limits-may-not-exist-281387>

"* دەپ ئىزدىسەك، * نىڭ ئورنىغا خالغان سۆزنى قويۇپ ئىزدەيدۇ. رەسىمىدىكىدەك:

"uyghur **"

約有 16,500,000 項結果 (搜尋時間 : 0.67 秒)

<https://en.wikipedia.org/wiki/Uyghurs> 翻譯這個網頁

Uyghurs - Wikipedia

The Uyghurs alternatively spelled Uighurs, Uygurs or Uigurs, are a Turkic ethnic group originating from and culturally affiliated with the general region of Central and East Asia. The Uyghurs are recognized as native to the Xinjiang **Uyghur Autonomous Region** ... Uyghur American Association · Uyghur Human Rights Project · World Uyghur ...

China (mainly in Xinjiang) : 12.8 million (...) Russia : 3,696 (2010)
Turkey : 60,000 (2020) (Uyghurs of Turkey) Uzbekistan : 55,220 (2008)

Uyghur Americans · History of the Uyghur people · Sinicization · Tarim Basin

https://en.wikipedia.org/wiki/Uyghur_genocide 翻譯這個網頁

Uyghur genocide - Wikipedia

The **Uyghur genocide** is the ongoing series of human rights abuses perpetrated by the Chinese government against the **Uyghur people** and other ethnic and ...

Victims : est. >1 million detained Perpetrator : People's Republic of China
Date : 2014–present

Background · Government policies · Cultural effects · Human rights abuses

<https://www.bbc.com/news/world-asia-51803000> 翻譯這個網頁

Who are the Uighurs and why is China being accused of ...

2021年3月26日 — ... mostly Muslim living in north-western China in the region of Xinjiang, officially known as the Xinjiang **Uyghur Autonomous Region (XUAR)**.

<https://www.uyghurcongress.org/> 翻譯這個網頁

World Uyghur Congress

East Turkistan neighbors nine countries – Mongolia, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Afghanistan, Pakistan, India, Tibet & China. What is the **Uyghur Conflict**?

يۇقىرىقى مىسالدا ئالدىنلىقى 4 ئىزدەش نەتىجىسىگە قارىساق، * نىڭ ئورنىغا conflict people، genocide، autonomous ئالماشتۇرۇپ ئىزدەپ بەردى.

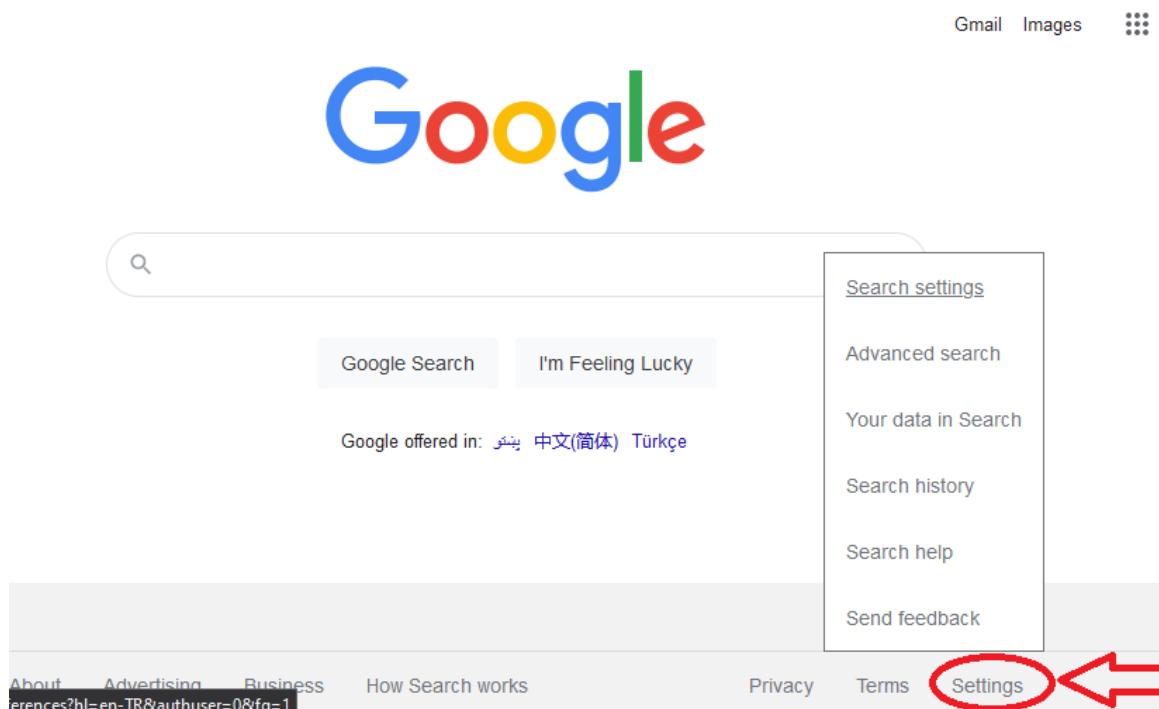
ئەگەر * نى ئالدىنلىقى سۆز بىلەن بوشلۇق قويمىاي يازساق، خالغان ھەرپىلەر بىلەن تولدۇرۇپ ئىزدەپ بېرىدۇ، مەسىلەن، * vulnerability دەپ ئىزدىسەك، vulnerability، vulnerabilities قاتارلىق سۆزلەرنىمۇ ئىزدەپ بېرىدۇ.

- يۈلتۈز بەلگىسى * 32 سۆز چەكلىمىسىدە بىر سۆز بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. مەسىلەن، "Chinese government commit genocide in East Turkistan"

سۆزلەرنى 7 سۆز دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمما "Chinese * commit * in *" دېگەن سۆزلەر بولسا 3 سۆز دەپ ھېسابلىنىدۇ.

ئەمدى ئاددىي ئەمما كۆپ كىشىلەر دىققەت قىلىپ كەتمەيدىغان ئىزدەش قائىدىلىرى بىلەن تۈنۈشۈپ چىقايلى:

(1) ئىزدەشتىن بۇرۇنقى تەڭشەكلىر. بىز Google نىڭ ئىزدەش بېتىگە كىرگەندە، ئۇچۇر كىرگۈزۈشتىن بۇرۇن ئەڭ ئاستى تەرهپتە قارساق Settings (تەڭشەكلىر) خېتىنى كۆرمىز.

بۇ يەرنى باسىراق، ئىزدەش تەڭشەكلىرى، سەۋىيەلەك ئىزدەش، ئىزدەش خاتىرىمىز، ئىزدەشكە ئالاقدار ياردەم ۋە Google غا ئىنكاڭ قالدىرۇش قاتارلىق مەزمۇنلار چىقىدۇ. بۇنىڭدىن ئىزدەش تەڭشەكلىرى يەنى Search settings نى باسىراق، ئىزدەش نەتىجىسىگە فiltter قويۇش، بىر بەتتە چىقىدىغان ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ سانىنى بىكىتىش، بىزنىڭ ئورنىمىزدا كۆپ ئىزدەلگەن نەتىجىلەرنى قوشۇپ چىقىرىش، ئىزدەش خاتىرىسى، ئورنىمىزدىن باشقا ئورۇندىكى ئىزدەش نەتىجىسى، ئىزدەش تىلىنى ئۆزگەرتىش قاتارلىق تەڭشەكلىرنى ئېلىپ بارالايمىز.

(2) توربەتلەرنىڭ Google ساقلاپ قويغان ھالىتىنى كۆرۈش. بەزى توربەتلەرنىڭ بۇرۇنقى

هالىتى Google تەرىپىدىن ساقلىنىپ قالىدىغان بولۇپ، بۇنداق ئىزدەش نەتىجىسى گەرچە هازىرقى ھالىتى توردىن ئۆچۈرۈۋېتىلگەن بولسىمۇ ياكى ختاي ئىچىدە بولۇپ، توسىۋېتىلگەن بولسىمۇ، كونا ھالىتنى كۆرگىلى بولىدۇ. تۆۋەندىكى رەسىمىدىكىدەك، ئىزدەش نەتىجىسىدەكى توربەتنىڭ ئارقا تەرىپىدى ئۈچ بۇلۇڭ بەلگىنى بېسىپ، Cached دېگەن تاللاشنى تاللىساق بولىدۇ (ئەمما ھەممە نەتىجىدە چىقىۋەرمەيدۇ):

<https://www.pbs.org/newsHour/features/uighurs>

What is happening with the Uighurs i Cached | PBS NewsHour

At least 1 million Muslim minority Uighurs are held in Chinese government-run detention centers. There are at least 85 known centers in Xinjiang, China, which ...

People also search for

what is happening to muslims in china	uighur muslims organ harvesting
uyghur history	uighurs pronunciation
how to help uighurs in china	uyghur map

<https://www.nytimes.com/World/Asia-Pacific>

'Absolutely No Mercy': Leaked Files Expose How China ...

Nov 16, 2019 — More than 400 pages of internal Chinese documents provide an unprecedented inside look at the crackdown on ethnic minorities in the ...

<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-repression...>

China's Repression of Uyghurs in Xinjiang | Council on ...

The Chinese government has reportedly detained more than a million Muslims in reeducation camps. Most of the people who have been arbitrarily detained are ...

ئېچىلغان بەتنىڭ ئۈستىدە بۇ بەتنىڭ Google تەرىپىدىن ساقلىنىپ قالغان ۋاقتى، بەتنىڭ تېكىستىتىسىن، كودى قاتارلىق ئۆچۈلۈر چىقىپ تۇرىدۇ:

This is Google's cache of <https://www.pbs.org/newsHour/features/uighurs/>. It is a snapshot of the page as it appeared on 28 Apr 2021 23:57:58 GMT. The current page could have changed in the meantime. Learn more.

[Full version](#) [Text-only version](#) [View source](#)

Tip: To quickly find your search term on this page, press **Ctrl+F** or **⌘-F** (Mac) and use the find bar.

بەزى ختايىنىڭ چەتئەلگە توسىۋەتكەن توربەتلرىنىڭ ئۆچۈرۈلىنى بۇ يەردەن كۆرۈشكە بولىشى مۇمكىن. ئەمما بارلىق نەتىجىلەردىن بۇ ئۆچۈلۈڭ بەلگە چىقىۋەرمەيدۇ. ئەمما

Waybackmachine توربېتىنىڭ بۇ ئقتىدارى تېخىمۇ قوللىنىشچان. بۇ توغرىسىدا كېيىن توختىلىمىز.

(3) قوشترىناق "" نى ئىشلىتىش. ئالدىنلىقى قائىدەلەر دە سۆزلەپ ئۆتىكىنىمىزدەك، ئىزدەش ئۈچۈن كىرگۈزگەن سۆزلەرنىڭ ھېچقايسىسى نەزەردىن ساقىت قىلىنماستىن ئۆز ئەينەن ئىزدەش بۇيرۇقى بەرمەكچى بولساق قوشترىناق ئىچىگە يازىمىز. مەسىلەن، Uyghur genocide دەپ ئىزدەسەك، Uyghur genocide، Uyghur دېگەندەك ئىزدەش نەتسجىلىرىنىڭ "Uyghur genocide" دەپ ھەممىسىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئەمما بىز قوشترىناق ئىچىگە ئېلىپ يېزىپ يازساق، پەقهت ئىككىلا سۆزى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنىلا ئىزدەپ بېرىدۇ.

بۇندىن باشقا يەنە بەزى ئالاھىدە تېرىمىنلارنى قوللانماقچى بولساق "" ئىچىگە يېزىپ ئىزدەيمىز.³⁰ مەسىلەن، بىز "book" uyghur دەپ ئىزدەسەك، بارلىق ئۇيغۇرلارغا ئائىت كىتابىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. ئەگەر بىز "uyghur book" * roberts" دەپ ئىزدەسەك، ئىسمى خالغان ۋە فامىلىسى Roberts بولغان كىشىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ئائىت كىتابىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. book دىن باشقا يەنە news، movie قاتارلىق تېرىمىنلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

Boolean ئىزدەش (4) Google دىن تېخىمۇ دەل، ئېنىق ئىزدەش ئۈچۈن Boolean ئىزدەشنى بىلىشىمىز كېرەك. خۇددىي پروگرامما تىلىدىكى Boolean غا ئوخشاشلا دىكى Boolean ئىزدەشتىمۇ OR، AND NOT ۋە قاتارلىق سۆزلەر ئىشلىتىلىدۇ.

① AND بۇ سۆز ئالدى كەيدىكى ئۇچۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان توربەتنى ئىزدىگەندە ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، Uyghur AND Uighur دەپ ئىزدەسەك، هەم Google Uighur دېگەن سۆزلەرنىڭ ئىزدەش نەتسجىسىنى بىرلىكتە چىقىرىپ بېرىدۇ. ئەمما Google دىن ئىزدىگەندە بۇنى يازمىساقمۇ بولىدۇ، يەنى AND نى قوشماستىن ھەرقايىسى كەلىملىرنى

³⁰ ئىلگىرى قوشۇش بەلگىسى + قوشۇلۇپ يېزىلاتتى. مەنبە: <https://searchengineland.com/google-sunsets-search-operator-98189#:~:text=Look%3A,to%20search%20for%20%2B%2B1>

"Google Hacking For Penetration Testers" Volume 2, Johnny Long, SYNGRESSS³¹

بوشلۇق قويۇپ ئىزدەۋەرسەكمۇ بولىدۇ. مەسلىھن، Uyghur Uighur دەپلا ئىزدىسەك، چىقان نەتىجە Uyghur AND Uighur بىلەن كۆپ پەرقەنەمەيدۇ. ئەمما باشقا ئىزدەش ئۆپپرأتورلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىشلىتىلگەندە ئاندىن قوللىنىشچانلىقىنى ھىس قىلغىلى بولىدۇ.

قوشۇمچە: يۇقارقى ئىزدەشتە ئىككى سۆزنىڭ ئايىرم ئىزدەش نەتىجىسىنى بىلەن چىقىپ بېرىدۇ خالاس. ئەمما ئىككىلا سۆزنى تەڭ ئىشلەتكەن توربەتنى ئىزدىمەكچى بولساق، كېيىنكى سۆزنىڭ ئالدىغا پلۇس + بەلگىسىنى قوشۇپ يازىمىز. مەسلىھن، Uyghur + Uighur (Uyghur + Uighur) بىلەن + نىڭ ئارىسىدا بوشلۇق يوق) دەپ ئىزدىسەك بىرلا بەتتە ھەم Uyghur ھەم Uighur سۆزنى ئىشلەتكەن بەتلەرنى تېپىپ بېرىدۇ.

NOT ② مەلۇم ئىزدەش نەتىجىسىدىن بىز كۆرۈشنى خالىمىغان ئىزدەش نەتىجىسىنى چىقىرىۋېتىشتە ئىشلىتىلدى. ئەمما NOT دېگەن سۆزنى ئەمەس مىنۇس - بەلگىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسلىھن، "East Turkistan" - xinjiang دەپ ئىزدىسەك، هەققىدىكى ئۇچۇلارنىڭ ئىچىدىن xinjiang دەپ قوشۇلغانلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ. دققەت قىلىدىغان بىر نۇقتا شۇكى، xinjiang بىلەن - نىڭ ئارىسىدا بوشلۇق يوق. بۇ ئىزدەش نەتىجىسى ئازايتىپ ۋاقتىمىزنى ناھايىتى تىجەپ بېرىدىغان ئىزدەش ئۇسۇلدۇر.

OR ③ () نى ئىشلىتىش. خۇددىي مەنسىدىنلا چىقىپ تۇرغىنىدەك OR كەلمىسى بىلەن ئايىپ يېزىلغان سۆزلەرنىڭ خالىغانلىرىنى ئورنىغا قويۇپ ئىزدەيدۇ. OR چوقۇم چوڭ ھەرپىلەردە يېزىلىشى كېرەك. | بەلگىسى يېزىلىسىمۇ بولىدۇ. مەسلىھن: بىز erkin ekrem OR emet OR sidiq دەپ ئىزدىسەك، Google بىرگە ئەركىن سۆزنىڭ ئارقىسىغا ئەكرەم، ئەمەت ۋە سىدىق ئىسىملارنى قوشۇپ ئىزدەپ بېرىدۇ. يەنى ئەركىن ئەكرەم، ئەركىن ئەمەت ۋە ئەركىن erkin ekrem | emet | sidiq دەپ ئىزدىسەكمۇ ئوخشاش نەتىجە چىقىرىپ بېرىدۇ.

OR كەلمىسى بىلەن ئىزدەش بىرئاز مۇرەككەپ بولۇپ، بۇ يەردە كۆپ توختالمىدۇق. تېخىمۇ كۆپ بىلمىگە ئېرىشىش "Google Hacking for Penetration tester" ناملىق كىتاپقا مۇراجەت قىلىنسا بولىدۇ.

(3) سەۋىيەلىك ئىزدەش تېخنىكىلىرى³²

ئالدىنلىقى مەزمۇنلاردا سۆزلەپ ئوتكتىمىزدەك، Google ئادەتىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە پەقەتلا تېكىست، رەسمى، ۋىديو ۋە خەۋەر ئىزدەش قورالى. ئەمما Forensic ساھەسىدە بولسا Google ناھايىتى قوللىنىشچان خاکىپلىك قورالى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ساھەنى Google دەپ ئاتايدۇ. Google Dork ياكى Hacking سوراش ئوچۇن Google نىڭ چۈشىنىدىغان تىلىنى بىلىشىمىز كېرەك.

تۆۋەندە بىرنەچە ئەمەلىي ئىزدەش مىساللىرى بىلەن بەزى مۇھىم Google dork كەلمىلىرىنى ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

(1) ختاي ھۆكۈمەت توربەتلرىدىن pdf چۈشۈرۈش

ختايىنىڭ رەسمىي ھۆكۈمەت توربەتلرىدىن قايتا تەربىيەش مەركەزلىرىگە ئائىت مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان pdf ھۆججەتلرىنى ئىزدىمەكچى بولساق تۆۋەندىكىدەك ئۇچۇنى كىرگۈزۈپ ئىزدىسەك بولىدۇ:

教育中心 site:*.gov.cn filetype:pdf

بۇ مىسالدا ئىككى بۆلەك Google dork كەلمىسى ئىشلىتىلگەن:

pdf دېگەن بۆلگى، توربەت ئۇچۇرلىرىدىن بىۋاستە چۈشۈرگىلى بولىدىغان filetype:pdf ھۆججىتىنلا تېپىپ بېرىدۇ.

site:*.gov.cn دېگەن بۆلگى بولسا ئاخىرى gov.cn. بىلەن ئاياقلاشقان توربەتلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئادەتتە ھۆكۈمەت ئورگانلىرى gov بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، ختايىنىڭ بولسا cn بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. يۇلتۇز بەلگىسى * بولسا «خالغان ھەرپىلەر» دېگەن مەندە.

³² بۇ تېمىدىكى مەزمۇنلارنىڭ مەنبەسى: <https://securitytrails.com/blog/google-hacking-techniques>

Log (2) ھۆججىتىدىن ئىزدەش

Log ھۆججىتى بولسا توربەتلەرنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلىرى ساقلىنىپ قالىدىغان ھۆججەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھۆججەتنى يوشۇرۇپ قويىغاندا توربەتنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش پاروللىرىنىمۇ ئاشكارىلاپ قويىدۇ. مەسلىن:

Allintext:username filetype:log

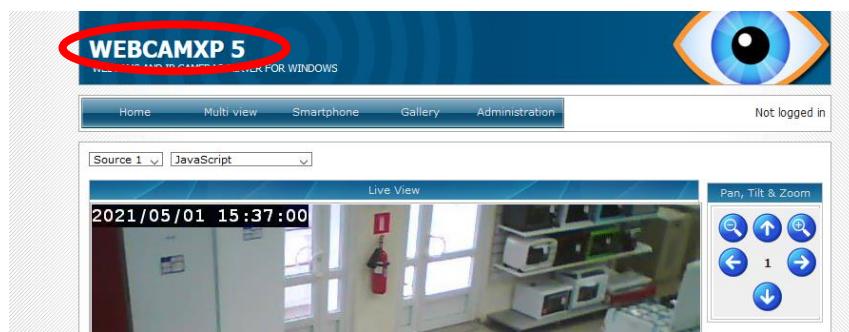
بۇ مىسالدا ئىككى dork كەلمسى ئىشلىتىلىدى.

log دەپ ئىزدىسەك، Google بەت يۈزىدىكى تېكستلارنى ئەمەس، filetype:log ھۆججىتىنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

ئالغان مەزمۇنلارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. allintext:username دېگەن بۆلکى بولسا username تېكستتىنى ئۆز ئىچىگە شۇنداق بولغاندا بۇ ئىككى بۆلەك بىرلەشتۈرۈلگەندە username دېگەن مەزمۇننى ئۆزئىچىگە ئالغان log ھۆججەتلەرنى ئىزدەپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

(3) تورغا ئۇلانغان كامېرا بېتىنى ئىزدەش

ئادەتتە ئىنتېرنېت ئارقىلىق كۈزەتىش ئۇچۇن ئورۇنلاشتۇرۇلغان كامېرالارنىڭ بېتىنىڭ ئۈستىدە مەلۇم بىرلىككە كەلگەن ئۇچۇرلار بولىدۇ. مەسلىن، بەزىلىرىدە 5 WEBCAMXP دېگەن سۆزلەر توربەتنىڭ ئۈستى تەرىپىدە بولىدۇ:

مۇشۇ ئۇچۇرغا ئاساسەن Google غا مۇنداق ئىزدەش بۇيرۇقى بەرسەك بولىدۇ:

intitle:"webcamXP 5"

بۇنداق ئىزدىگەندە چوقۇم توربەتنىڭ title کودىدىكى html قىسىمدا 5 دەپ يېزىلغان بەتلەرنىلا ئىزدەپ بېرىدۇ. ئەگەر webcamXP 5 دن 5 دەپلا ئىزدىسە باشقا يەرلىرىدىمۇ بۇ ئۇچۇر يېزىلغان بەتلەرنى قوشۇپ ئىزدەپ، نەتىجە بەكلا كۆپ بوب كېتىدۇ.

بۇندىن باشقا كامېرا بەتلەرنى ئىزدەش ئۇسۇللەرىمۇ بار:

inurl:top.htm inurl:currenttime

inurl:"lvappl.htm"

يۇقارقى مىسالالاردىكى inurl:top.htm نىڭ مەنسى توربەتنىڭ ئادرېسى (URL) دا دېگەن بۆلەك بار بولغان بەتلەرنى ئىزدەپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

(4) توربەتنىڭ FTP دىكى ھۆججەت تىزىمىلىكلىرىنى كۆرۈش

Google توربەتلەرنىڭ html بېتىدىكى ئۇلارنىلا ئەمەس ھەتا³³ FTP مۇلازىمېتىرىنى ئۇچۇرلارنىمۇ ئىزدەپ بېرەلەيدۇ. ئەگەر بىز ختايىنىڭ مائارىپ توربەتلەرنىڭ FTP بېتىنى ئىزدىمەكچى بولسا تۆۋەندىكىدەك ئىزدىسەك بولىدۇ:

site:*.edu.cn intitle:"index of" inurl:ftp

بۇ مىسالادىكى site:*.edu.cn بۆلۈكىنىڭ مەنسىنى ئالدىنىقى مىسالالاردا سۆزلەپ ئۆتتۈق.

³³ بۇ ئەسلىدە ئېنگىلىزچە File Transfer Protocol دېگەن سۆزلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى بولۇپ، سۆزمۇ-سۆز تەرجىمىسى ھۆججەت يوللاش كېلىشىمى دېگەنلىك بولىدۇ. ئىشلەتكۈچى بىلەن مۇلازىمېتىرى ئارىسىدا ئۇچۇر ئالماشتۇرۇش ئۇچۇن ئىشلىتلىدىغان كېلىشىم. FTP مۇلازىمېتىرى بېتىدە بىر توربەتنىڭ بارلىق ھۆججەتلەرنىڭ تىزىمىلىكى رەتلىك تىزىلغان حالدا چىقىدۇ. شۇنداق بولغاندا FTP بېتى ئادرېسىنى بىللىۋالساق شۇ توربەتنىكى يوشۇرۇن-ئاشكارا بارلىق ھۆججەتلەرنى ئىزدەپ يۈرمە يىرى بىر بولدىلا چۈشۈرۈۋالىلى بولىدۇ. ئەمما بەزى توربەتلەر بىخەتەرلىك ئۇچۇن FTP بېتىنى كىرگىلى بولمايدىغان قىلىپ قويىدۇ.

ئاخرى edu.cn بىلەن ئاياقلاشقان توربەتلەردىن ئىزدەپ بېرىدۇ.

index of intitle:"index of" نىڭ مەنسى بولسا توربەتنىڭ كودىدىكى قىسىمى دېگەن خەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بەتلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چۈنكى FTP بېتىنىڭ ئۈستىدە ئادەتتە دېگەن خەتلەر يېزىلغان بولىدۇ.

FTP بولسا توربەت ئادرېسىدا inurl:ftp بار بولغان بەتلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چۈنكى FTP نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇنى يازماي intitle:"index of" بېتىنىڭ ئادرېسى بولىدۇ. يازساقمۇ بولىدۇ.

(5) تور يىغىنى ئادرېسى ئۈچۈرلىرىنى ئىزدەش

ئادەتتە تور يىغىنى ئاچىدىغان دىتاللارنىڭ يىغىن ئادرېسىلىرىنىڭ باش قىسىمى ئوخشاش باشلىنىدۇ. مەسلەن، Zoom نىڭ يىغىن ئادرېسى zoom.us/j بىلەن باشلىنىدۇ؛ Skype نىڭ بولسا join.skype.com بىلەن باشلىنىدۇ. بىز دەپ مۇشۇ ئالاھىدىلىك بىلەن يىغىنغا كىرىش ئادرېسىلىرىنى ئىزدىيەلەيمىز.

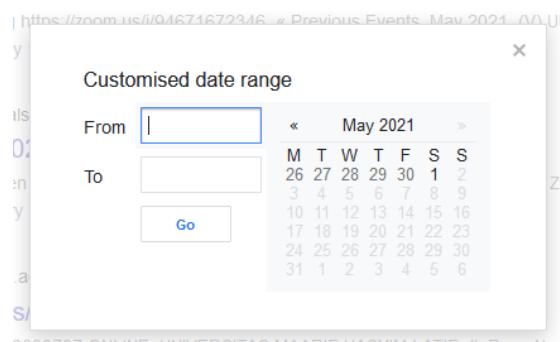
inurl:zoom.us/j

inurl:join.skype.com

بۇنداق يىغىن ئادرېسىنى ئىزدىيەندە بىزگە برنەچچە يىل بۇرۇنقى ئۈچۈرلارنىمۇ چىقىرىپ بېرىشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىزدەش نەتىجىسىگە دائىرە بەلگىلەپ بەرسەك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن Google نىڭ ئىزدەش نەتىجىسى بېتى چىققاندىن كېيىن، ئىزدەش بالدىقىنىڭ ئاستىدىكى خەتلەرنىڭ ئوڭ تەرىپىگە قارىساق Tools دېگەن كۇنىپكا بار. بۇنى باسىساق قىسقا بىر قۇر تارتىلما تىزمىلىك چىقىدۇ، ئوڭ تەرىپىتىكى Any time نىڭ يېنىدىكى ئۈچۈلۈڭ بەلگىنى باسىساق، خالغان ۋاقت، بىر سائەت بۇرۇنقى، 24 سائەت بۇرۇنقى، بىر ھەپتە بۇرۇنقى، بىر ئاي بۇرۇنقى، بىر يىل بۇرۇنقى دېگەن تاللاشلار چىقىدۇ. تۆۋەندىكى رەسمىدىكىدەك:

The screenshot shows a Google search results page for the query "inurl:zoom.us/j". A dropdown menu is open under the "Any time" filter, listing various time ranges from "Any time" down to "Custom range...". The "Custom range..." option is highlighted. The menu also includes links to "venue > join-zoom-meeting-h..." and "https://zoom.us/j/94671672346 - First ...". A red circle labeled "②" points to the "Any time" dropdown button. Another red circle labeled "①" points to the "Tools" button in the top right corner of the search bar.

ئەڭ ئاستىدىكى.. Custom range.. دېگەن تاللاشنى باسساق تۆۋەندىكىدەك رامكا ئېچىلىدۇ.
بۇ رامكىدىن Google چىقىرىپ بەرگەن ئىزدەش نەتىجىلىرىنى مەلۇم ۋاقت دائىرسى ئىچىدە
تاللاپ كۆرەلەيمىز.

(6) زاپاسلىۋالغان ساندان ئۇچۇرلىرى ھۆججىتنى ئىزدەش

ساندان ئۇچۇرلىرى بىر توربەت ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم بايلىق ھېسابلىنىدۇ. بەزى خاتا مەشغۇلاتلار سەۋەپلىك بىر توربەتنىڭ زاپاسلانغان ساندان ھۆججىتى Google ئارقىلىق ئاسانلا ئاشكارلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. بۇنداق سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن توربەتلەرنى ئىزدەش ئۇسۇلى مۇنداق:

"index of" "database.sql.zip"

ساندان ئۇچۇللىرى كۆپىنچە SQL تلى ھالىتىدە بولۇپ، بۇلارنى زاپاسلاپ zip ھۆججىتى قىلىپ ئۆز توربىتىدا ساقلاپمۇ سالدىغان ئەھۋاللار ئۇچرايدۇ.

(7) توربەتنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش بېتىنى ئىزدەش

توربەتلەرنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىدىغان بېتى بىخەتلەرلىك ئۇچۇن يوشۇرۇلغان ھالدا بولىدۇ. ئەمما بىز Google بۇ خىل بەتلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئىزدەپ تېپۋالالايمىز. مەسىلەن، Wordpress ئىشلىتىپ ياسالغان توربەتلەرنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش بېتىدە wp-admin دېگەن ئۇچۇلار چىقىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن بىز ختايىلارنىڭ wordpress دە لايىھەنگەن توربەتلەرنىڭ ئارقا سۇپا ئۇچۇلرىنى مۇنداق ئىزدەيمىز:

intitle:"Index of" site:*.cn wp-admin

intitle:"Index of" site:*.cn نى يۇقىrida سۆزلەپ ئۆتتۈق. FTP ئۇچۇللىرى تزىلغان شەكىلىدىكى بەتنى ئىزدەيدۇ.

site:*.cn بولسا ختايى بەتلەرنىڭ ئىزدەپ بېرىدۇ.

(8) چەكلەنگەن ياكى توختىلىغان توربەتلەرنى ئېچىش

Google ئادەتتە بەزى توربەتلەرنىڭ كۆرۈنۈشىنى ساقلىۋالدىغان بولۇپ، بۇنى ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ يېنىدىكى cache دېگەن خەتلەرنى بېسىش ئارقىلىق كۆرەلەيمىز. ئادەتتە ختايىنىڭ چەئەلدە ئېچىلمائىدىغان بەتلەرنى مۇشۇنداق ئىزدەپ باقساق بولىدۇ. مەسىلەن، ختايىنىڭ ۋەتىنىمىزدىكى مائارىپ نازارىتىنىڭ توربىتى jyt.xinjiang.gov.cn چەئەلدە چىقمايدىغان بولۇپ، بۇ بەتنىڭ Google تەرىپىدىن ساقلاپ قويۇلغان بېتىنى مۇنداق ئىزدەيمىز:

cache:jyt.xinjiang.gov.cn

ئەمما بۇ پەقت باشбەتنىلا ساقلاپ قويىدۇ. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشىش ئۇچۇن waybackmachine توربېتىدىن ئىزدىشىمىز كېرەك.

بۇ خىلدىكى Google dork ئىزدەش ئۇسۇللرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ھەممىسى دېگۈدەك ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرەلەيدۇ. دەل مۇشۇ خىل ئىزدەش ئۇسۇللرىنىڭ ھەممىسىنى ساندان شەكلىدە بىر يەرگە يىغىپ تۇرىدىغان Googe Hacking Database قىسقارتمىسى GHDB دەپ ئاتلىدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، خاکىپلار ئۇچۇن ناھايىتى مۇھىم مەنبەلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ توربەتكە كۈندە دېگۈدەك بىرقانچە خىل يېڭى ئىزدەش ئۇسۇللرى (تۈرى ۋە يازغۇچىسى ئەسکەرتلىپ) قوشۇلۇپ تۇرىدۇ. توربەت ئادربىسى:

- <https://www.exploit-db.com/google-hacking-database>

(4) مەنبەلەر

Google خاکىپلىكىگە ئالاقىدار تېخىمۇ كۆپ بىلىمگە ئېرىشىش ئۇچۇن، تۆۋەندە مەنبەلەرگە مۇراجەت قىلىسىڭىز بولىدۇ:

- <https://www.amazon.com/Google-Hacking-Penetration-Testers-Johnny/dp/1597491764>
- https://www.blackhat.com/presentations/bh-europe-05/BH_EU_05-Long.pdf
- <https://securitytrails.com/blog/google-hacking-techniques>
- <https://osintcurio.us/2019/12/20/google-dorks/>
- <https://medium.com/marketing-and-entrepreneurship/12-powerful-google-hacks-to-make-you-a-power-searcher-763c71f3d8e1>
- <https://www.inc.com/larry-kim/12-powerful-google-hacks-to-make-you-a-power-searcher.html>
- <https://www.edtechteam.com/blog/2020/04/7-powerful-google-hacks-you-didnt-know-about/>

ئىنتېرىپت خەرتە مۇلازىمەتلرى

ئالدىنىقى مەزمۇندا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، Google بۇگۈنكى كۈنىمىزدە ھەرقانداق بىر ساھەدىكى ئۇچۇرغۇ ئېرىشىش ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ئىنتېرىپت مۇلازىمتى بولۇپ قالدى. Google شىركىتى تەمىنلىگەن كۆپلىگەن مۇلازىمەتلەر 21- ئەسەرىدىكى ھاياتىمىزغا غايىت زور ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. Google خەرتىسى دەل مۇشۇنداق مۇلازىمەتلەردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ بابتا OSINT تېخنىكىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىن بولغان Geolocation (ئورۇن بەلگىلەش) ھەققىدە توختىلىمىز.

بۇگۈنكى كۈنىمىزدە نۇرغۇنلىغان ئېلىكتىر ئۈسکۈنلىرىگە سۈئىي ھەمراھ ئىز قوغلاش سېنىزورى ئورنىتىلغان بولۇپ، ئىشلەتكۈچىنىڭ يەرشارى خەرتىسىدىكى ئورنىنى داۋاملىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. تېليفونلارغا قاچىلىدىغان ئەپلەرنىڭ بىر قىسىملرى بولسا بىزنىڭ GPS³⁴ ئۇچۇرلىرىمىزنى ئېلىپ تۇرۇپ، بىزگە بەزى قوللىنىشچان ئىقتىدارلارنى تەمىنلەيدۇ. بىز بەزى ئېلىكترونلۇق ئۈسکۈنە ئىشلەتكۈچىنىڭ ھازىرقى ۋە ئىلگىرىكى ئورنىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ھەتتا بەزى ماشىنا، ئايروپىلان قاتارلىقلارنىڭمۇ ئورنىغا ئۇچۇرلارغا ئېرىشىلەنىشىمىز مۇمكىن.

(1) جۇغراپىيىلىك ئورۇن بەلگىلەش (Geolocation) ھەققىدە بەزى مەلۇماتلار

كۆپىنچە كىشىلەر GPS ئۇچۇرلىرىنى يىغىدىغان تېخنىكىلارغا ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيدۇ. نورمال يانفون مەشغۇلەتلىرىدا ئىزدەمەكچى بولغان ئۇرۇنلارنىڭ ئۇچۇرلىرىنى تېليفونلارنىڭ خەرتە ئەپلىرى ئارقىلىق ئىزىدىگەندە؛ ئەقلىفونلارنىڭ كامېراسى ئارقىلىق رەسم ياكى ۋىديو تارتقاندا

³⁴ بۇ ئېنگىلىزچە Global Positioning System دېگەن ئېنگىلىزچە خەتلەرنىڭ قىسىقارتىلىمىسى بولۇپ، ئۇيغۇرچە يەرشارى ئورۇن بەلگىلەش سېپتىمىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ سۈئىي ھەمراھ ئارقىلىق يەرشارىدىكى ئۇرۇنى بەلگىلەيدىغان سىستېما دەسلەپتە ئامېرىكا دۆلەت مۇداپىشە مېنىستېرلىقى تەرىپىدىن تەتقىق قىلىپ ياسالغان. يەرشارىدىكى يۇزىدىكى 98% ئورۇنقا تۇغرا ئورۇن بەلگىلەپ بېرەلەيدۇ. يەرشارىدا ئەڭ كۆپ ئىشلىتلىۋاتقان ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىسى ھېسابلىنىدۇ. GPS ئۈسکۈنلىسى يەرشارىنى ماس قەددەمە ئايلىنىپ ئۇچۇۋاتقان سۈئىي ھەمراھلار بىلەن باغانلىپ جۇغراپىيىلىك ئورۇن ھەققىدىكى ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدىغان كچىك ئۈسکۈنلىنى كۆرسىتىدۇ. ھازىرقى يانفونلارنىڭ ئاساسەن GPS ئۈسکۈنلىسى سەپلىنىدۇ. GPS تىن باشقا يەنە روسالارنىڭ GLONASS، ختايالارنىڭ BeiDou ۋە ياؤرۇپالقلارنىڭ Galileo قاتارلىق يەرشارى ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىلىرىمۇ بار. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇر ئۈچۈن:

https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Positioning_System

ئىشلەتكۈچىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرى ئاپتۇماتىك ساقلىنىپ ماڭىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە Facebook ۋە Twitter ۋاتارلىق سوتىسيال مېدىيا سۇپىلىرى ئىشلەتكۈچى ھەربىر مەزمۇن چىقارغاندا ئۇنىڭغا ئۇچۇرلىرىنى قوشۇپ قويىدۇ.

ئۇچۇرلىرى بولسا يەشارى خەرتىسىدىكى مەلۇم نۇقتىنىڭ كۆئوردىناتى ئۇچۇرلىرىنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئادەتتە پەش بىلەن ئايىلغان كەڭلىك (longitude) ۋە ئۇزۇنلۇق (latitude) تىن ئىبارەت ئىككى قىممەتنىن تۈزۈلدى. مەسىلەن، قەشقەر ھېتىگاھ جامىئەسىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرى تۆۋەندىكىچە:

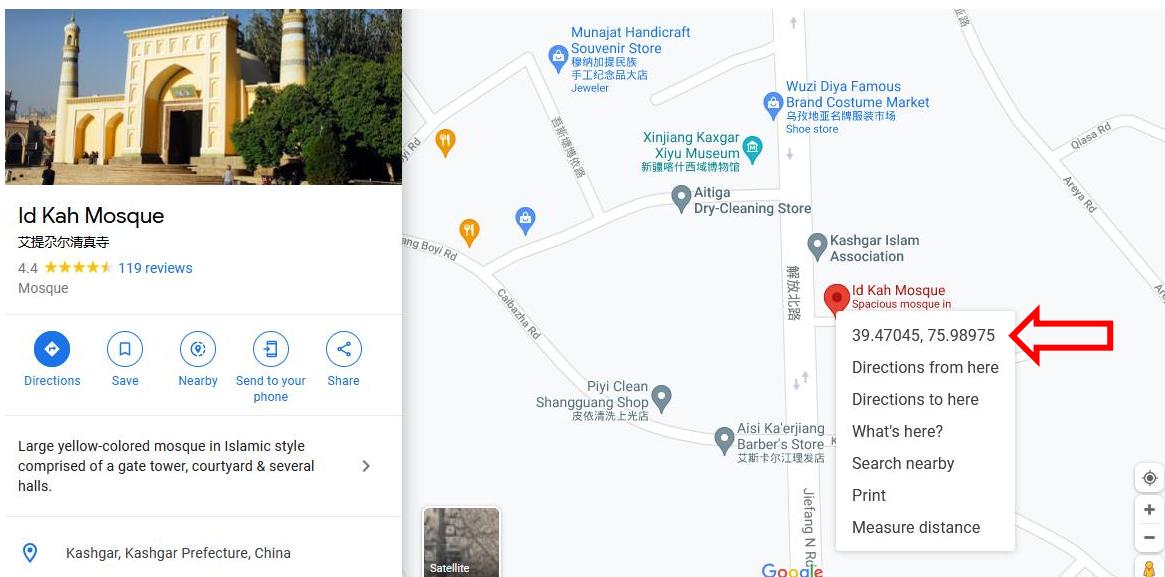
39.47042710335441, 75.98984451990621

39 دىن باشلانغىنى كەڭلىك 75 دىن باشلانغىنى ئۇزۇنلۇق كۆئوردىناتىنى بىلدۈردى.

(1) مەلۇم بىر ئورۇنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىغا ئېرىشىش ئۇچۇن قانداق قىلىمۇ؟

① ئەڭ ئالدى بىلەن Google خەرتىسى توربېتىگە كىرىمۇز: [maps.google.com](https://www.google.com/maps/place/Id+Kah+Mosque/@39.4704271,75.9898445,17z)

② خەرتىدىن GPS كۆئوردىناتلىرىغا ئېرىشىمەكچى بولغان ئورۇنى تېپىپ مائۇسىنىڭ ئوڭ كۇنۇپىكسى باسىقا تارتىلما تىزىملىك چىقىدۇ. بۇنىڭ بىرىنچى قاتاردىلا كۆئوردىناتلىرى چىقىدۇ.

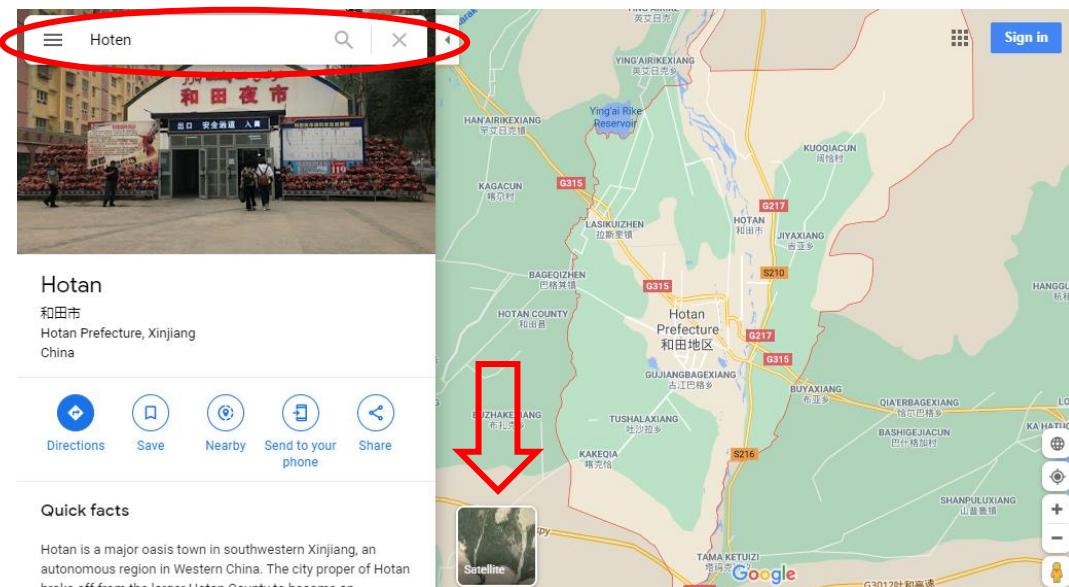

كۈوردىنات ئۇچۇرلىرىنىڭ بىرلىكلىرىنى ئالماشتۇرۇش ئۇچۇن تۆۋەندىكى توربەتىن پايدىلەنساق بولىدۇ:

https://andrew.hedges.name/experiments/convert_lat_long

(2) بىزدە مەلۇم ئورۇنىڭ پۇچتا ئادرېسى بولسا، ئۇ يەرنىڭ GPS ئادرېسىنى قانداق تاپىمۇز؟

بۇنىڭ ئۇچۇن يەنلا maps.google.com بېتىگە كىرىپ، ئوڭ تەرەپ ئۆستى تەرەپتىكى ئورۇنغا ئادرېسىنى يېزىپ، ئاندىن ئاستىدىكى رەسمىدە قىزىل ئىستىرىلىكا كۆرسەتكەن ئورۇندىكى دېگەن ئورۇننى باسساق ئىزدىگەن ئورۇنىنىڭ سۈئىي ھەمراھ رەسمى چىقىدۇ. رەسمىدىن قاراپ GPS كۈوردىناتنى ئالساق بولىدۇ.

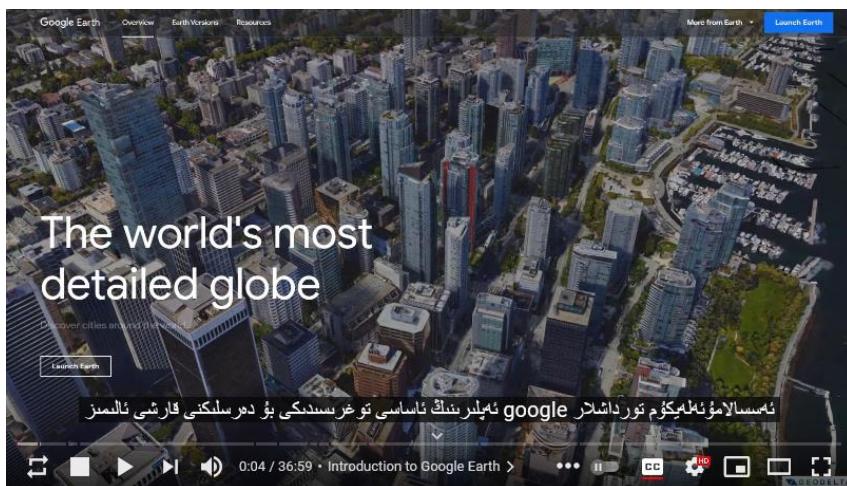
(2) جۇغراپىيىلىك ئورۇنغا ئالاقدار قوراللار

بۇ خىل قوراللارنىڭ ئەڭ ئالدىدا تونۇشتۇرۇش كېرەك بولغىنى Google Earth Pro بولۇپ، بۇ دىتال يەرشارىنىڭ 3D مودېلىغا بارلىق خەرتە ئۇچۇرلىرىنى ۋە سۈئىي ھەمراھ رەسمىنى بىرلەشتۈرگەن ناھايىتى قولايلىق يۇمشاق دىتال.

بۇ دىتال OSINT مەشغۇلاتى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم قورال ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئىشلىتىش ئۆسۈلى بەكمۇ مۇرەككەپ ئەمەس. ئەمما يېزىقچە كۆپ چۈشەندۈرۈلگەندە مەزمۇن مۇرەككەپ ۋە كۆپ بولۇپ كەتمەسىلىكى ئۈچۈن پەقتە YouTube تىكى ئۆگىتىش ۋىديوسىنىڭ ئۇلانىمىسى بىلەنلا كۇپايىلىنىمىز.

① Google Earth Pro نى باشلانغۇچ سەۋىيە ئىشلىتىش ئۆسۈلى

بۇ ۋىدىودا Google Earth Pro نى چۈشۈرۈش، كۆرۈنمه يۈزىنى تونۇشتۇتۇش، ئورۇن بەلگىلەش، رەسمى، يول ۋە باشقۇ ئۇچۇرلارنى چىقىرىش، كۆئوردىنات ئۇچۇرلىرىنى ئايلاندۇرۇش، تارىختىكى رەسمىنى كۆرۈش، كۆچا كۆرۈنۈشى (Street View)، يۇقىرى ئېنىقلق سۈرەت كېسىۋېلىش قاتارلىق ئىقتىدارلار تونۇشتۇرۇلدى. (ۋىديو تىلى ئېنگىلىزچە ئەمما تامامەن كۆرۈپ ئىشلىتىشنى ئۆگەنگىلى بولىدۇ. ياكى YouTube نىڭ ئۆزىدىنلا ئاستىدىكى يازما تىلىنى تەرجىمە قىلىپ كۆرگىلىمۇ بولىدۇ)

ۋىدىونى بۇ يەردەن كۆرۈڭ

② Google Earth Pro نى سەۋىيەلىك ئىشلىتىش

بۇ بىرئاز يۇقىرى سەۋىيەدە ئىشلىتىش ئۆسۈلى ھەققىدىكى بىلەن بولۇپ، 1- قىسىم ۋىدىودا ئورۇنلارغا بەلگە قويۇش، كۆپ قىرىلىق شەكىل سىزىش، مۇساپىھ ئېنىقلالاش، رەسمى قويۇش، سەپەرنى ساقلاپ قويۇش، سىزغۇچ، ئېگىزلىك ئۇچۇرلىرى قاتارلىق ئىقتىدارلار سۆزلىنىدۇ؛ 2- قىسىم ۋىدىودا بولسا 3D بىنالار kmz ھۆججەت شەكىلدە ساقلاش، تەقلىدىي ئۇچۇش كۆرۈنۈش، خەرتە قۇرۇش

قاتارلىق بىلىملىر سۆزلىنىدۇ.

ۋىديونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

ۋىديونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

③ باشقا خەرتە مۇلازىمەتلىرى

ئىنتېرنېت تورىدا Google Earth Pro دىن باشقا يەنە خەرتە مۇلازىمەتلەرمۇ بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئەۋزەللەكلىرى ۋە كەملىچىلىكلىرى بار. بىز نۆۋەتىسىki خىزمىتىمىزگە قاراپ ماس كەلگەنلىرىدىن پايدىلانساق بولىدۇ.

- ختايىنىڭ بەيدۇ خەرتىسى (<http://map.baidu.com>). بۇ بىز ئۇيغۇر OSINT خىزمىتى قىلغۇچىلارنىڭ كۆپ ئىھتىياجى چۈشىدىغان خەرتە مۇلازىمتى بولۇپ،

ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭراق شەھەرلىرىنىڭ 360 گرادۇسلۇق خەرتىسىنى تەمنىلەيدۇ. ئەمما چەئەل سىرتىدا ئىشلىتىشكە بەزى چەكلىمىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزىدە VPN ئىشلىتىشكە مۇھتاج بوب قالىمىز.

- Yandex خەرتىسى (<http://maps.yandex.com>). روسلارنىڭ خەرتە مۇلازىمتى.
- Digital Globe خەرتىسى (<https://discover.digitalglobe.com>). Google خەرتىسگە قارىغاندا بەزى ئىزدەش ئىقتىدارلىرى ئارتۇق خەرتە مۇلازىمتى.
- Microsoft Bing خەرتىسى (<https://www.bing.com/maps>). بۇ شىركىتىنىڭ خەرتە مۇلازىمتى.
- Daum خەرتىسى (<http://map.daum.net>). بۇ كورىيەنىڭ خەرتە مۇلازىمتى.
- WiFi Wigle. بۇ خەرسىدىن دۇنيادىكى ھەقسز نۇقتلىرىنى تاپقىلى بولىدۇ.
- BB Bike خەرتە توربىتى (<https://mc.bbbike.org/mc>). بۇ توربەتىن بىز مەلۇم بىر ئورۇنىنىڭ برنەچچە خىل خەرسىلەردىكى كۆرۈنۈشىنى بىرلا ۋاقتتا سېلىشتۈرۈپ كۆرەلەيمىز. مەسىلەن: Google، Baidu، Yandex ۋە ئەننىڭ خەرسىلىرىدىن تەڭ ھالدا ۋەتىنىمىزنىڭ خەرتىسىنى كۆرۈپ سېلىشتۈرالايمىز.
- Newspaper Map (<https://newspapermap.com>). بۇ توربەتىن دۇنيانىڭ ھەرقايىسى جايلىرىدىكى گېزىت توربەتلەرنى خەرسىدىكى ئورنى بويىچە ئىزدەپ تاپقىلى بولىدۇ. مەلۇم ئورۇندا بىرەر ۋەقە يۈزبەرگەندە شۇ ئورۇنغا يېقىن جايىدىكى گېزىت توربەتلەرنىڭ خەۋەرلىرىنى ئىزدىگەندە بەكمۇ قولايلىق.
- USGS خەرتىسى (<https://earthexplorer.usgs.gov>). بۇمۇ خەرتە توربىتى بولۇپ، Google خەرتىسگە قارىغاندا يەنە بەزى ئالاھىدە ئىزدەش ئىقتىدارلىرى قوشۇلغان.
- Google StreetView (<https://www.google.com/streetview>). بۇ Google تەمنلىگەن 360 گرادۇسلۇق كۆرۈنۈش توربىتى بولۇپ، بەزى داڭلىق

ئورۇنلارنى بارماي تۇرۇپ ئىنچىلىك بىلەن ئانالىز قىلىشقا بولىدۇ.

- NASA Zoom Earth (<https://zoom.earth>). بۇ توربەت سۇنىيىي ھەمراھى تەمنلىگەن ئۇچۇرلارغا ئاساسەن دۇنيادىكى ھەرقايىسى جايلارنىڭ ھاۋارايى ۋە بۇلۇت ئەھۋالىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
- Mapillary (<https://www.mapillary.com>). بۇ بەتتىن باشقىلار تەرىپىدىن تورغا قويۇلغان مىليونلىغان كوچا رەسىملىرىنى ۋە 3D رەسىملىرىنى كۆرەلەيمىز.
- Viamichelin (<https://www.viamichelin.com>). بۇ توربەت ساپاھەتچىلەر ئۇچۇن رېستوران، مىھمانخانا، قاتناش، ھاۋارايى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى تەمنلەيدۇ.
- Maphub (<https://maphub.net>). بۇ توربەتتىن بىز خەرتىلەرنى برنەچچە خىل كۆرۈنۈشتە لايىھەلەپ چىقىرىۋالايمىز.
- Perry-Castaneda کۆتۈپخانىسىنىڭ خەرتىلەر توپلىمى. بۇ توربەتتە كۆپلىگەن رايونلارنىڭ خەرتىلەرى توپلانغان.

<https://legacy.lib.utexas.edu/maps/index.html>

- Windows (<http://maperitive.net>) Maperitive خەرتە سزىدىغان يۇمىشاق دېتاال.
- Roundshot (https://www.roundshot.com/xml_1/internet/en/application/d170/f172.cfm) بۇ توربەتتە دۇنيادىكى بەزى ئورۇنلاردىكى ئوچۇق كامپىالارنىڭ ئادرىپسىلىرى بار. بەزى ئورۇنلارنىڭ مەلۇم ۋاقتىتىكى مۇھىم ئۇچۇرلىرىنى ئالغىلى بولىدۇ.
- European Space Imaging (<https://www.euspaceimaging.com>) بۇ ھەقلق خەرتە مۇلازىمتى تەمنلەيدىغان توربەت بولۇپ، بەزى ئىستىخبارات ئورگانلىرى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش يۇقىرى ئېنىقلېقتا ۋە دەل ۋاقتىدا سۇنىيىي ھەمراھ رەسمى تەمنلەيدىغان شرکەتلەردىن ھەقلق ئۇچۇرغاغا ئېرىشىپ خىزمەت ئېلىپ بارىدۇ.

خەرتىلەر ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ئۇچۇن «Open Source Intelligence» و «Methods and Tools A Practical Guide to Online Intelligence» ناملىق كىتابنىڭ 7- باقا

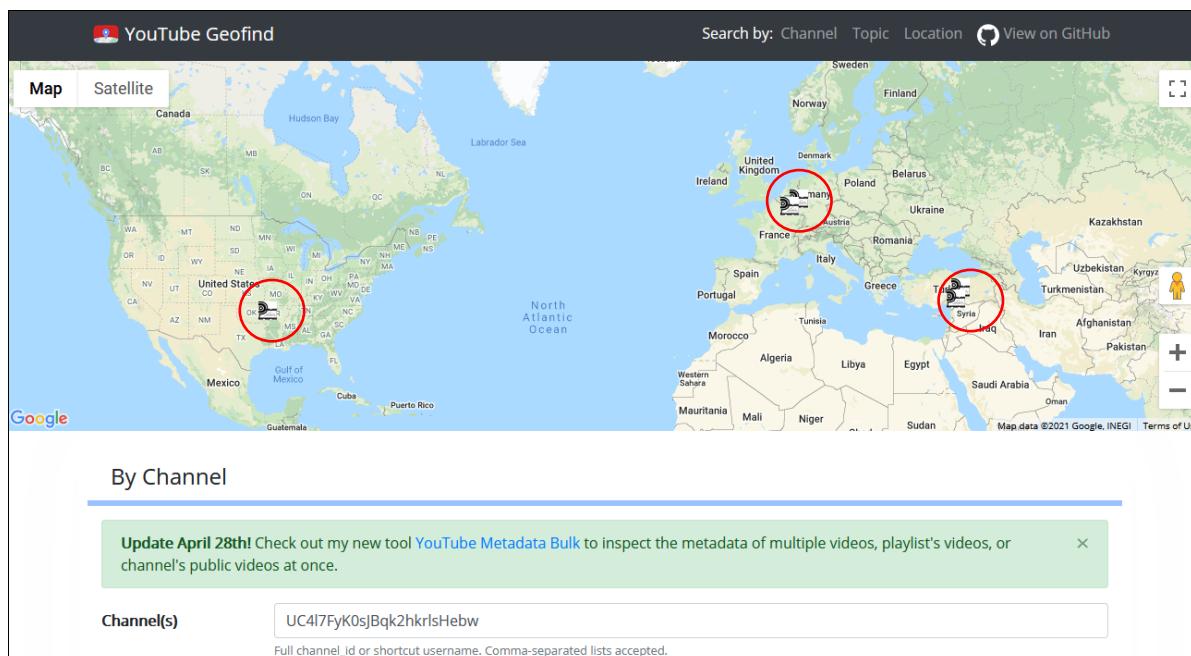
مۇراجىئەت قىلساق بولىدۇ.

(3) سوتسيال مېدىيالاردا GPS ئۇچۇرلىرى ئىزدەش

هازىرقى كۆپلىگەن سوتسيال مېدىيىا سۇپىلىرى ئۆز ئابونتلىرىنىڭ GPS ئورنى ھەققىدە ئۇچۇرلارنى ساقلاپ قويىدۇ. تۆۋەندە بىز بەزى داڭلىق سوتسيال مېدىيىا سۇپىلىرىدىكى ئۇچۇرلارنىڭ GPS ئورنى ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش ھەققىدە ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

YouTube (1)

دۇنيادىكى كۈندىلىك زىيارەت سانى 2- ئورۇندىكى ۋىديو سۇپىسى بولۇپ، ئايلىق ئاكتىپ ئابونت سانى 2.74 مiliارد ئەتراپىدا ئىكەن.³⁵ يوللانغان ۋىديولارنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدىغان [YouTube Geofind](#) دەپ ئاتىلىدىغان بىر توربەت بولۇپ، بىز ئىزدىمەكچى بولغان قانالنىڭ ID نومۇرنى كىرگۈزۈپ ئىزدىسەك، شۇ قانالنىڭ چىقارغان بارلىق ۋىديولرىنىڭ يەرشارى خەرتىسىدىكى ئورنىنى (ۋىديو چىقارغاندا ئەگەر GPS ئۇچۇرى قوشۇلغان بولسا) چىقىرىپ بېرىدۇ. تۆۋەندە بىز «پىدائىلار ئىكرانى» نىڭ YouTube قانلىنى ئىزدەپ كۆردۈق:

رهىمىدە كۆرسىتىلگەندەك، پىدائىلار ئىكرانىنىڭ ۋىدىولىرى گوللاندىيە، تۈركىيە ۋە ئامېرىكىدىن يوللانغانلىرى بار ئىكەن. ئەگەر خەرتىنى يېقىنلىتىپ كۆرسەك، ھەرقايىسى ۋىدىولارنىڭ يوللانغان ئادرېسىلىرى ئۇچۇرلىرىنى ئىنتايىن ئېنىق كۆرەلەيمىز. توربەت ئادرېسى:

<https://mattw.io/youtube-geofind>

يۇقارقى توربەتنىڭ بۇنىڭدىن باشقا يەنە YouTube قانىلىنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئۇچۇرلىرىنى ئىزدىگلى بولىدىغان ئىقتىدارى بار بولۇپ، مەلۇم YouTube قانىلىنىڭ بارلىق ۋىدىولارنىڭ ئۇزۇنلىقى، يوللانغان ۋاقتى، سانى، كۆرۈلۈشى، ياقتۇرۇلۇشى، قانالنىڭ خەتكۈچلىرى، GPS ئۇچۇرى بار ۋىدىولارنىڭ GPS كۆئوردىناتلىرى... قاتارلىق ئۇچۇرلارنى كۆرگىلى بولىدۇ ۋە بۇ ئۇچۇرلارنى بىرنەچە خىل ھۆججەت شەكىلدە چۈشۈرۈلەنلى بولىدۇ. بۇ مۇلازىمەتنىڭ توربەت ئادرېسى:

<https://mattw.io/youtube-metadata/bulk>

بۇندىن باشقا يەنە YouTube ۋىدىولىرىنى رايون بويىچە ئىزدەيدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، ھاىزىر ئىقتىدارى نورمال ئىشلىمەيدىكەن. ئەمما بىرمەزگىلدىن كېيىن ئەسلىگە كېلىشى مۇمكىن.

<https://youtube.github.io/geo-search-tool/search.html>

بۇ يەردە YouTube ۋىدىولارنىڭ ئۇچۇرلىرى ھەققىدە بەزى بىلىملىرىنى قوشۇمچە قىلىپ قويىايلى:

① ۋىدىولىرىنى ئىچىدە تىلغا ئېلىغان سۆزلەر بىلەن ئىزدەش

ئادەتتە YouTube بېتىنىڭ ئۆزىدىلا ۋىدىولارنىڭ ئىسمى ۋە چۈشەندۈرۈشى بىلەن ناھايىتى ئاسان ۋىديو ئىزدىگلى بولىدۇ. ئەمما بۇ يەردە تونۇشتۇرماقچى بولغان ئۇسۇلدا ۋىدىونىڭ ئىچىدىكى تىلغا ئېلىغان سۆزلەر بىلەن ۋىديو ئىزدەپ تاپقىلى بولىدىغان بولۇپ، بىزنىڭ بەزى OSINT ئىزدىنىشلىرىمىزدە بەلكىم بىزنى تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشتۈرىدۇ. بۇ توربەتنىڭ ئادرېسى توۋەندىكىدەك:

<https://youghlish.com>

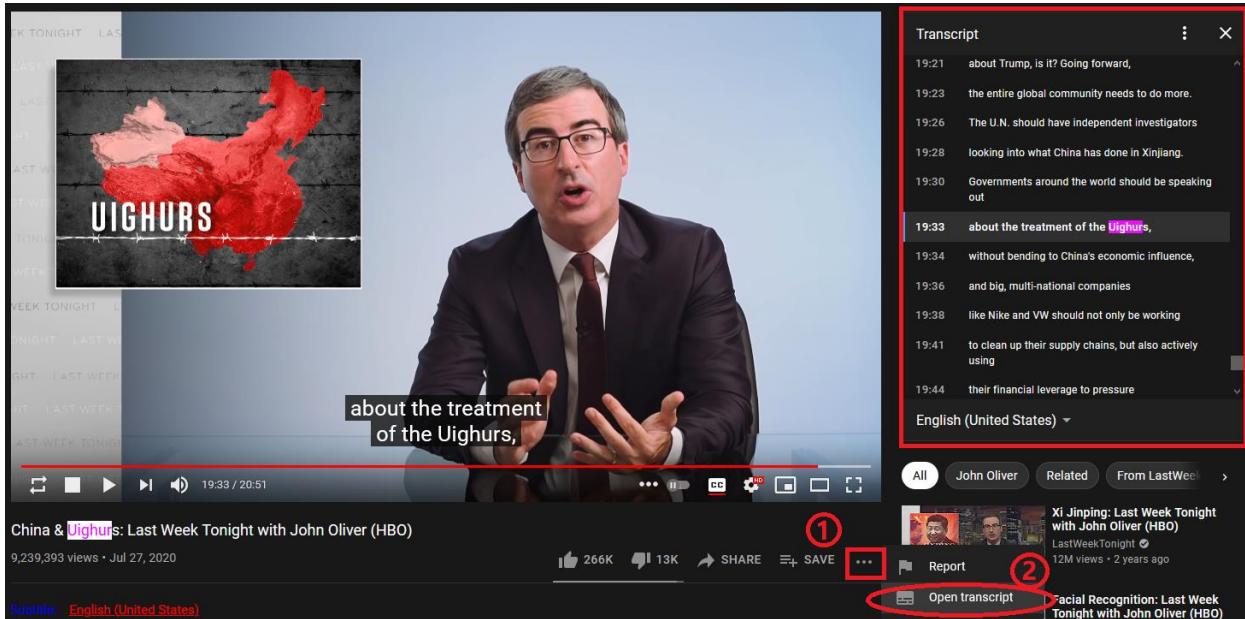
مەسلىن: مەن «Uyghur» دەپ ئىزدىسەم، جەمئىي 187 تال YouTube ۋىديوسدا بۇ سۆز تىلغا ئېلىنغانكەن، بۇلارنى مەن ئاستىدىكى كۇنۇپكا بىلەن بىردىن ئۆتكۈزۈپ ئاڭلىيالىيمەن. ئەڭ ئاستىدا تېكىستى چىقىپ تۇرىدۇ. مەلۇم كەسپىي ئاتالغۇ بىلەن شۇ كەسپكە مۇناسىۋەتلىك يۇتىيۇپ ۋىديولىرىنى ئىزدىمەكچى بولغانلارغا بەكلا پايدىسى تېڭىشى مۇمكىن. (پەقەت ئېنگىلەز تىلىدىلا ئىزدىگىلى بولىدۇ)

② YouTube ۋىديولىرىدىكى مەلۇم سۆزنى خەت ئارقىلىق ئىزدەش

ئادەتتە ۋىديودىن مەلۇم سۆز بۆلىكىنى ئىزدەش بەكلا ئاۋارىچىلىق ئىش. پۇتۇن ۋىديونى بىرباشىن ئاڭلاب چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما ئاستى خېتى قوشۇلغان YouTube ۋىديولىرىدىن مەلۇم سۆزنى ئىزدەشكە بولىدۇ. بۇ ئىقتىدار بەزى ۋىديولار ھەققىدە OSINT ئىزدىنىش ئېلىپ بارغان ۋاقتىمىزدا بەكلا قولايلىق ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

ئاستى خېتى بار ۋىديونىڭ ئوڭ ئاستى قىسىمىدىكى ئۈچ چېكىتنى تاللاپ ئۇنىڭدىن Open Transcript دېگەننى باسىساق، ۋىديونىڭ ئوڭ تەرىپىگە ۋىديونىڭ خېتى پۇتۇن ئېچىلىدۇ. ئاندىن

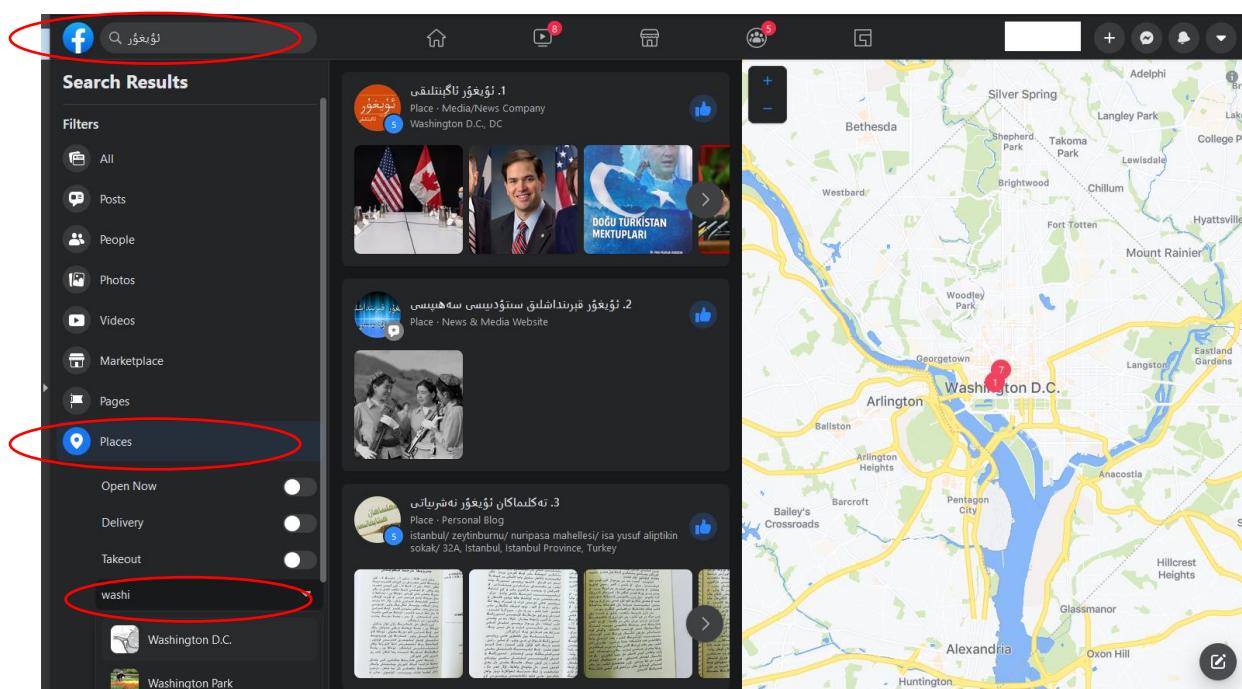
Ctrl + F كۈنۈپكىسىنى بېسپ، ئىزدىمەكچى بولغان سۆزنى يازساق دەل تېپىپ بېرىدۇ. ئاستىدىكى رەسمىگە قارىسىڭىز تېخىمۇ چۈشىنەلەيسىز.

يۇقارقى مىسالدا، ۋىديودا ئۇيغۇر دەپ تىلغا ئېلىنغان بۆلەكىنى ئىزدەپ تاپتۇق.

Facebook (2)

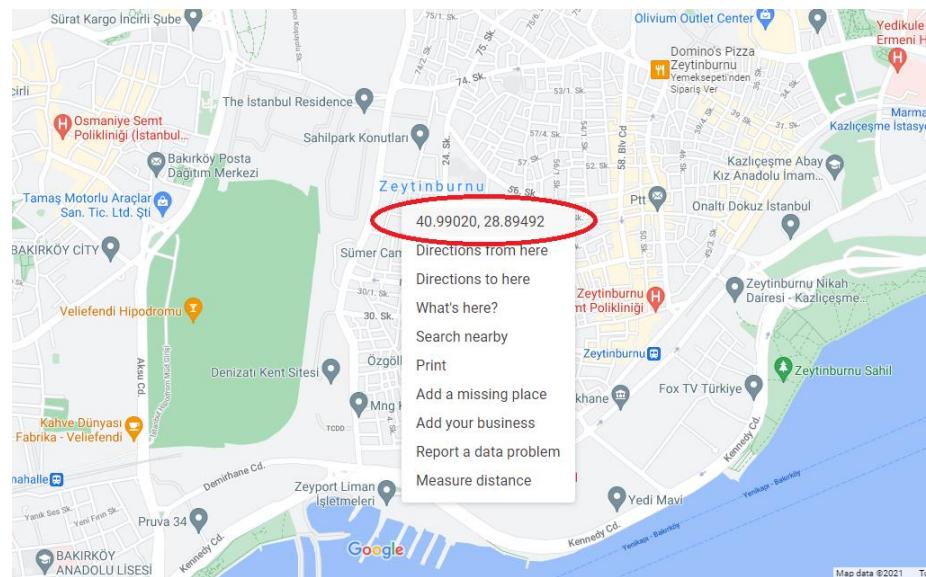
قا يوللانغان ئۇچۇرلارمۇ ئابونىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىنى ساقلىۋالىدۇ. ئورۇن بويىچە ئىزدەش ئىقتىدارى بىۋاسته Facebook توربىتى تەرىپىدىن تەمىنلەنگەن بولۇپ، بۇنىڭ ئۇچۇن Facebook بېتىنىڭ سول ئۆستى تەرىپىدىكى ئىزدەش بالدىقى ئارقىلىق خالىغان ئىزدىمەكچى بولغان ئۇچۇرنى ئىزدەيمىز. ئېچىلغان ئىزدەش بېتىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئىقتىدارلاردىن ئورۇنلار (Places) دېگەن كۇنۇپكىنى باسىمىز ئاندىن چىققان تىزىملىكتىن ئورۇن (Location) دېگەن كۇنۇپكىنى بېسپ، ئىزدىمەكچى بولغان ئورۇن ئۇچۇرنى كىرگۈزىمiz. مەسىلەن: تۆۋەندىكى رەسمىدە ئامېرىكىنىڭ ۋاشينگتوندىن يوللانغان «ئۇيغۇر» سۆزىگە ئالاقدىار يازىلارنى ئىزدەش نەتىجىسى بولۇپ، خەرتىدىن يازىلارنىڭ ئورنىنى ناھايىتى ئېنىق حالدا كۆرەلەيمىز.

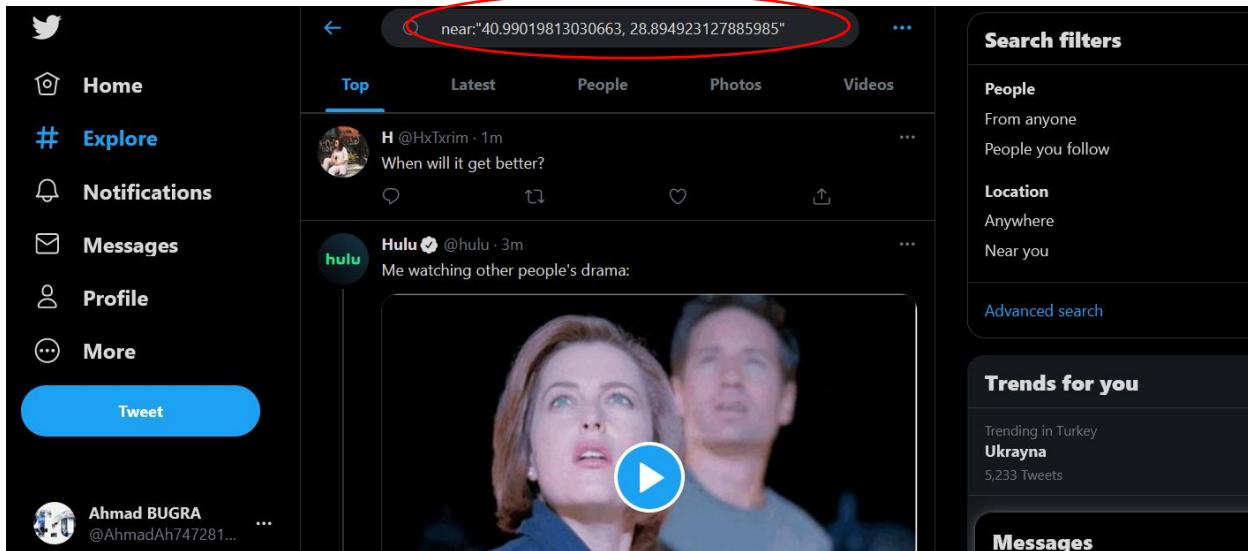
Twitter (3)

مەلۇم ئورۇندىن يوللانغان بارلىق Twitter ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك
مەشغۇلات ئېلىپ بارىمىز:

• GPS ئۇچۇرلىنى ئالىمىز. Google Map توربىتىدىن بىز ئىزدەمەكچى بولغان ئورۇنىڭ

Twitter بېتىنىڭ ئىزدەش بالدىقىغا "near:" دەپ يازىمىز ۋە قوشترناق ئارسىغا بىز كۆچۈرۈۋالغان GPS ئادرېسىنى چاپلاپ ئىزدىسەك، شۇ GPS ئورنىنىڭ ئەتراپىدا يوللۇغان تۈتىلەرنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ:

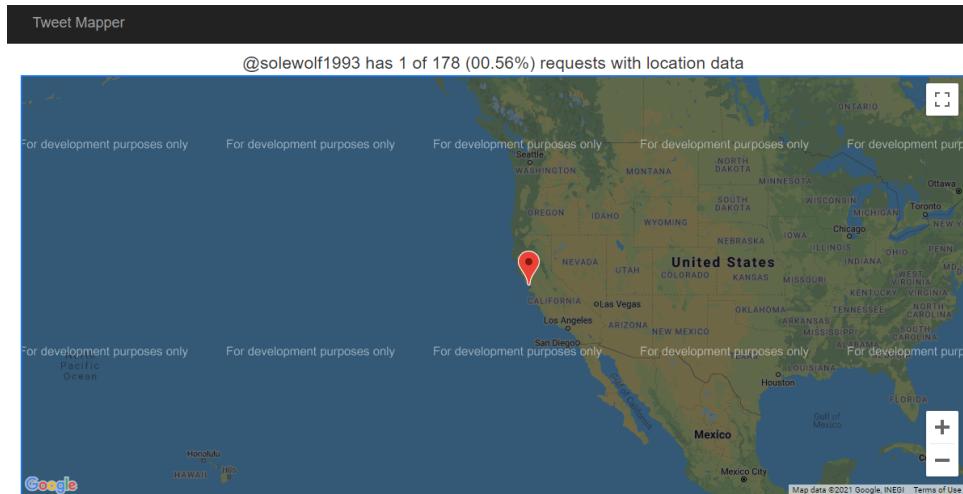

بۇندىن باشقا يەنە يۇقارقى GPS ئادرېستىن 3 مىل ئەتراپىدىن يوللۇغان تۈتىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن within:3mil دەپ قوشۇپ يازىمىز: 2021-05-20. ئايىنىڭ 20-كۈنىگىچە بولغان ئۇچۇرنىلا چىقىرىش ئۈچۈن since:2021-05-20 دەپ قوشۇپ يازساق بولىدۇ.

بۇندىن باشقا يەنە Twitter دىكى ئۇچۇرلارنى دۇنيا خەرتىسىدىكى ئورنى بويىچە كۆرسىتىپ بېرىدىغان Tweet Mapper دەپ ئاتىلىدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، مەلۇم Twitter ھېسابىدا يوللۇغان ئۇچۇرلارنى (تۈت يوللىغاندا ئورۇن ئۇچۇرنى قوشۇپ يوللىغان بولسا) خەرتىسىدىكى ئورنى بىلەن چىقىرىپ بېرىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://keitharm.me/projects/tweet>

مەسىلەن، تۆۋەندىكى رەسمىدە @solowolf1993 ناملىق ئابونىنىڭ يوللىغان 178 تۈتى ئىچىدە بىرىسىنىڭلا GPS ئىقتىدارى ئېچىۋېتىلىپ يوللۇغان بولۇپ، ئۇ تۈتىنىڭ ئورنىنى خەرتىدىن كۆرگىلى بولىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە Twitterغا يوللانغان ئەڭ ئاخىرقى بىر مىليون تۈتىنىڭ دۇنيا خەرتىسىدىكى ئورنىنى چىقىرىپ بېرىدىغان توربەت بار بولۇپ، ئادրىسى تۆۋەندىكىچە:

<https://onemilliontweetmap.com>

Tweet Map دەپ ئاتىلىدىغان تۆۋەندىكى توربەتتە دۇنيا خەرتىسىدىن كۆرۈنۈشلۈك ھالدا يوللانغان تۈتىلەرنى ئوقۇغىلى بولىدۇ. توربەت ئادرىسى:

<https://www.omnisci.com/demos/tweetmap>

(4) باشقا قوراللار

سوتسىيال مېدىالاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ GPS ئۇچۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىلىدىغان كۆپ قوراللار بار بولۇپ، بۇ يەردە بەزىلىرىنىڭ پەقەت ئىسمىنى ئەسکەرتىش بىلەنلا كۇپايىلىنىمىز. بۇ قوراللارنىڭ تەپسىلىي ئىشلىتىش ئۇسۇلنى YouTube تىن ئىزدەش تاپقىلى بولىدۇ.

• بۇ Creepy³⁶ قاتارلىق سوتسىيال Flickr، Google+، Instagram، Twitter ۋە: قاتارلىق سوتسىيال

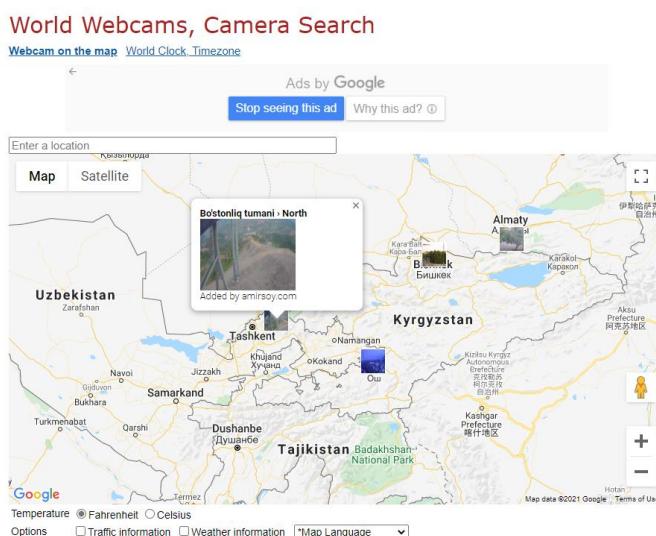
³⁶ مەنبە: <https://www.geocreepy.com>

- مېدىالارنىڭ ئۇچۇرلىرى ئۈچۈن ئورۇن بەلگىلەپ بېرىدىغان قورال.
- OSINT : بۇ Oryon OSINT Browser³⁷ لايىھىلەنگەن توركۆرگۈچ.
 - ئىنتايىن كۆپ ئىقتىدارلىق OSINT Maltego³⁸ قورالى.
 - Spider Foot³⁹ : تەخمينەن 100 دىن ئارتۇق ئۇچۇق مەنبەسىدىن ئۇچۇر ئىزدەپ بېرىدىغان OSINT قورالى.

(4) خەرتە ئارقىلىق ئۇچۇق كامېالارنى كۆزىتىش

كۆپلىگەن توربەتلەر ھەقسىز ھالدا دۇنيادىكى ئۇچۇق كامېالارنىڭ ئۇلىنىشىنى تەمنىلەپ بېرىدۇ.

World Web Cam Search دەپ ئاتىلىدىغان توربەت بار بولۇپ، بۇ توربەتتە دۇnya خەرتىسىدىن ناھايىتى ئاسانلا ھەرقايىسى دۆلەتلەردىكى ئېچۈپتىلىگەن كامېالارغا ئۇلىشايمىز.

توربەت ئادرېسى:

<http://world-webcams.nsspot.net>

37

38

39

<https://sourceforge.net/projects/oryon-osint-browser> مەنبە:

<https://spreadsecurity.github.io/2016/09/03/open-source-intelligence-with-maltego.html> مەنبە:

<https://www.spiderfoot.net> مەنبە:

بۇ خىلدىكى توربەتلەردىن تۆۋەندىكىلىرىمۇ بار:

<http://www.fisgonia.com>

<https://worldcam.eu>

<http://www.opentopia.com/hidden.cam.php>

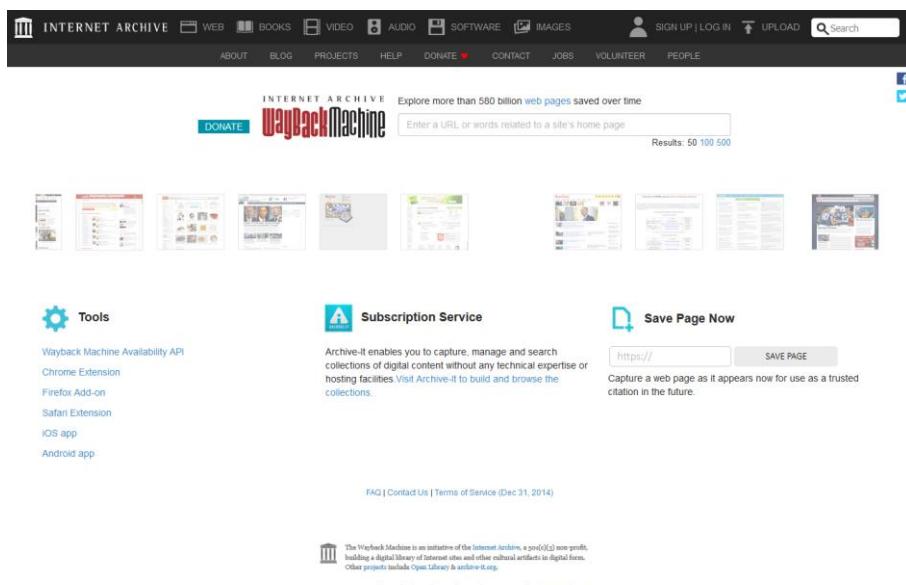
<https://www.livefromiceland.is/webcams/geysir>

تۈربەتلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتىنى كۆرۈش

ئىنتېرنېت تۈرىدا ئاساسەن ھەممە تۈربەت يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ. بولۇپمۇ خىتايilar ئۆزىگە پايدىسىز ئۇچۇرلارنى داۋاملىق يۇيۇپ ئۆزگەرتىپ تۇرىدۇ. خىتايغا قارشى OSINT خىزمىتى ئېلىپ بارغۇچىلار داۋاملىق بۇرۇنقى ئۇلانما ئادرىسلرى ئىشلىمەسلىك مەسىلىسىگە داۋاملىق يولۇقۇپ تۇرىدۇ. بۇ ۋاقتىتا بىز تۈربەتلەرنىڭ ھالىتىنى قەرەللەك ساقلاپ تۇرىدىغان مۇلازىمەتلەرگە مۇھاتاج بولىمىز.

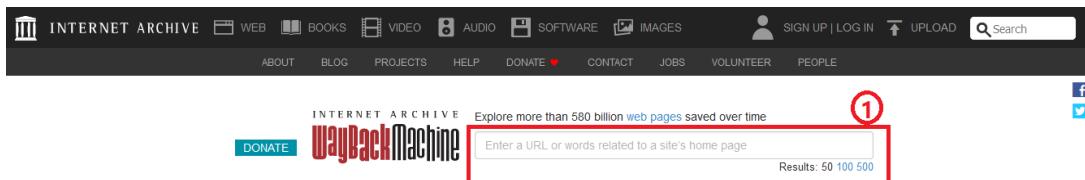
Wayback Machine (1)

بۇ خىل مۇلازىمەتلەردىن ئۇچۇر ئامېرى ئەڭ چوڭ بولغىنى Wayback Machine بولۇپ، ئامېرىکانىڭ سان فرانسیسکودىكى ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى نىشان قىلمايدىغان ئىنتېرنېت ئارخپى ئەتكەن Internet Archive كۆتۈپخانىسىگە تەۋە. بۇ تۈرбەتتىن پايدىلىنىپ بىز كۆپلىگەن تۈربەتلەرنىڭ ئىلگىرىكى ۋاقتىلاردىكى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز. مەسىلەن، خىتايilarنىڭ رەسمىي تۈربەتلەرىگە چىقىرىپ ئاندىن ئۆچۈرۈۋەتكەن مەزمۇنلارنىمۇ، شۇ مەزمۇن ئۆچۈرۈلۈشتىن بۇرۇنقى تارىخقا قايتۇرۇپ كۆرەلەيمىز. ئۇندىن باشقا يەنە ۋەتەندىكى خىتايilar تەرىپىدىن تاقمۇپلىگەن نۇرغۇن تۈربەتلەرنىمۇ تاقىتىۋېتىشتىن بۇرۇنقى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز.

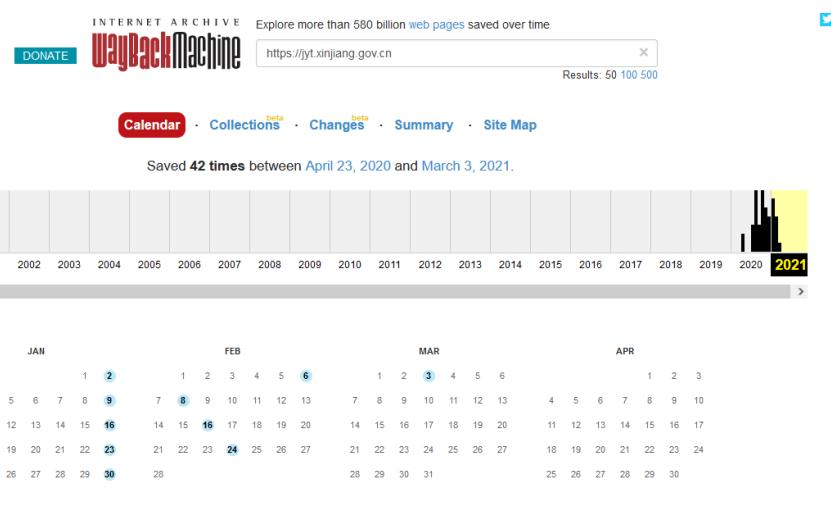

<https://web.archive.org>: توربەت ئادرېسى:

بۇ توربەت ھازىرغىچە 580 مىليون توربەتنى ساقلىۋالغان بولۇپ، غايىت زور ئۇچۇر ئامېرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ بەتنى ئىشلىتىش بەكلا قولايلىق. بىز بۇ توربەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىقتىدارلىرى بىلەن توپۇشۇپ چىقاىلى:

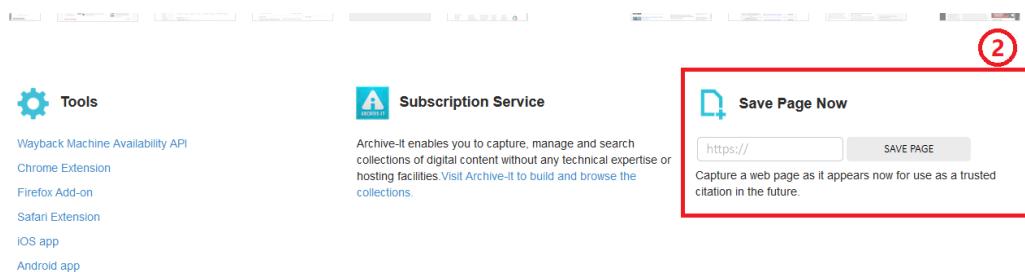
(1) بىز ئىزدىمەكچى بولغان توربەتنىڭ ئادرېسىنى يۇقارقى رەسمىدىكى 1- نومۇرلۇق ئورۇنغا كىرگۈزىسى كلا بولىدۇ. مەسىلەن: بىز خىتايىلار ۋەتىنمىزدە قۇرغان ئاپتۇنۇم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ توربىتىنىڭ ئادرېسى <https://jyt.xinjiang.gov.cn> بولۇپ، تۈركىيەدە كىرمەيدىكەن. ئەمما بىز wayback machine مۇلازىمتىدىن پايدىلىنىپ رەسمىدىكى 1- نومۇرلۇق ئورۇنغا مائارىپ نازارىتىنىڭ ئادرېسىنى يېزىپ ئىزدىسى، تۆۋەندىكىدەك نەتىجىلەرنى چىقىرىپ بېرىدۇ:

بۇ ئۇچۇرلاردىن بىلەلەيمىزكى، مائارىپ نازارىتىنىڭ توربىتى 2020- يىلى 4- ئاينىڭ 23- كۈنىدىن 2021- يىلى 3- ئاينىڭ 3- كۈنىگىچە جەمئىي 42 قېتىم ساقلىنىپ قالغان. بۇلارنى ئاستىدىكى كالىنداردىن كۆرسىتىلگەن چىسلا بويىچە ئېچىپ كۆرسەك بولىدۇ. Calendar, Collection, Changes, Summary, Site Map قاتارلىق ئىقتىدارلارنى ئىشلىتىپ بۇ

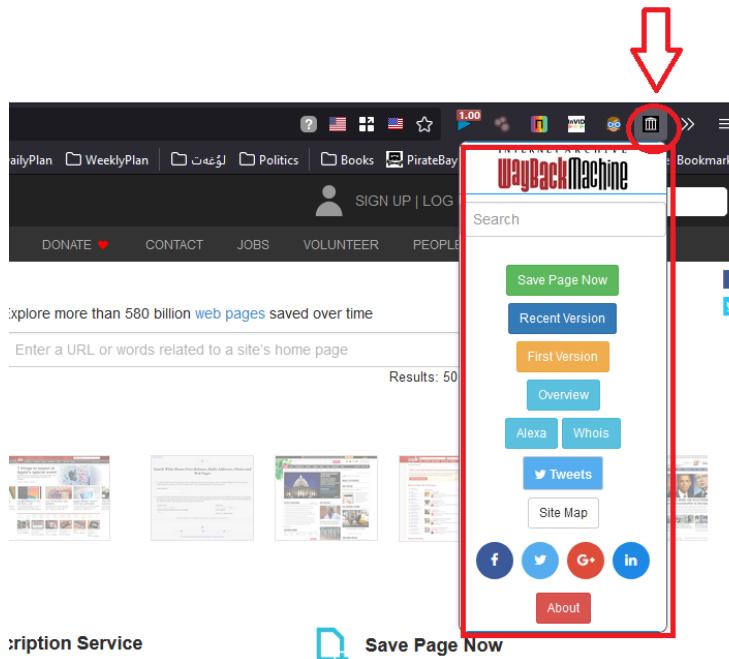
توربەتنىڭ رەسمىلىرى، ھەرقايىسى ۋاقتىلاردىكى ئۆزگىرىشلىرى قاتارلىق باشقا ئۇچۇرلىرىغىمۇ ئېرىشەلەيمىز.

(2) ئەگەر بىزنىڭ بىرەر توربېتىمىز بار بولۇپ، بىز بۇ ئۇچۇرنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرسەك، دەل مۇشۇ توربەتتىن پايدىلىنىپ مۇھىم توربەتلەرنى ساقلىۋېلىش بۇيرۇقىنى بەرسەك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن باشبەتتىكى رەسمىدەك كۆرسىتىلگەندەك 2- نومۇرلۇق ئورۇنى ئىشلەتسەك بولىدۇ:

بۇ ئىقتىدارنى بىز بىرەر دوکلات يېزىپ قالساق، مۇھىم خەۋەرلەرنىڭ ئادرېسىنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرسەك، مۇشۇ ئىقتىدار بويىچە Wayback Machineغا ساقلىۋېلىپ، توربەتنىڭ Wayback Machine دىكى ئادرېسىنى ئىشلەتسەك بولىدۇ.

(3) بۇ توربەتنىڭ يەنە توركۈرگۈچ يامقى بار بولۇپ، Safari، Firefox، Chrome ۋە توركۈرگۈچلىرى ئۇچۇن ئىشلەنگەن نۇسخىلىرى بار. قاچىلاپ بولغاندىكىن كېيىن تور كۈرگۈچنىڭ رەسمىدە كۆرسىتىلگەن ئورۇنىدىكى كۇنۇپكىنى بېسىپ ئىشلىتەلەيمىز:

نۆۋەتىكى توربەتنى ساقلىۋېلىش، نۆۋەتىكى توربەتنىڭ ئەڭ يېقىنى نۇسخىسىنى كۆرۈش، تۇنجى نۇسخىسىنى كۆرۈش، ئومۇمۇي قاراپ چىقىش، توربەتنىڭ دۇنيا توربەتلرىدىكى رەت تەرتىپى Alexa تەرتىپىنى كۆرۈش ۋە توربەتنىڭ Whois ئۆچۈرلىرىنى كۆرۈش قاتارلىق ئىنتايىن مۇھىم ئىقتىدارلىرىنى تېزلا ئىشلەتكىلى بولىدۇ. بۇ ئىقتىدارلارنى مائۇسىنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ، چىققان تارتىلما تېزىملىكتىنمۇ چىقىرىپ قوللانغلى بولىدۇ.

ئۈچۈن Wayback machine يامسىقى Chrome

<https://chrome.google.com/webstore/detail/wayback-machine/fpnmgdkabkmnadcjpehmlkkndpkmiak?hl=en-US>

ئۈچۈن Wayback machine يامسىقى Firefox

https://addons.mozilla.org/en-US/firefox/addon/wayback-machine_new/

(4) بۇ توربەتنىڭ يەنە تېلغۇن ئەپلىرىمۇ بار. ئەمما ئانىچە كۆپ ئىقتىدارى قوشۇلمىغان ئىكەن.

(2) توربەت ئۇچۇرلىرىنى ساقلايدىغان باشقا توربەتلەر

توربەتلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتنى كۆرۈشتە ئەڭ ياخشى توربەت Wayback Machine بولسىمۇ، يەنە بەزى ئوخشاش تۈردىكى توربەتلەرمۇ بار بولۇپ، ئۇلار بىرقىسىم ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بەزى ۋاقتىلار سىناپ بېقىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. تۆۋەندە بەزلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايىلى⁴⁰ :

Archive.fo (1)

توربەت ئادرېسى: <https://archive.fo>

بۇ توربەتلەرنىڭ كۆپىيەسىنى ساقلىۋالىدىغان توربەت بولۇپ، ئەسلى توربەت توردىن ئۇچىرىلىسىمۇ كۆپىيەسى ساقلىنىپ قالىدۇ.

Perma.cc (2)

توربەت ئادرېسى: <https://perma.cc>

بۇ توربەتلەرنى ئارخىپلاپ ساقلاپ قويىدىغان مۇلازىمەت بولۇپ، خارۋارد قانۇن مەكتىپى كۆتۈپخانىسى تەرىپىدىن ياسالغان. توربەتلەرنىڭ ئادرېسىنى نەقل قىلىپ ئالغاندا، مەڭگۈلۈك ئۇلانما قىلىپ ساقلىۋېلىش ۋە كىتاپلاردا مەڭگۈلۈك ئۇلانما قىلىپ ئىشلىتىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ.

Pagefreezer (3)

توربەت ئادرېسى: <https://www.pagefreezer.com>

بۇ توربەت، بلوگ ۋە سوتىسيال مېديا ئۇچۇرلىرىنى ئارخىپلاپ ساقلاپ بېرىدىغان توربەت. ئۆزگۈرشچان توربەتلەرنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ۋاقتىدا ساقلاپ قويالايدۇ.

Actiance (4)

توربەت ئادرېسى: <https://www.smarsh.com>

بۇ توربەت ئورگانلارنىڭ ئالاقە ئۇچۇرلىرىنى ئارخىپلاپ ساقلاپ بېرىش مۇلازىمتى بىلەن

⁴⁰ بۇ يەردە تونۇشتۇرۇلغان توربەتلەر ھەققىقىدە تېخىمۇ تەپسىلىي ئۇچۇر ئۇچۇن بۇ توربەتكە قاراڭ: <https://www.guru99.com/best-internet-archive-wayback-machine-alternatives.html>

شۇغۇللىنىدۇ.

Stillio (5)

<https://www.stillio.com>: توربەت ئادرېسى

Stillio قەرەللەك ھالدا توربەت ئېکران كۆرۈنۈشلىرىنى ئاپتوماتىك ھالدا (كۈندىلىك، ھەپتىلىك، ئايلىق، سائەتلىك ياكى باشقۇ چاستوتىلاردا) ساقلاپ ماڭىدۇ.

UK Web Archive (6)

<https://www.webarchive.org.uk/ukwa>: توربەت ئادرېسى

بۇ ئەنگىلىيە تور ئارخىپى مۇلازىمەتى بولۇپ، ھەر يىلى نۇرغۇنلىغان تور بېكەتلەرنىڭ تەپسلاتلەرنى تۆپلايدۇ ۋە كەلگۈسى ئۈچۈن ساقلايدۇ. ئۇ ھەر خىل تېما ۋە ئىجتىمائىي تاراققۇلارنى ئارخىپلاشتۇرىدىغان ئەڭ ياخشى تور ئارخىپ تور بېكەتلەرنىڭ بىرى.

Memento Time Travel (7)

<http://timetravel.mementoweb.org>: توربەت ئادرېسى

بۇ مۇلازىمەت، تور بەتلەرنىڭ نەشرىنى ئىزدەش ۋە كۆرۈشكە ياردەم بېرىدۇ. ئۇ تور ئارخىپىدىن Mementos نى تېپىشنى قوللايدىغان ئەڭ ياخشى تور بېكەت ئارخىپ تور بېكەتلەرنىڭ بىرى.

(3) پايدىلانغان مەنبەلەر

بۇ تېمىدا تېخىمۇ كۆپ مەنبەلەرگە ئۆلىشىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۇلانمىلاردىن پايدىلىنىلىسا بولىدۇ:

- https://en.wikipedia.org/wiki/Wayback_Machine
- <https://www.youtube.com/watch?v=E-3LIDqrsk4>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dCBy9z3f9Mw>

- <https://www.guru99.com/best-internet-archive-wayback-machine-alternatives.html>
- <https://www.forbes.com/sites/kalevleetaru/2015/11/16/how-much-of-the-internet-does-the-wayback-machine-really-archive/?sh=19a0cf189446>
- <https://timetravel.mementoweb.org/list/20201109164138/uysi.org/ug>
- <https://rigorousthemes.com/blog/best-wayback-machine-alternative-sites/>
- <https://www.softwaretestinghelp.com/top-wayback-machine-alternatives/>
- <https://alternativeto.net/software/wayback-machine/>
- <https://gijn.org/2021/05/05/tips-for-using-the-internet-archives-wayback-machine-in-your-next-investigation/>
- <https://wpmudev.com/blog/archiving-with-wayback-machine/>
- <https://www.greenlanemarketing.com/resources/articles/10-ways-use-wayback-machine/>
- <https://thehustle.co/inside-wayback-machine-internet-archive>

(SOCMINT) تۈچۈر توپلاش مېدىالاردىن ئۆچۈر ئۆچۈق

ئۆچۈق مەنبە ئىستىخباراتى OSINT ئۆچۈق مەنبەلەردىن ئېلىنىدىغان بولۇپ، بۆگۈنكى كۈنىمىزدە سوتسيال مېدىالار OSINT خىزمىتى ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ئۇچۇرلارنى تەمنىلەيدىغان حالا كەلدى. چۈنكى ئۇ ئۇچۇرلار بىۋاسته شەخسىنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن تورغا يوللىنىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئىستىخبارات ئۆچۈن كېرەكلىك قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى ھەممە ئادەم ئۆزى ئىقرار قىلىپ دەپ بېرىدىغان بىر دەۋرەدە ياشاۋاتىمىز.

بۆگۈنكى كۈنىمىزدىكى سوتسيال مېدىادىكى ئۇچۇرلار بىزگە غايىت زور مقداردىكى ئۇچۇرلارنى تەمنىلەپ بېرەلەيدۇ. شۇڭىلاشقا Social Media Intelligence (سوتسيال مېدىا ئىستىخباراتى) دېگەن سۆزنىڭ قىسقارتىلمىسى شەكىلدە SOCMINT دەپ ئاتلىدىغان تارماق ساھە بارلىققا كەلدى. تۆۋەندىكى ئىستاتىپستىكا بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ يورۇتۇپ بېرىدۇ⁴¹:

يۇقارقى ئىستاتىپستىكا بويىچە بولغاندا 2021-يىلى 1- ئايغىچە دۇنيا نوپۇسى 7.83 مiliard بولۇپ، يانفون ئىشلىتىدىغان نوپۇس 5.22 مiliard؛ ئىنتېرنېت ئىشلىتىدىغان نوپۇس

⁴¹ مەنبە: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>

59.5% يەنى 4.66 مىليارد؛ سوتىسيال مېدىيا ئىشلەتكۈچى نوپۇس 53.6% يەنى 4.2 مىليارد بولغان. دېمەك كۈنده مىلياردلۇغان ئىنسانلار ئۆزى توغرىسىدىكى ئۇچۇرلارنى سوتىسيال مېدىياغا يوللاپ تۇرىدۇ. بۇ ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ بىز نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ يۇرتى، تۇغۇلغان ۋاقتى، مىللەتى، دىنى، توردىكى ئالاقىسى، سىياسى كۆز-قارىشى، دىنى، شەخشى رەسمى ۋە ۋىدىولرى، خىزمىتى، قىزىقىدىغان تېمىلىرى... قاتارلىق ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلەيمىز.

تۆۋەندە بىز بىر قىسىم داڭلىق سوتىسيال مېدىيا توربەتلەرىدە ئۇچۇر ئىزدەش تېخنىكىلىرىنى ئۆگىننىپ ئۆتىمىز:

Facebook

Facebook چەتەلدىكى ئۇيغۇرلارغا ئەڭ تونۇشلۇق سوتىسيال مېدىيا سۇپىسى بولىشى مۇمكىن. ئىنتېرنېت تورىدا چەتەلدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ كۆپ ئۇچۇرلىرىنى Facebook تىن تاپقىلى بولىدۇ. ئۇندىن باشقا پۇتون دۇنيادا 2.85 مىليارد ئاكتىپ ئىشلەتكۈچىسى بارلىقى مەلۇم.⁴² مىليونلۇغان ئىنسانلار ئۆزىنىڭ رەسمى، ۋىدىوسى، يازمىلىرى، دىنىي ئېتىقادى، سىياسى مەيدانى، قىزىقىشى قاتارلىق ئەڭ قىممەتلىك ئۇچۇرلىرىنى Facebook قا ئۆز رازىلىقى بىلەن بېرىدۇ. مەلۇم شەخس ھەققىدە ئۆزى رازىلىق بىلەن بەرگەن مەلۇماتتنىمۇ ئىشەنچلىك مەلۇماتقا ئېرىشىش ئىنتايىن تەس. تۆۋەندە بىز Facebook قا ئالاقىدار بەزى SOCMINT بىلەن بىلەن تونۇشۇپ چىقاىلى:

Facebook ئىزدەش ئىقتىدارى (1)

Facebook ئىزدەش ئىقتىدارى خېلىلا كۆپ خىلدىكى ئىزدەش بۇيرۇقلرىنى ئۆزىدە مۇجەسسە مەشتۈرگەن. Facebook ئىڭ سول-ئۆستى تەرەپتىكى ئىزدەش بالىدىقىدا خالغان بىر سۆزنى ئىزدەتسەك، تۆۋەندىكىدەك يېڭى بىر بەت ئېچىلىدۇ:

⁴² مەنبە: <https://www.statista.com/statistics/346167/facebook-global-dau>

سول تەرهپىتىكى تىك تىزىلغان 10 تال كۇنۇپكىنىڭ ھەممىسى ھەر خىل ئىزدەش ئىقتىدارلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ تونۇشتۇرۇلىشى تۆۋەندىكىچە:

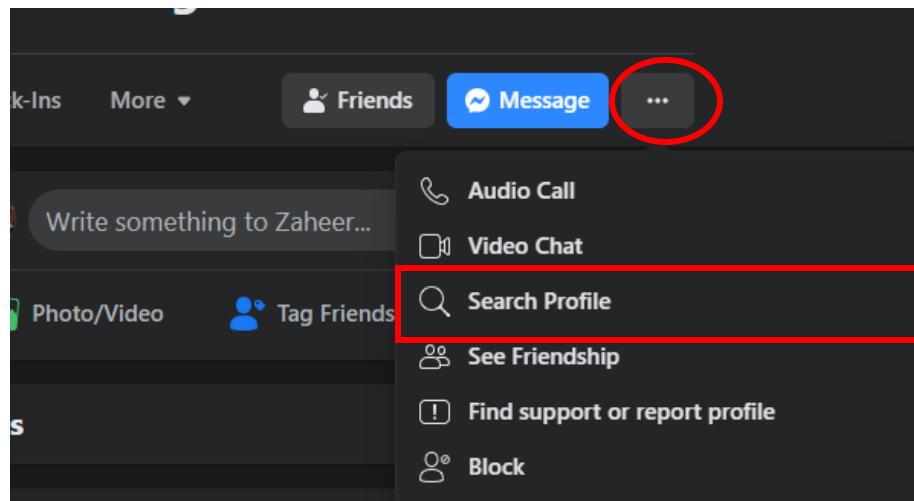
- All دېگىنى بىز ئىزدىگەن ئۇچۇرنى ئىشلىتىپ، بارلىق ئادەم، يازما، رەسم ۋىدىو.. قاتارلىقلارنىڭ نەتىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ؛
- Posts بارلىق يازىملارىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. بىز بۇنى باسقاندىن كېيىن يەنە 5 تارماق ئىزدەش ئىقتىدارى ئېچىلىدۇ. بېقىنلىقى يازىملاردىن ئىزدەش، مەن كۆرگەن يازىملاردىن ئىزدەش، مەلۇم يىل ئىچىدىكى يازىملارنى ئىزدەش، مەلۇم كىشىلەردىن يوللانغان يازىدىن ئىزدەش ۋە يازىمغا ئورۇنى قوشۇلغان بولسا ئورۇن بەلگىلەپ بېرىپ ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلار بار.
- People بولسا ئادەم ئىزدەپ بېرىدۇ. بۇنىڭدىمۇ 4 تارماق ئىقتىدار بار. دوستۇمنىڭ دوستىدىن ئىزدەش، مەلۇم شەھەردىن ئىزدەش، مەدەنئىيەت سەۋىسىدىن ئىزدەش ۋە خىزمىتى ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدار قوشۇلغان.
- Photos بولسا رەسم ئىزدەپ بېرىدىغان ئىقتىدار بولۇپ، 4 تارماق ئىقتىدارى بار.

مەلۇم كىشى تەرىپىدىن يوللانغان، بۇرۇن كۆرگەن رەسمىلەردىن ئىزدەش، ئورۇن بەلگىلەپ ئىزدەش، يوللانغان ۋاقتى ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارىنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

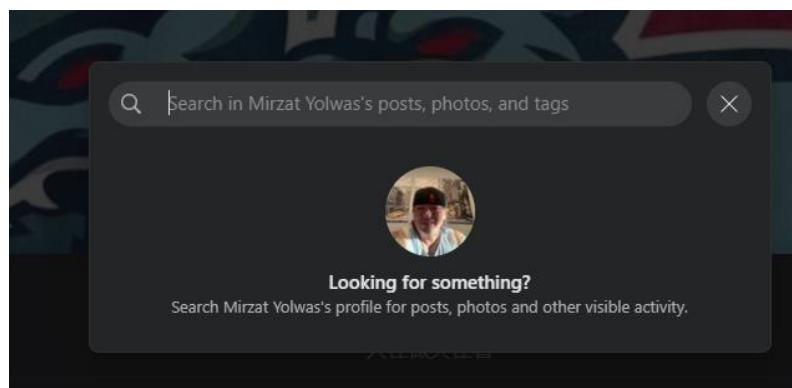
- Videos ۋىديو ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، 3 تارماق ئىقتىدارى قوشۇلغان. رەتلەپ ئىزدەش، ۋاقتى ئارقىلىق ئىزدەش ۋە بىۋاسىتە تارقىتىش ۋىديولىرىنى ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارىنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.
- Marketplace بولسا دۈككەندىن ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، ئاساسەن ساياھەتچىلەر ئۈچۈن بەكمۇ قولاي ئىزدەش ئىقتىدارى ھېسابلىنىدۇ.
- Facebook Pages توربىتىدىن ئىزدەش ئىقتىدار بولۇپ، 4 تارماق ئىقتىدار بار. دۈككەندىن ئىزدەش، ئورۇن ئارقىلىق ئىزدەش، تەكشۈرۈپ بىكتىلگەن بەتتىن ئىزدەش ۋە كاتېگورييە ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلار بار.
- Places بولسا ئورۇندىن ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، قوشۇمچە 7 تارماق ئىزدەش ئىقتىدارى بار. بۇ ئىقرىدارنى باسىقاڭلا ئىزدەش نەتىجىلىرىنى خەرتىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.
- Facebook Groups گورۇپلىرىدىن ئىزدەيدۇ. 3 تارماق ئىقتىدارى بار. ئورۇن ئارقىلىق ئىزدەش، ئاشكارە گورۇپلىرىدىن ئىزدەش ۋە مەن قوشۇلغان گورۇپلىرىدىن ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارى قوشۇلغان.
- Events بولسا شۇ ئىشلەتكۈچىنىڭ چوڭ ئىشلار خاتېرىسىدىن ئىزدەش ئىقتىدارى ھېسابلىنىدۇ.

يۇقارقى ئىقتىدارلاردىن پايدىلىنىپ بىز بەزى خېلىلا مۇرەككەپ ئىزدەش مەشغۇلاتلىرىمىزنى ئېلىپ بارالايمىز.

بۇندىن باشقا يەنە مەلۇم ئىشلەتكۈچىنىڭ يازىلىرى، ۋىديولىرى، رەسمىلەرنى ئىزدىمەكچى بولساق، شۇكىشىنىڭ باش بېتىگە بېرىپ، ئوڭ ئۈستى تەرەپتىكى ئۈچ چىكىت كۈنۈپكىسىنى بېسىپ Search Profile نى باسىمىز. تۆۋەندىكى رەسمىگە قارالى:

شۇ كىشىنىڭ يوللىغان رەسمىم، يازما ۋە تەگ قىلغان مەزمۇنلىرىدىن ئىزهپ بېرىدىغان خاس كۆزىنەك ئېچىلىدۇ (تۆۋەندە مىرزاڭ يولۋاس ئىسىملىك تورداشنىڭ ھېسابى مىسال بېرىلىدى):

بۇ ئارقىلىق مەلۇم ئىشلەتكۈچى ھەققىدە ئىنچىلىكىلەپ ئۇچۇر ئىزدەشكە بولىدۇ.

قوشۇمچە: مەلۇم بىر ئېلخەت ئادرېسىنى ئىشلىتىدىغان كىشىنى Facebook تا ئىزدىمەكچى بولساق ئىزدەش بالدىقىدىن بىۋاستە ئېلخەت ئادرېسىنى كىرگۈزۈپ ئىزىدىسىك بولىدۇ.

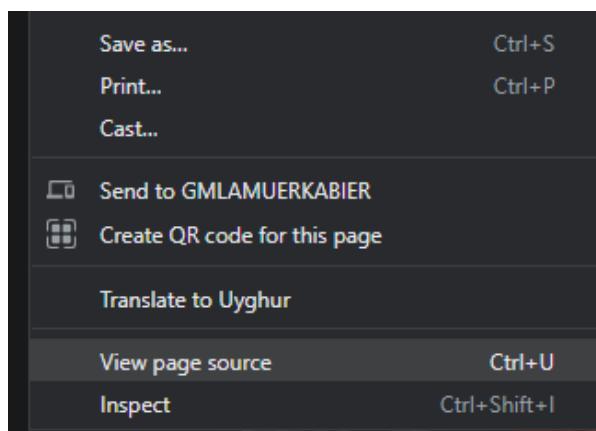
Facebook ID (2) نى تېپىش

Facebook تا ھېساب ئاچقان كىشىنىڭ بارلىق ئۇچۇرلىرىغا باغلىنىدىغان يەككە سان-سەفر بار بولۇپ، بۇ Facebook ID دەپ ئاتلىدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ Facebook ھېسابىنى ئاچقاندا ئېلخەت، ئىشلەتكۈچى ئىسمى ياكى تېلفون نومۇر يېزىپ مەخچىي نومۇر بىلەن كىرەلەيمىز،

هەتا ئىشلەتكۈچى ئىسمى ئورنغا Facebook ID سنى يېزىپ مەخپىي نومۇر بىلەنمۇ ھېسابىمىزنى ئاچالايمىز. بۇرۇن Facebook ID نى بىلسەك، بۇ ئىشلەتكۈچىنىڭ ياقتۇرغان رەسمى ۋە ۋىدىيولىرى، بارغان يەرلىرى قاتارلىق بەك كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولاتتى. بۇ ئىزدەش 43 Facebook Graph search دەپ ئاتىلاتتى. ھازىر بۇ ئىقتىدارلارنى ئىشلەتكىلى بولمايدۇ. ئەمما ھازىرمۇ Facebook قا يوللانغان رەسمىمە شۇ رەسمىنىڭ ئىسمىدە چىقارغان ھېسابىنىڭ ID ئۇچۇرلەرنى كۆرگىلى بولىدۇ. بىز دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان مەلۇم ئىشلەتكۈچى ئىشلەتكۈچى ئىسمى ۋە رەسمىنى ئۆزگەرتۋالسا ئۇنى دەل Facebook ID نومۇرى بىلەن تەكشۈرەلەيمىز. نومۇرنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىنى سېلىشتۈرۈش ئارقىلىق كىمنىڭ بۇرۇن Facebook نى بالدۇر ئاچقانلىقىنى سېلىشتۈرۈشقا بولىدۇ.

مەلۇم بىر Facebook ھېسابىنىڭ ID سنى تېپىش ئۇچۇن تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل ئۇسۇلنى ئىشلەتسەك بولىدۇ:

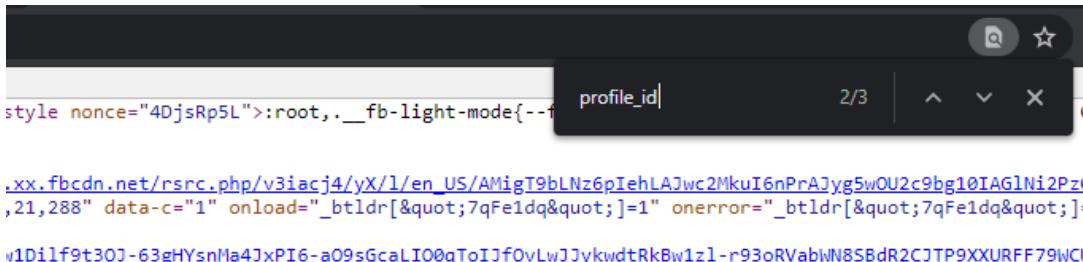
❖ بىرنىچى خىل ئۇسۇل: ئالدى بىلەن بىز تاپماقچى بولغان Facebook ئىشلەتكۈچىنىڭ باش بېتىگە كىرىپ، ئۇ بەتنىڭ بوش يېرىگە بېرىپ مائۇسىنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى باسىق تارتىلما تىزىملىك چىقىدۇ. بۇنىڭدىن View page source دېگەننى تاللايمىز (ياكى Ctrl بىلەن U نى باسىقاڭمۇ بولىدۇ):

يېڭى بىر كود بىلەن تولغان بەت ئېچىلىدۇ. ئاندىن Ctrl F بىلەن كۇنۇپكىسىنى باسىق بەتنىڭ

43 Facebook شىركىتى بۇ خىل ئىزدەش ئىقتىدارى 2019- يىلىدىن باشلاپ چەكلەپ قويدى. مەنبە: <https://www.vice.com/en/article/zmpgmx/facebook-stops-graph-search>

ئوڭ ئۆستى تەرىپىدە ئىزدەش بالدىقى چىقىدۇ. بۇ يەردەن profile_id دەپ ئىزدىتىمىز:

ئىزدەش نەتىجىسىدىن "owning_profile_id": "xxxxx" دېگەن يەردىكى xxxx ئورنىدا چىدىغان ئۇزۇن سانلار دەل بىز ئىزىدىگەن ئىشلەتكۈچىنىڭ ID سى ھېسابلىنىدۇ.

- ❖ ئىككىنچى خىل ئۇسۇل: بۇ ئۇسۇل ئەڭ ئاسان ئۇسۇل بولۇپ، بىۋاستە Facebook ID سىنى ئېپپ بېرىدىغان توربەتلەردىن پايدىلىنىمىز، تۆۋەندىكى توربەت دەل مۇشۇنداق توربەت:
 - <https://lookup-id.com>

ئۇچۇرلىنى يىغىش ئۇچۇن ياسالغان مەخسۇس قۇراللار (3)

- بۇ قورال Graph search ئىقتىدار تاقىۋېتىلگەندىن كېيىن ئۇچۇر ئېلىشتا ئىشلەتسەك بولىدىغان خېلى ياخشى قورالدۇر. بىۋاستە توربەت يۈزىدىنلا ئىشلىتەلەيمىز. توربەت ئادرېسى: <https://graph.tips>

- بۇ بىر توربەت يۈزىدە ئىشلەيدىغان قورال بولۇپ، ئىككى ئايىرم ئىقتىدارى بار، برنىچىسى، Facebook Graph Searcher بولۇپ، ئاچقۇچلۇق سۆزنى كىرگۈزۈپ، ۋاقت ياكى ۋاقت بۆلىكى ئارقىلىق ئىزدەش ئېلىپ بارالايسىز. ئىككىنچىسى، Alternative Facebook Graph ۋاقت بۆلىكى بىلەن ئىزدىگىلى بولىدۇ. IntelligenceX نىڭ توربەت ئادرېسى: <https://intelx.io/tools?tab=facebook>

- بۇ قورال SearchIsBack تىكى كىشىلەرنى ياكى يازمىلارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئورۇن، باغلىنىش مۇناسىۋىتى، خىزمەت قاتارلىقلاردىنمۇ ئىزدىگىلى بولىدۇ.

ئادرېسى: <https://searchisback.com>

• Facebook - بۇ تىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدەپ رەتلەپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، Chrome تۈركۈرگۈچ يامىقى ۋە يۇمىشاق دىتال نۇسخىسى بار.⁴⁴ توربەت ئادرېسى: <https://le-tools.com>

• Facebook - بۇ WhoPostedWhat تىكى ئۇچۇرلارنى توربەت يۈزىدە ئىزدەپ بېرىدىغان قورال. توربەت ئادرېسى: <https://whopostedwhat.com/staging>

• FBTool – بۇ Linux شارائىتىدا ئىشلىتىلىدىغان قورال بولۇپ، ID نومۇرغا ئېرىشىش، ئېلخەت ئادرېسىنى تېپىش، تېلفون نومۇرنى تېپىش، ھېسابنى خاڭلاش ئۇچۇن بەزى ئۇچۇرلارنى ئېلىش قاتارلىق ناھايىتى كۆپ ئىقتىدارلىرى بار. بۇ قورالنىڭ چۈشۈرۈش ئادرېسى: <https://github.com/mkdirlove/FBTOOL>

• FBI - بۇ FaceBook Information دېگەن خەتلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى ھالىتى قويۇلغان ئىسم بولۇپ، بەزى نازۇك Facebook ئۇچۇرلارنىمۇ (ھەتا ئىشلەتكۈچى ئۇچۇرلارنى ماڭلا كۆرسەت دەپ توغرىلاپ قويغان بولىسىمۇ) ئاسانلا يىغىپ بېرىدۇ. بۇ قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/xHak9x/fbi>

• FacebookToolKit – بۇمۇ ئوخشاشلا Facebook ئۇچۇرلارنى يىغىپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، ھېساب ئۇچۇرلىرى، ID ئۇچۇرلىرى، ئېلخەت، تۇغۇلغان كۈن، ئورنى، دىننىي ئېتسقادى، تېلفون نومۇرى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى يىغىدۇ. بۇ قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/warifp/FacebookToolkit>

• Fb-sleep-stats - بۇ مەلۇم كىشىنىڭ Facebook ئىشلىتىش ۋاقتىنىڭ ستاتېستىكىسىنى چىرقىپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/sqren/fb-sleep-stats>

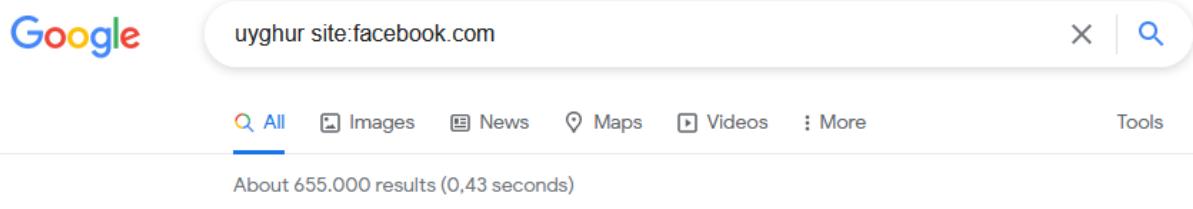
بۇ قورالنى ئىشلىتىش ئۇسۇلى ھەققىدىكى YouTube ۋىديوسىنىڭ ئادرېسى: https://www.youtube.com/watch?v=wBNcP_LkpfA

44 بۇ قورالنىڭ بارلىق ئىقتىدارلىرى بۇ يەردە تەپسىلىي تۇنۇشتۇرۇلمىدى. ئىقتىدارلىرىنى بۇ ئادرېسىتىن كۆرسىڭىز بولىدۇ: <https://le-tools.com/DumpItBlueExtensionDoc.html> بۇ قورالنىڭ يۇمىشاق دىتالنى چۈشۈرۈش ئادرېسى: https://sourceforge.net/projects/dumpitblue/?source=typ_redirect

قوشۇمچە بىلەم: Linux تا ئىشلىتىدىغان ئۇچۇر يىغىدىغان قوراللارنى قانداق چوشۇرۇپ، ئىشلىتىدىغانلىقىنى تۆۋەندىكى ۋىديو ئارقىلىق كۆرۈپ چىقساق بولىدۇ، ۋىديو ئادرېسى: <https://www.youtube.com/watch?v=Vecam9TSCWY>

تىكى مەزمۇنلارنى Google (4 دىن ئىزدەش

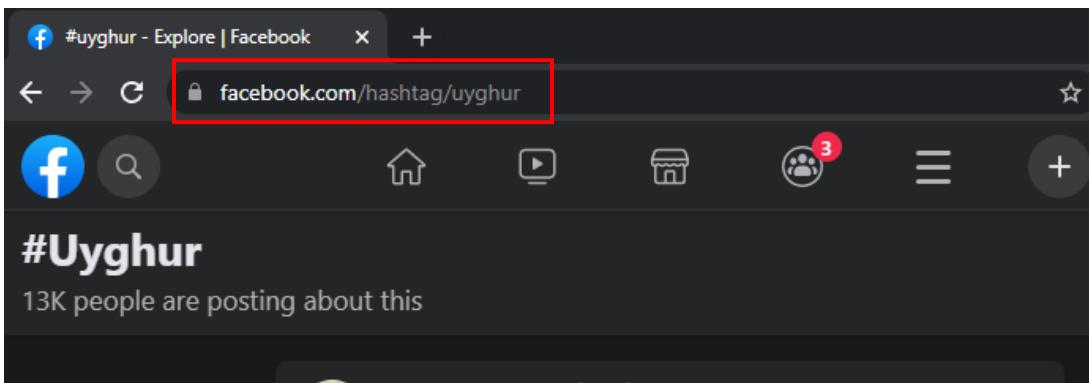
ئالدىنلىقى مەزمۇنلاردا ئۆگىنىپ ئۆتكىنلىرىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارلىرى ئىچىدە مەلۇم توربەتنىڭ ئىچىدىنلا ئىزدەپ بېرىدىغان Site: ئىزدەش سۆزى بار. بۇ سۆزدىن پايدىلىنىپ Uyghur Facebook تىكى مەزمۇنلارنى ئىزدىسەك بولىدۇ. مەسىلەن، بىز Facebook دېگەن مەزمۇنى ئىزدىمەكچى بولساق تۆۋەندىكىدەك يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ:

كۆرگىنىڭىزدەك Facebook تىلا سۆزىنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى 655 مىڭ چىقتى.

تىكى مەلۇم hashtag دىكى مەزمۇنلارنى كۆرۈش (5

Facebook تىكى هەشتەگ قويۇپ يوللانغان يازما، رەسم ۋە ۋىديولارنى ئىزدەش ئۇچۇن تۈركۈچنىڭ ئادرېسى ئورنىغا تۆۋەندىكىدەك يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ:

يەنى/ facebook.com/hashtag/uyghur ئادրىسىنىڭ ئارقىسىغا بىز ئىزدىمەكچى بولغان ھەشتەگ ئىسمىنى يازساقلابولىدۇ. يۇقرقى رەسىمىدىكىسى [#uyghur](#) ئىسمىدىكى ھەشتەگنى ئىزدەش نەتىجىسى.

قوشۇمچە بىلەم: يالغۇز Facebook تىكى ھەشتەگلا ئەمەس باشقا بىرنەچچە مۇھىم سوتىسيال مېدىا لاردىن ئىزدەش ئۈچۈن www.hashatit.com توربىتىنى ئىشلەتسىڭىزىمۇ بولىدۇ.

6) پايدىلانغان مەنبەلەر:

- <https://www.secjuice.com/social-media-intelligence-socmint>
- <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>
- <https://www.bgasecurity.com/2019/09/sosyal-medya-istihbarati-socmint-nedir/>
- <https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/>
- <https://www.bgasecurity.com/makale/socmint-nedir-socmint-kullanimi-ve-ornekler/>
- <https://i-intelligence.eu/courses/social-media-intelligence-socmint>

Twitter

ئالدىنىقى مەزمۇنلاردا Facebook تىن ئۇچۇر يىغىش ھەققىدە بەزى بىلىملىرى سۆزلىنگەن ئىدى. تۆۋەندە بىز دۇنيادىكى يەنە بىر غايىت چوڭ ئۇچۇر مەنبەسى بولغان Twitter سۇپىسىدىن ئۇچۇر يىغىش ھەققىدە توختىلىمىز. Twitter نى شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئانچە كۆپ قوللىنىپ كەتمەيدىغان سۇپا دېيشىكە بولىدۇ. شۇڭى ئاققال قىسىقچە تونۇشۇپ چىقاىلى:

ھەققىدە قىسىقچە تونۇشتۇرۇش (1)

Twitter سۇپىسى 2006- يىلى 3- ئايىنىڭ 21- كۈنى تۈنجى تۈشتۈت ئېتىلغاندىن بۇيان ئۈزۈكىسز تەرەققىي قىلىپ، بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئايلىق ئاكتىپ ئابونت سانى 353.1 مiliونغا پېتىدىغان غايىت زور سوسىال مېdia سۇپىسىغا ئايىلاندى.⁴⁵ Twitter ئۆزىنىڭ ئىشلەتكۈچلىرىنى ھەربىر تۈشتۈت يوللانمىسى ئۈچۈن 140 ھەپ ئىشلىتىشىگە يول قوياتى، 2017- يىلدىن باشلاپ بۇ چەكلىمنى 280 ھەripكە چىقاردى. ھازىر رەسم ۋە ۋىديومۇ يوللاشقا بولىدۇ.

كىشىلەرنىڭ يوللىغان يازىملرى ئارقىلىق ئوخشاش قىزىقىشى بار كىشىلە ئارسىدا باغ ھاسىل قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان بولۇپ، # بهلگىسى يەنى ھەشتەگ ئارقىلىق ئوخشاش مەزمۇنلارنى بىر گۈرۈپيا قىلىپ بېرىدۇ. ھېچقانداق تونۇشمايدىغان كىشىلەرمۇ بىر ھەشتەگ ئارقىلىق بىر-بىرىنى تونۇپ ئالاچە قۇرالايدۇ.

Twitter دا ھېساب ئېچىش ئۈچۈن تېلېفون نومۇر ياكى ئېلخەت ئادرېسى بولىشى كېرەك. ئىشلەتكۈچلىرنىڭ چوقۇم ئەسلى ئىسىمىنى قوللىنىشى تەلەپ قىلىنمايدۇ. Twitter ئىسىمى ئۈچۈن مەحسۇس handle دېگەن كەلىمە قوللىنىدۇ. Twitter handle بولسا @ بهلگىسى بىلەن باشلانغان حالدا بولىدۇ ھەمدە ئارىلىقتا ھېچقانداق بوشلۇق بولماسلقى كېرەك. يەنى مەلۇم كىشىنىڭ ئىسىم-فامىلىسىنى مۇنداق يازسا بولىدۇ: @Firstname_Lastname. ئەمما ئارىلىق

⁴⁵ مەنبە: <https://backlinko.com/twitter-users>

قويسا بولمايدۇ. بۇ Twitter handle بىلەن (يەنى مەسىلەن @firsname_lastname) يۈللۈغان مەزمۇنلارنىڭ ئىچىدە شۇ كىشىنى تىلغا ئالغىلى ۋە ئايىرم ئۆچۈر يۈللۈغىلى بولىدۇ. سىزنىڭ شەخسىي بېتىڭىزدە سىز ئەگەشكەن كىشىلەرنىڭ يۈللۈغان تۈشتۈرى يېڭىدىن كونسىي تەرتىپىدە چىقىدۇ. Twitter نىڭ تېلېفون نۇسخىسىدىن پايدىلىنىپ بىۋاسىتە ۋىديو تارقىتىش قىلغىلى بولىدۇ.

Twitter نىڭ ئەسلى ئىقتىدارى بويىچە قارىغاندا، بىزگە بىۋاسىتە ئىشلەتكۈچىنىڭ بەك كۆپ شەخسىي ئۆچۈرلىرىنى بېرەلمىگەندەك قىلغىنى بىلەن، مۇۋاپىق ئىزدەنگەندە يەنلا OSINT خىزمىتى ئۆچۈن ناھايىتى مۇھىم ئۆچۈرلارنى تەمنىلەپ بېرىدۇ. ئورنى بەلگىلەنگەن ئۆچۈرلار، شەخسىي كۆز-قاراشلىرى، سىياسىي ۋە دىننىي مايىللەقى، دوستلىرى قاتارلىق ئۆچۈرلارنى Twitter ھېسابىدىكى ئۆچۈرلار ئارقىلىق بىلگىلى بولىدۇ.

نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى (2) Twitter

ئۆزى تەمىلىگەن ئىزدەش سىتونى (ئېكranنىڭ ئولڭۇنى ئۇستى تەرەپتىكى ئىزدەش رامكىسى) ئارقىلىق ئادەتتىكى ئۆچۈرلارنى ئىزدىيەلەيمىز.

Twitter نىڭ بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى گەرچە ئاددىيلا ئىزدەش رامكىسىدەك كۆرۈنگەن بىلەن خۇددىي Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارiga ئوخشاش بەزى خاس كەلىمىلەر بىلەن خېلى يۇقىرى ئېنىقلەقتا ئۆچۈر ئىزدىگىلى بولىدۇ.

- قوشترناق "" بەلگىسىنى ئارقىلىق بىردىن ئارتۇق سۆزنى ئەينەن ئىزدەش. مەسىلەن:
- "Uyghur Genocide" دەپ ئىزدىسەك، ئالاقدار ئۆچۈرنى ۋە Uyghur Genocide قا ئالاقدار ئۆچۈرلارنى ئەمەس، Genocide

ئۇچۇرلارنىلا كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

- ئەگەر بىردىن كۆپ سۆزلەرنىڭ ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ ھەممىسىنى چىقارماقچى بولساق OR كەلمسىنى قوشۇپ يازىمىز. مەسىلەن، Uyghur OR Genocide يازساق ھەم Uyghur غا ئالاقدىار ئۇچۇرنى ھەم genocide قا ئالاقدىار ئۇچۇلارنى يىغىپ چىقىرىپ بېرىدۇ.
- منۇس بەلگىسى - بولسا ئىزدەش نەتىجىسىدىن مەلۇم سۆزگە ئالاقدىار مەزمۇنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، virus - computer virus دەپ ئىزدىسىك، virus قا ئالاقدىار ئۇچۇلاردىن computer غا ئالاقدىار ئۇچۇرنى چىقىرىۋېتىپ ئاندىن كۆرسىتىپ بېرىدۇ. منۇس بەلگىسى - نى OR كەلمسى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، (Uyghur –(xinjiang OR chinese) ئىزدىسىك، Chinese xinjiang Uyghur غا ئالاقدىار ئۇچۇلارنىڭ ئىچىدىن دېگەن ئۇچۇر بارلىرىنى چىقىرىۋېتىپ كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
- ھەشتهگ بار مەزمۇنلارنى ئىزدەش ئۈچۈن # بەلگىسى قوشۇپ ئىزدەيمىز. مەسىلەن، بارلىق ئۇيغۇرنى ھەشتهگ قىلىپ يېزىلغان تۇتىلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن #uyghur # ئىزدىسىك بولىدۇ.
- مەلۇم ھېسابتنى يوللانغان تىۋىت مەزمۇنىدىن ئىزدىمەكچى بولساق from: نى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، بىز ئۇيغۇرپروجېكت ئىسىملىك ھېسابتنى يوللانغان مەزمۇنلاردىن Uyghur دېگەن مەزمۇنى ئىزدىمەكچى بولساق from:uyghurproject دەپ ئىزدىسىك بولىدۇ.
- مەلۇم Twitter handle (يەنى مەلۇم Twitter ھېسابى) غا يوللانغان تۇتىلەرنى چىقىرىش ئۈچۈن to: سۆزىنى ئىشلىتىپ ئىزدەيمىز. مەسىلەن، بىز ئۇيغۇرپروجېكتىگە يوللانغان بارلىق يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن to:uyghurproject دەپ ئىزدىسىك بولىدۇ.
- مەلۇم ھېسابغا مۇناسىۋەتلىك (reference) يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن @ بەلگىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، uyghurproject كە مۇناسىۋەتلىك يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن @uyghurproject دەپ ئىزدىسىك بولىدۇ.

- مەلۇم ئورۇندىن يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن near: دېگەن كەلەمىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، ئىستانبۇلدىن يوللانغان ئۇيغۇرغا ئالاقدىار يوللانىملارنى ئىزدەش ئۈچۈن Uyghur near:Istanbul دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ئورۇندىن مەلۇم مۇسائىدىكى يوللانىملارنى ئىزدەش ئۈچۈن within: كەلەمىسىنى قوشۇپ ئىشلەتسەك بولىدۇ. مەسىلەن، ۋاشىنگتوندىن 15 مېل دائىرە ئىچىدىن يوللانغان Uyghur غا ئالاقدىار ئۇچۇرلارنى ئىزدىمەكچى بولساق ئىزدەش رامكىسىغا Uyghur near:Washington within:15mi دەپ يېزىپ ئىزدەيمىز.
- مەلۇم ۋاقتىن بۇيان يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن since: كەلەمىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، 2019- يىلى 11- ئايىنىڭ 15- كۈندىن بۇيان يوللانغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقدىار ئۇچۇش ئۈچۈن Uyghur since:2019-11-15 دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ۋاقتقا قەدەر يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن until: كەلەمىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، 2020- يىلى 11- ئايىنىڭ 15- كۈنگە قەدەر يوللانغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقدىار ئۇچۇش ئۈچۈن Uyghur until:2020-11-15 دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ. دېمەك، since: ۋە until: كەلەمىلىرىنى قوشۇپ ئىشلىتىپ مەلۇم ۋاقت دائىرسى ئىچىدىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدىسەك بولىدۇ.
- سۇئال سورالغان حالدا يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن ؟ بەلگىسى قوشۇپ ئىزدەيمىز.
- Twitter نىڭ filter دەپ ئاتىلىدىغان ئىزدەش كەلەمىسى بار بولۇپ، ئىنتايىن كۆپ قوللىنىشى بار. بۇلاردىن كۆپەك ئىشلىتىلىدىغان مىسالالارنى كۆرۈپ ئۆتەيلى:
- ① Uyghur filter:replies ئۇيغۇرغا ئالاقدىار جاۋاپ قايتۇرۇپ يېزىلغان ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ;
- ② Uyghur filter:images بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقدىار رەسم قوشۇپ يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ;
- ③ Uyghur filter:videos بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقدىار ۋىديو قوشۇپ يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ;

ئەمەلەتتە بۇلارنى ئىزدەش سىتونى ئاستىدىكى كۈنۈپكىلاردىن پايدىلىنىپ
ئىزدىگىلىمۇ بولىدۇ:

The screenshot shows a Twitter search interface with the query "uyghur from:uyghurproject". The search results are filtered by "Latest". A single tweet from the "Uyghur Human Rights Project" account (@UyghurProject) is displayed. The tweet promotes human rights and democracy for Uyghurs in East Turkistan through research, reporting, and advocacy. It includes a link to their Chinese page (@UHRP_Chinese) and a donation link (uhrp.org/donate). The tweet has a blue checkmark and the word "Following" next to it.

Uyghur filter:media ④ بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار رەسم ۋە ۋىديو قوشۇپ

يوللانغان تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ:

Uyghur filter:news ⑤ بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار خەۋەر قوشۇپ يوللانغان

تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ:

Uyghur filter:links ⑥ بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار باشقا ئۇلانىملار قوشۇپ يوللانغان

تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ:

Uyghur filter:text ⑦ بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار پەقەتلا تېسکىت يوللانغان

تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ:

Uyghur filter:verified ⑧ Twitter بۇ تەرىپىدىن دەللەنگەن

ھېسابلاردىن يوللانغان ئۇيغۇرغا ئالاقىدار تۈتىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ:

قوشۇمچە بىلەم: يۇقىدا ئىشلىلىگەن filter كەلىملىرىنىڭ ئالدىغا منۇس

بهلگىسى - نى قوشۇش ئارقىلىق شۇ مەزمۇنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدىغان قىلىپ

ئىزدىگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، بولسا ئۇيغۇرغا

ئالاقىدار مەزمۇنلاردىن رەسىملىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

- كەمde 50 كىشى ھەمبەھىلىگەن ئۇيغۇلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۇچۇن

ئىزدەش سىتونغا Uyghur min_retweets:50 دەپ يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

- كەمde 11 كىشى ئىنكاىس يازغان ئۇيغۇلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۇچۇن ئىزدەش

ستونغا 11 Uyghur min_replies: دەپ يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

- كەمde 10 كىشى ياقتۇرغان ئۇيغۇلارغا ئالاقدار ئۇچۇرنى ئىزدىش ئۇچۇن ئىزدىش

ستونغا 10 Uyghur min_faves: دەپ يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

- تۈرك تىلىدا يېزىلغان ئۇيغۇلارغا ئالاقدار ئۇچۇرنى ئىزدىش ئۇچۇن ئىزدىش ستونغا 46 Uyghur lang:tr دەپ يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

- ئۇيغۇلارغا ئالاقدار يوللانغان تۋىتلهردىن باشقىلار ھەمبەھىرلەپ قويغان ئۇچۇلارنى چىرىۋېتىپ ئىزدىش ئۇچۇن ئىزدىش ستونغا Uyghur -RT دەپ يېزىپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

- ئايfon تېلېفوندا يوللانغان ئۇيغۇلارغا ئالاقدار ئۇچۇرنى ئىزدىش ئۇچۇن ئىزدىش ستونغا بۇلاردىن باشقا يەنە تۆۋەندىكى برنەچچە كەلىملىھەرنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ:

source:twitter_for_android

source:twitter_web_client

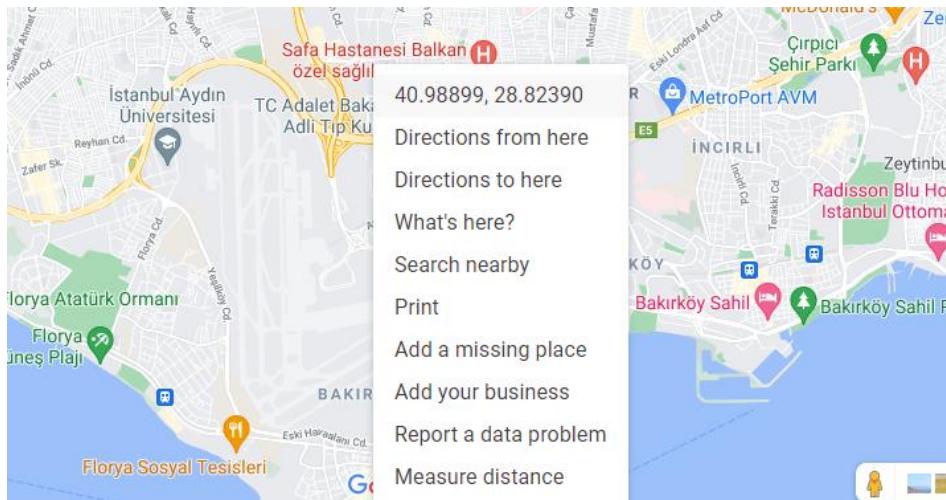
source:tweetdeck

قاتارلىقلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

- مەلۇم جۇغراپىسىلىك كۆئوردىناتنىڭ 10 كىلومېتىر ئەتراپىدىن يوللانغان تۋىتلهرنى ئىزدىش ئۇچۇن geocode: 41.008829,28.821401,10km دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ. دققەت قىلدىغان بىر نۇقتا شۇكى، ئارسىدا بوشلۇق يوق. مەلۇم يەرنىڭ كۆئوردىنات نومۇرلىرىنى تېپىش ئۇچۇن تور كۆرگۈچتە Google خەرتىسىنى ئېچىپ مەلۇم ئورۇنغا مائۇس ئىستېرىللىك ئوڭ كۇنۇپكىسىنى چەكسەك، تارتىلما تىزىملىكىنىڭ ئەڭ ئۈستىدىلا بۇ ئورۇنىنىڭ كۆئوردىنات نومۇرى چىقىدۇ. ئۇنى بىر باسىقاڭلا ئاپتۇماتىك بۇ نومۇر كۆپىھەلىنىدۇ. ئاندىن ئىزدىش ستونغا چاپلاپ، بۇ نومۇرنىڭ ئارسىدىكى بوشلۇقنى ئۆچۈرۈتىپ geocode: نىڭ ئارقىسىغا يازساقاڭلا بولىدۇ. تۆۋەندىكى

⁴⁶ باشقا تىللارنىڭ ئىككى ھەرپىلەك ئىپادىلىنىش جەدۋىلىنى بۇ يەردەن كۆرۈڭ: <https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-for-websites/supported-languages>

رەسمىدىكىدەك:

يۇقارقى سۆزلەنگەن بارلىق ئىزدەش كەلمىلىرىنى بىر قۇردىلا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.
مەسىلەن، ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئېنگىلىزچە دەلىللەنگەن ھېسابتن ۋاشينگتون
ئەتراپىدىن يوللانغان ۋە كەمىدە 5 ئادەم ئىنكااس قالدىرۇغان ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۇچۇن تۆۋەندىكىدەك
يازاراق بولىدۇ:

Uyghur lang:en filter:verified near:Washington min_replies:5

Twitter (3) دىن تەپسىلىي ئىزدەش

Twitter نىڭ غايىت زور ئۇچۇر ئامېرى بار بولۇپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن سېكۈننەغا 8000 تۈتۈت يوللىنىدىكەن.⁴⁷ مۇشۇ بويىچە ھېسابلىغاندا ئۆچ منۇتقا بارىمغان ۋاقتىلا 1 مiliوندىن ئارتۇق يېڭى تۈت يوللىنىدۇ دېگەن گەپ! بۇنچە كۆپ ئۇچۇر ئارىسىدىن كېرەكلىك ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۇچۇن بىر قەدەر يۇقىرى دەرجىلىك ئىزدەش ئىقتىدارىغا ئېھتىياج چۈشىدۇ.

بىز ئالدىنلىقى مەزمۇندا ئۆگەنگەن ئىزدەش كەلمىلىرىنى بەلكم دائم ئىسىمىزدە تۆتۈپ بولالماسلقىمىز مۇمكىن. ياخشى يېرى Twitter ئۆزى تەپسىلىي ئىزدەش ئىقتىدارى تەمنىلگەن بولۇپ، بۇ ئادرېس بىلەن كىرەلەيمىز: <https://twitter.com/search-advanced>

⁴⁷ مەنبى: www.internetlivestats.com/twitter-statistics

The screenshot shows the Twitter Advanced search interface. It includes fields for searching words, phrases, hashtags, and specific languages. Examples are provided for each search type. The background shows a blurred view of the Twitter homepage with trending topics like 'Ryan' and 'Taliban'.

يۇقارقى يېڭى ئېچىلغان كۆزىنىڭ تەللىپىمىزنى مۇۋاپىق ئورۇنغا كىرگۈزىسى كلا بولىدۇ.
بۇ ئىقتىدارلارنى داۋاملىق تونۇشتۇرۇپ يازساق مەزمۇن ئۇزىراپ ۋە مۇرەككەپ تۈيغۇ بېرىپ قويۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن تۆۋەندىكى YouTube ۋىديوسىنى كۆرۈش ئارقىلىق بۇ ئىقتىدارلارنى ئاسانلا چۈشىنىڭالايسىز:

The screenshot shows a YouTube video player with a Twitter Advanced search interface overlaid. The video player displays a video from 'KESIHATAN MENTAL SELUNIA' with a duration of 3:23. The Twitter search interface is visible in the center of the screen, showing the 'Words' search field with the query 'social media'.

ۋىديونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

<https://www.youtube.com/watch?v=FkX8rfbAjN4>

(4) بەزى Twitter ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش سۇپىلىرى

يۇقارقىدا سۆزلەنگەن Twitter ئۆزى تەمنىلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارلىرىمۇ خېلىلا يۇقىرى دەرىجىدە ئىزدەش ئىمكانييىتى بېرىدۇ. ئەمما شۇنداقتىمۇ Twitter ئۇچۇن مەخسۇس ئىزدەش قوراللىرى بار بولۇپ، بۇلاردىن ئەھتىياجىمىزغا ئاساسەن پايدىلانساق بولىدۇ:

بۇ Twitter (<https://tweetdeck.twitter.com>) TweetDeck •

تۈركۈرگۈچ ئارقىلىق باشقۇرىدىغان ئارقا سۇپا مۇلازىمتى بولۇپ، كومپىيۇتپردا Twitter ئىشلىتىدىغانلار ئۇچۇن تېخىمۇ كۆپ ئىقتىدارلارنى سۇنىدۇ. سىز مەخچىي نومۇرىڭىزنى دەپ بەرمەي تۇرۇپ، Twitter ھېسابىڭىزنى گورۇپپىڭىزدىكى مەلۇم كىشى بىلەن ئورتاق ئىشلىتەلەيسىز، يەنى ھېسابىڭىزغا پەرقلىق ئىشلىتىش رۇخستى ئاچالايسىز. بېتىڭىزنى كۆپلىگەن كىچىك ئىكرانغا بۆلۈپ، كۆپلىگەن ئۇچۇرلارنى تېز سېلىشتۈرۈپ كۆرۈپ چىقلالايسىز. يوللىنىدىغان قىلىپ قويالاسىز. بۇلاردىن باشقا ئىقتىدارلىرىمۇ بار بولۇپ، تېخىمۇ تەپسىلىي ئوگىنىش ئۇچۇن تۆۋەندىكى ئۇلىنىشقا كىرسىڭىز بولىدۇ:

https://www.youtube.com/watch?v=oQfE_498j3Y

<https://help.twitter.com/en/using-twitter/how-to-use-tweetdeck>

ۋىديونى بۇ يەردەن كۆرۈڭ

بۇ AllMyTweets (<https://www.allmytweets.net>) توربەت مەلۇم

ھېسابىتكى بارلىق ئۇچۇرلارنى بىر يەرگە يىغىپ بېرىدۇ. يوللانمىلىرىنى، ياقتۇرغانلىرىنى، ئەگەشكەنلىرىنى ۋە ئەگەشكۈچىلىرىنى تېز سۈرئەتتە بىر يەرگە يىغىپ بېرىدۇ. ئۇچۇر يىغىقۇچىلارغا بەكمۇ قولايلىق.

- (https://www.trendsmap.com/map) TrendsMap بۇ توربەت دۇنيانىڭ ھەرقايىسى يەرلىرىدىكى ئەڭ مودا تۈتىلەرنى خەرتە يۈزىدە كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
- (https://foller.me) Foller بۇ توربەت خالىغان ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ئانالىز قىلىپ بېرىدۇ.
- (https://socialbearing.com/search/followers) SocialBearing توربەت مەلۇم ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ناھايىتى چۈشىنىشلىك قىلىپ ئىستاتىسلىكىلار بىلەن ئانالىز قىلىپ بېرىدۇ. بەك قوللىنىشچان توربەت ھېسابلىنىدۇ.
- (https://followerwonk.com/analyze) FollowerWonk مەلۇم Twitter ھېسابنىڭ ئەگەشكۈچلىرىنى يەرشارى خەرتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ ۋە باشقا ئۇچۇرلارنى گرافىك ئارقىلىق چىقىرىپ تەھلىل بېرىدۇ. بىز پەقەت ھېساب ئىسمىنىڭ ئالدىغا @ قوشۇپ ئىزدەتسەكلا بولىدۇ.
- (http://sleepingtime.org) SleepingTime ئۇخلاش ۋاقتىنى تەخمن قىلىپ بېرىدۇ.
- (https://tinfoleak.com) TINFOLEAK مەلۇم ھېسابىي ھەققىدە برقەدەر تەپسىلىي دوكلات چىقىرىپ بېرىدۇ. بىز ئىزدىمەكچى بولغان ھېساب ئىسمى ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئېلخەت ئادرېسىمىزنى كىرگۈزىسىكلا، ئېلخەت ئادرېسىمىزغا يوللاپ بېرىدۇ. بەكمۇ قوللىنىشچان توربەت.
- (https://spoonbill.io) Spoonbill بۇ توربەت سىز ئەگەشكەن ھېسابلاردىكى ئۆزگۈرشىلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مەسىلەن، ئىسمىدىكى ئۆزگۈرش، بىئوگرافىيەسىدىكى ئۆزگۈرش، توربەت ئۆزگۈرشى، ئورنىنىڭ ئۆزگۈرشى قاتارلىق ئۆزگۈرشىلەرنى تاللاپ كۆرگىلى بولىدۇ.
- (https://tweetbeaver.com) TweetBeaver 16 ئىقتىدارى بار بولۇپ، Twitter ھېسابىمىز بىلەن تىزىملىتىپ كىرگەندىن كېيىن ھەرقايىسى ئىقتىدارلىرىنى ئىشلىتەلەيمىز. ئىشلەتكۈچىنىڭ ID سنى كۆرسىتىپ بېرىش، ئىككى ھېسابنىڭ بىر-بىرىگە ئەگەشكەن ياكى ئەگەشمىگەنلىكىنى ئېننىقلاش، مەلۇم ھېسابنىڭ ياقتۇرغان تۇتىلىرىنىڭ تىزىملىكىنى چوشۇرۇش، ھېسابنىڭ تۇتىپرىدىكى

يوللانىملار ۋاقت جەدۋىلىنى ئىزدەش ۋە چۈشۈرۈش، ھېسابنىڭ ئۈچۈرلەرنى چىقىرىپ بېرىش، مەلۇم ھېسابنىڭ دوستلىرىنىڭ تىزىمىلىكىنى چۈشۈرۈپلىش، ئەگەشكەنلىرىنىڭ تىزىمىلىكىنى چۈشۈرۈۋېلىش، ئىككى ھېسابنىڭ ئورتاق ئەگەشكەن ھېسابلارنىڭ تىزىمىلىكىنى چىقىرىش، ئىككى ھېسابنىڭ ئورتاق دوستلىرىنى تېپىش، ئىككى ھېساب ئوتتۇرسىدىكى دىئالوگلارنى ئىزدەش... قاتارلىق خېلىلا مۇھىم ئىزدەش ئىقتىدارلىرىنى تەمنلىگەن.

- بۇ (<https://www.omnisci.com/demos/tweetmap>) Tweetmap توربەت مەلۇم ھەشتەگدىكى يوللانىمىنى دۇنيا خەرتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.
- بۇ ئىككى ھېسابنىڭ (<http://twiangulate.com/search>) Twiangulate ئورتاق دوستلىرىنى ئىزدەش دېگەندەك ئانالىزلارنى قىلغىلى بولىدۇ.
- سىزگە ئەگەشكەنلەرنىڭ (<https://www.twitteraudit.com>) TwitterAudit قانچىسىنىڭ ساختا ھېساب ئىكەنلىكىنى سىتاپىسىكلاپ بېرىدۇ. مەسلىھن، خىتايىنىڭ @CCTV ھېسابنىڭ بىر مiliون ئەگەشكۈچىسى باركەن، بۇ توربەت بىلەن ئىزدەتسەك 436 مىڭدىن ئارتۇق ھېساب ساختا ھېساب دەپ چىقىرىپ بەردى:

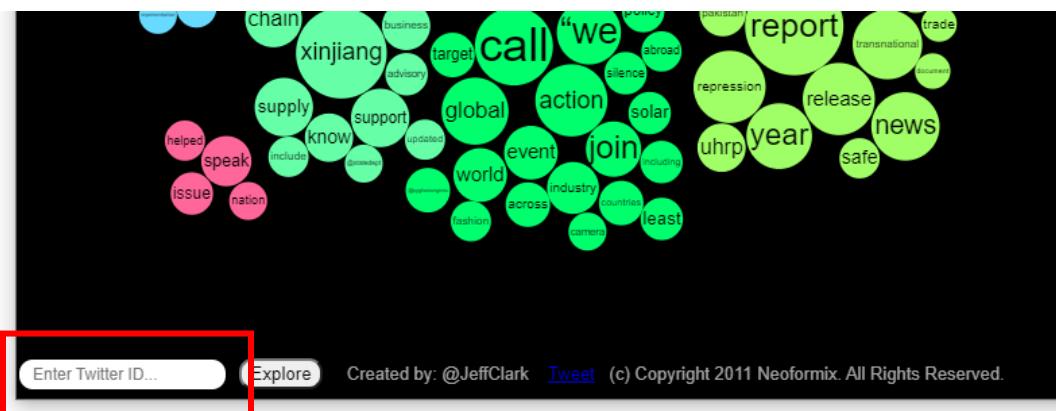
- ئىچىگە ئالغان Twitter يازمىلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. قانۇنسىز توربەتلەرنى تەشۋۇق قىلىۋانقان مەزمۇنلارنى، نامايش ھەركىتىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى تېپىش ياكى تور بېكەتنىڭ داڭقىنى پەرقىلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.
- بۇمۇ ناھايىتى كۆپ ئانالىز (<https://www.twitonomy.com>) Twitonomy ئىقتىدارلىرىنى بىر يەرگە جەملىگەن توربەت. مەلۇم ھېساب ئۈستىدە بەك كۆپ

ئۇچۇرلارنى بىر يەرگە تىزىپ بېرىدۇ. ئەمما بەزى ئۇچۇرلارنى كۈندىلىك ئىزدەش چەكلەمىسىدىن كېيىن تاقاپ قويىدۇ ۋە ھەق تۆلەشنى تەلەپ قىلىدۇ.

TweetTopicExplorer •

(<https://tweettopicexplorer.neoformix.com>) بۇ توربەت مەلۇم

Twitter ھېسابىنىڭ چىقارغان مەزمۇنلىرىنىڭ تۈرگە ئايىرپ گرافىكىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇنىڭغا قاراپلا مەلۇم ھېسابىنىڭ كۆپرەك قايسى تېمىسالغا قىزىقىدىغانلىقىنى پەرز قىلىشقا بولىدۇ. ئىزدەيدىغان ھېساب ئىسمىنى كىرگۈزىدىغان ئورۇن ئاستى-سول تەرەپتە:

يۇقىrida تىلغا ئېلىغان توربەتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ناھايىتى قوللىنىشچانلىقى بار. ئەمما بۇلارنى ئىشلەتكەندە دىققەت قىلىدىغان نۇقتا شۇكى، بۇ ئىقتىدارلارنى ئىشلىتىش ئۈچۈن بىزنىڭ Twitter ھېسابىمىز ئاۋۇال ئېچىلىشى كېرەك. بۇنداق بولغاندا بىزنىڭ ئۇچۇرلۇرىمىز شۇ توربەتلەر تەرىپىدىن خاتېرىلىنىدۇ. بۇ OSINT نىڭ قائىدىسى بويىچە بىخەتەر ئىزدەش ھېسابلانمايدۇ. شۇڭا بىزنىڭ ھەرقانداق ئەسلى ئۇچۇرۇمىزنى كۆرسەتمەيدىغان Twitter ھېسابىدىن بىرى بولىشى كېرەك.

5) پايدىلىنىشقا بولىدىغان مەنبەلەر:

- <https://www.labnol.org/internet/twitter-search-tricks/13693/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=YrGkUdmM75w>

- https://www.youtube.com/watch?v=a7_D0vnkpeI
- <https://www.youtube.com/watch?v=4Bp773XzvyI>
- <https://www.lireo.com/find-your-first-tweet/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wyE6nT5idRg>
- <https://help.twitter.com/en/safety-and-security/email-and-phone-discoverability-settings>
- https://workspace.google.com/marketplace/app/tweet_archiver/976886281542
- <https://digitalinspiration.com/product/twitter-archiver/>

سوتسيال مېديا ئۇچۇر تۈپلاش يەنى SOCMINT ۋە Facebook ئۇچۇن Twitter ناھايىتى كۆپ ئۇچۇرلارنى تەمینلەيدۇ. ئەمما SOCMINT خىزمىتىدە يالغۇز بۇ ئىككى سۇپىا بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىش توغرا ئەمەس. كۈنمىزدە مىليونلىغان ئىنسانلار ئۆز ئۇچۇرىنى ھەمبەھىرلەپ تۇرىدىغان يەنە YouTube، Instagram ۋە باشقا نورغۇنلىغان سوتسيال مېديا سۇپىلىرى بار. بىز بۇلاردىن ئۇچۇر ئىزدەشىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماسىلىقىمىز كېرەك. چۈنكى ئەڭ مۇھىم ئۇچۇرلار بەلكىم بىز دىققەت قىلىپ كەتمەيدىغان يەرلەردىن چىقىشى مۇمكىن.

دەن ئۇچۇر ئىزدەش Instagram

Instagram مۇ ئەمەلىيەتتە Facebook قا تەۋە بولۇپ، دۇنياغا داڭلىق رەسمى ھەمبەھىرلەش سۈپىسى ھېسابلىنىدۇ. 2010 - يىلى 10- ئايدا ئېلان قىلىنغان. نۇرغۇنلىغان كىنو ئارتىسىلىرى، تەنتەربىيە چولپانلىرى ۋە داڭلىق شەخسلىرى ئۆزلىرىنىڭ رەسىمىلىرى ھەمبەھىرلەپ تۇرىدى. 32 خىل تىلىنى قوللايدۇ. 2015 - يىلىغىچە 40 مىليارد پارچە رەسمى يوللانغان ئىكەن.⁴⁸ دېمەك بۇنچىلىك چوڭ ئۇچۇر ئامبىرى OSINT خىزمىتى ئۇچۇن بەكمۇ مۇھىم مەنبە ھېسابلىنىدۇ. 2016 - يىلى 6- ئايدا Instagram ئۆزىنىڭ API مۇلازىمتىگە چەك قويىۋالغانلىقى ئۇچۇن كۆپلىگەن ئىزدەش قوراللىرى چەكلىمىگە ئۇچرىدى، ھەتا ئىشلىمەس بوب قالدى. شۇنداقتىمۇ بەزى قوراللا ر يېڭىدىن ئۆزگەرتىلىپ ياسالدى، ئەمما بۇرۇنقىدەك كۆپ ئىقتىدارنى ئىشلىتىش ئىمکانىيىتىمىز بولىمىدى.

Instagram نىڭ ئۆزىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن خېلى ئۈنۈملۈك مەزمۇن ئىزدېگىلى بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ تۆۋەندە بىز Instagram دەن ئۇچۇر ئىزدەشكە ياردەم بېرىدىغان قوراللار بىلەن توನۇشۇپ چقاىىلى:

Instagram Search Tool (1)

بۇ توربەتتە بىز Instagram ھېسابىمىز ئاچماي تۇرۇپ، برنەچچە خىل ئىزدەش ئېلىپ بارالايمىز. مەسلەن، Instagram دا مەلۇم ھېسابنىڭ بار ياكى يوقلىقىنى ئىزدەش، مەلۇم ھېسابنىڭ مەلۇم سۆزىنى ئىزدەش، مەلۇم ھېسابنى ئانالىز قىلىش، يوللانىسلارىدىن ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيمىز. توربەت ئادرېسى:

<https://www.aware-online.com/en/osint-tools/instagram-search-tool>

بۇ توربەتتىن يالغۇز Instagram لا ئەمەس، YouTube، Twitter، Facebook، Reddit، Vimeo قاتارلىق سۇپىلاردىنمۇ ئۇچۇر ئىزدەيدىغان مۇلازىمەتلرى بار.

OSINT Essentials (2)

⁴⁸ مەنبە: <https://time.com/4060078/instagram-5th-birthday-most-liked-photos>

بۇ توربەتتە مەخسۇس Instagram ئۈچۈر ئىزدەش ئۈچۈن ئىشلىلىدىغان 5 توربەتنىڭ ئۇلانمىسى تەمنىلەنگەن. توربەت ئادرېسى:

<https://www.osintessentials.com/instagram>

باشقۇا سوتىسيال مېدىا سۇپىلىرىدىن يەنە Facebook, YouTube ۋە Twitter دىن ئۈچۈر ئىزدەشتە قوللىنىلىدىغان قوراللارمۇ تونۇشتۇرۇلغان .

(3) Google دىن پايدىلىنىش

بۇ ئۇسۇل بىز بۇرۇنقى مەزمۇنلاردا ئۆگىنىپ بولغان ئۇسۇللارىدىن بولۇپ، بۇ يەردە ئەسلى يېڭى ئىزدەش پىكىرى بولۇپ قېلىشنى ئۈمۈد قىلىپ تونۇشتۇرۇلدۇ:

site:Instagram.com “Uyghur” •

يۇقارقى ئىزدەش جۈملىسىنى ئىزدەتسەك Instagram بىزگە Google نىڭ ئۆزى تەمنىلەنگەن Uyghur ئىسىمىنى ئىزدەش نەتىجىسىدەنمۇ كۆپ ئۈچۈرلارنى چىقىرىشىپ بېرىشى مۇمكىن.

site:Instagram.com “Uyghur” -site:instagram/uyghur.culture •

بۇ ئىزدەش نەتىجىسى بىزگە Uyghur.culture ئىسىملىك ھېسابنىڭ چىقارغان ئۈچۈرلەرنى سۈزۈۋەتىپ قالغان ئۈچۈرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ. چۈنكى ئۇ ھېسابنىڭ ئۈچۈرلەرنى بىز Instagram بېتىگە كىرىپمۇ تاپالايمىز.

site:Instagram.com “@uyghur.culture” -site:instagram/uyghur.culture •

بۇ ئىزدەش نەتىجىسى ئالدىنىقىغا ئوخشاشىپ قالىدۇ. پەرقى باشقۇا ھېسابلارنىڭ Uyghur.culture ناملىق ھېسابنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ چىقارغان يوللانمىلىرىنى تاپالايمىز.

Instagram ئۈچۈن SOCMINT خىزمىتى ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ ئىزدىنىش ئۈچۈن Micheal Bazzell -8- Open Source Intelligence Techniques نىڭ ناملىق كىتابى 12- بابىغا مۇراجەت قىلىنسا بولىدۇ. چۈنكى بۇ باب مەخسۇس Instagram ئۈچۈن ئاجرىتىلغان.

YouTube دن ئۇچۇر ئىزدەش

بۇگۈنكى كۈنىمىزدىكى ئەڭ چوڭ ۋىديو ئۇچۇر توربىتى ۋە دۇنىيادىكى زىيارەت سانى بويىچە 2- ئورۇندا تۇرىدىغان توربەت ھېسابلىنىدۇ.⁴⁹ خىلمۇ-خىل تېخنىكىلارنى ئۆگىنىدىغان ۋىديولاردىن تارتىپ كۆڭۈل ئېچىش تۇرىدىكى خىلمۇ-خىل قاناللار بار بولۇپ، مەحسۇس YouTube قا ۋىديو چىقىرىشنى كەسپ قىلىۋالغانلار بار بولۇپ، بۇلار ئۈچۈن مەحسۇس دەيدىغان بىر كەلىمە پەيدا بولدى. 2019- يىلىدىكى ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا Youtuber قا ھەر منۇتتا يوللىنىدىغان ۋىديولارنىڭ ۋاقتى 500 سائەت⁵⁰ بولۇپ، بۇنداق غايىت زور ئۇچۇر ئامېرى OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ياخشى ئۇچۇر مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ.

1 YouTube ئىزدەش ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىش ئۆزىنىڭ

خۇددىي Googleغا ئوخشاشلا YouTube نىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئىزدەش كۆزىنىكىدىن ئۇچۇر ئىزدەش كەلەملىرى بار.

intitle:Uyghur •

ۋىديونىڭ ئىسمىدا Uyghur كەلەملىسى بار ۋىديولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

description:uyghur •

ۋىديونىڭ چۈشەندۈرۈش قىسىمدا Uyghur كەلەملىسى بار ۋىديولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

Uyghur before:2019-06-08 •

بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى بولسا 2019- يىلى 6- ئايىنىڭ 8- كۈندىن بۇرۇن يوللانغان Uyghurغا ئالاقدىار ۋىديولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

⁴⁹ مەnbە: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_popular_websites

⁵⁰ مەnbە: <https://www.statista.com/statistics/259477/hours-of-video-uploaded-to-youtube-every-minute>

Uyghur after:2019-06-08 •

بۇ ئىزدەش ئقتىدارى بولسا 2019 - يىلى 6 - ئاينىڭ 8 - كۈندىن كېيىن يوللانغان Uyghurغا ئالاقىدار ۋىديولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ. ئالدىنىقى before: بىلەن بىلە ئىشلىتىش ئارقىلىق مەلۇم ۋاقت ئارسىدىكى ۋىديولارنى ئىزدەشكە بولىدۇ.

*, live, rating •

بۇ ئىزدەش بارلىق ۋىديولار ئىچىدىن بىۋاستە تارقىتىپ يوللانغان ۋىديولارنى rating رهت- تەرتىپى بويىچە تىزىپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

#uyghur •

بۇ ئۇيغۇر دەپ تەگ قىلىنغان ۋىديولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

is:private •

بۇ is:public قىلىپ چىقارغان ۋىديولاردىن ئىزدەيدۇ. بۇندىن باشقا يەنە is:draft قاتارلىق كەلىملىكىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

cnn -channel •

بۇ منۇس - بەلگىسىنىڭ ئقتىدار بولۇپ، CNN دېگەن ئىزدەش ئقتىدارى ئىچىدىن قانال ئىزدەشنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

YouTube نىڭ ئىزدەش ئقتىداردىن يەنە فiltىرلەش ئقتىدارىمۇ بار بولۇپ، تېخىمۇ دەل ۋە ئاسان ھالدا ۋىديو ئىزدىيەلەيمىز:

The screenshot shows the YouTube search interface. At the top, there is a search bar with the text "uyghur". Below the search bar are several icons: a magnifying glass for search, a microphone for voice search, a grid for filters, and a three-dot menu. To the right of these is a "SIGN IN" button. A red circle highlights the "FILTERS" button, which is located just below the search bar. The main area displays a table of search results with columns for "UPLOAD DATE", "TYPE", "DURATION", "FEATURES", and "SORT BY". The results include:

UPLOAD DATE	TYPE	DURATION	FEATURES	SORT BY
Last hour	Video	Under 4 minutes	Live	Relevance
Today	Channel	4 - 20 minutes	4K	Upload date
This week	Playlist	Over 20 minutes	HD	View count
This month	Movie		Subtitles/CC	Rating

رهىسىدىكىدەك، بۇ ئىقتىدارىدىن پايدىلانساق ئىزدەشتىن كېيىنكى نەتىجىلەرنى ۋاقتى بويىچە، تىپى بويىچە، مۇددىتى بويىچە، ئالاھىدىلىكى بويىچە ۋە تىزىلىش تەرتىپى بويىچە كۆرەلەيمىز.

(2) باشقۇ ئۇسۇللار بىلەن ئىزدىنىش

YouTube تىكى ۋىديولارنى ئۆزىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقۇ يەنە توركۆرگۈچ يامىقى ۋە ئايىرم توربەتلەردىن پايدىلىنىش ئىمكانيتىمىز بار. بۇ مەزمۇندا بىز بەزى تېخنىكىلارنى ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

(1) ياش پەرقى ۋە تىزىملىتىپ كىرىشنى تەلەپ قىلىدىغان ۋىديولارنى كۆرۈش

YouTube بەزى ۋىديولار ئۈچۈن چوقۇم تىزىملىتىپ كىرىشنى ۋە بەلگىلىك ياشتا بولۇشنى تەلەپ قىلىدىغان بولۇپ، بىز بۇنداق ۋىديولارنى Keepvid. توربېتىدىن پايدىلىنىپ كۆرەلەيمىز ۋە چۈشۈرەلەيمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن <https://keepvid.works> ناملىق توربەتكە كىرىپ YouTube تىكى ۋىديو ئادرېسىنى چاپلىساقلالا بولىدۇ.

(2) ۋىديوغىا قىستۇرۇلغان ئېلانلاردىن قۇتۇلۇش

قا ۋىديو يوللايدىغانلار 1000 دىن ئارتۇق ئابونتى ۋە 4000 سائەت كۆرۈلۈشكە يەتسىلا ئېلان قويۇپ پۇل تېپىش ئىجازىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئەمما ۋىديولارنىڭ ئارىسىدا چىقىدىغان بۇنداق ئېلانلار بەزىدە ۋىديو كۆرگۈچىلەرنى سەل تېرىكتۈرۈپ قويدۇ. بۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاشۇ توركۆرگۈچىنىڭ YouTube ad blocker نامدىكى ياماقلارنى چۈشۈرسەك بولىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە ياماق ئىشلەتمەيدىغان ئۇسۇل ۋىديونىڭ URL ئادرېسىغا ئازاراق ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش ئۇسۇلىمۇ بار. مەسىلەن، تۆۋەندىكىدەك ئۆزگەرتىسىك بولىدۇ:

- <https://www.youtube.com/watch?v=RrplLEQQMnE>
- <https://www.youtube.com/embed/RrplLEQQMnE>

كۆرگىنىڭىزدەك، ۋىديونىڭ URL دىكى /embed/ دېگەن قىسىمىنى /watch?v= دىكى گە ئۆزگەرتىپ قويىساقلالا، ۋىديو پۇتۇن ئېكراپ بولۇپ چىقىدۇ ۋە ئارىسىدىكى ھەرقانداق ئېلانلار چىقىپ ئاۋارە قىلمايدۇ.

قوشۇمچە بىلەم: يۇقارقى مىسالىدىكى ۋىديونىڭ URL ئادرېسى بىلەك بولسا بۇ ۋىديونىڭ ID سى ھېسابلىنىدۇ .

(3) ۋىديولارنىڭ مۇقاۋا رەسمىنىڭ ئادرېسىنى كۆرسىتىش

ئادەتتە YouTube ۋىديوسى ئۈچۈن مۇقاۋا رەسمى چىقىرىشقا بولىدۇ. بىز بۇ رەسمىلەرنىڭ ئورنىنى بىلمەكچى بولساق، ۋىديونىڭ URL ئادرېسىدىن ۋىديونىڭ ID نومۇرنى تېپىپ (ئالدىنلىقى مىسالدا ئەسکەرتىلىدى) ئاندىن تۆۋەندىكى ئادرېسىتىكى VideoID دېگەننىڭ ئورنىغا (يەنى /maxresdefault.jpg:

<https://i.ytimg.com/vi/VideoID/maxresdefault.jpg>

مەسىلەن، ئالدىنلىقى مىسالىدىكى ۋىديونىڭ ID سى بولغاچقا بۇ ۋىديونىڭ مۇقاۋا رەسمىنىڭ ئادرېسى مۇنداق بولىدۇ:

<https://i.ytimg.com/vi/RrplLEQQMnE/maxresdefault.jpg>

بۇ رەسمىنىڭ ئورنىنى تېپىپ بېرىدىغان بەزى توربەتلەرمۇ بار .

(4) ۋىديولارنىڭ رايون چەكلەمىسىنى ئېنىقلالاش ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش

قا ۋىديو چىقارغاندا بەزى رايونلارغا خاس قىلىپ چىقارغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ۋىديولاردا YouTube بىزنىڭ IP ئادرېسىمىزغا ئاساسەن تەھلىل قىلىپ چەكلەش ئېلىپ بارلايدۇ. ئۇنداقتا مەلۇم ۋىديونىڭ قايسى رايونلاردا چەكلەمە قويۇپ يوللانغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى

تۈربەتىن پايدىلانساق بولىدۇ:

<http://polsy.org.uk/stuff/ytrestrict.cgi?ytid=>

تۈربەتىكى submit URL نى باسقاندىن كېيىن بوش ئورۇنغا ۋىدىيونىڭ URL ئادرېسىنى ياكى ID سىنى كىرگۈزىسىك، دۇنيا خەرتىسىدىن قىزىل كۆرۈنگەن رايونلارنى كۆرەلەيمىز. (ئەگەر چەكلىمە قويۇلمىغان بولسا چەكلىمە يوق دېگەنلا خەت چىقىدۇ.)

يۇقارقى رەسمىدىكى ۋىديو پەقهت گېرمانىيە، شۋېتىسارييە ۋە ئاؤېستىرييە قاتارلىق ئۈچ دۆلەتىن باشقا بارلىق دۆلەت ئۈچۈن چەكلىمە قويۇپ يوللانغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئەمدى بۇ چەكلىمدىن قانداق ئۆتۈپ بۇ ۋىدىيونى كۆرەلەيمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن بىز VPN ئارقىلىق IP ئادرېسىمىزنى شۇ ۋىديو ئۈچۈن چەكلىمە يوق دۆلەتلەرنىڭ IP سىغا ئۆزگەرتىپ كۆرسىھ بولىدۇ.

(5) مەلۇم YouTube قانلىنىڭ ستاتېسىتىكىنى كۆرۈش

بىز مەلۇم ۋىدىيونىڭ URL ئادرېسىنى SocialBlade تۈرپىتىگە چاپلاپ ئىزدەتسەكلا بولىدۇ.

بۇ توربەت يالغۇز YouTube لا ئەمەس يەنە Instagram، Twitter، Dailymotion ۋە قاتارلىق سوتىيال مېدیا توربەتلەرىدىكى ئۈچۈرلارنىڭ URL ئادرېسى ئارقىلىقىمۇ شۇ ھېسابنىڭ بەزى ئۈچۈرلەرىنىڭ ستاتېستىكىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. تور بەت ئادرېسى:

<https://socialblade.com>

Deturl (6)

بۇ مەخسۇس YouTube ۋىديولىرى ھەققىدە كۆپلىگەن ئىقتىدارلارنى جەملىگەن توربەت بولۇپ، ۋىديونىڭ چۈشۈرۈش، ئاۋا ز قىلىپ چۈشۈرۈش، Gif رەسمى شەكىلدە چۈشۈرۈش، ۋىديونى تەكىر قويۇش، كۆرۈنۈشنى خىلمۇ-خىل ئۆزگەرتىپ (90 گرادۇس ۋە 180 گرادۇس بۇراپ) كۆرۈش، ئاستى خېتنى چۈشۈرۈش (ئەگەر تەمنىلەنگەن بولسا) قاتارلىق ئىقتىدارلارنى تەمنىلىگەن.

ئادرېسى: <https://deturl.com>

ئىزدەش ئىقتىدارغا تىزىلەنغان ۋىديولار YouTube (7)

شەكىلدە ۋىديو چىقىرىش ئىقتىدارى YouTube قا 2010- يىلى قوشۇلغان Unlisted بولۇپ، نورمال ئىزدەش ئىقتىداردىن چىقىمايدۇ (ئەمما Playlist قا تىزىلەنغان بولسا چىقىدۇ).

بۇنىڭ ئۈچۈن Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىداردىن پايدىلانسا قىمۇ بولىدۇ:
site:youtube.com "This video is unlisted" intitle:uyghur

بۇندىن باشقا بۇ خىل ۋىديولارنى مەخسۇس ئىزدەپ بېرىغان توربەت بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى ئوخشاش. بۇ توربەتنىڭ ئادرېسى:

<https://unlistedvideos.com>

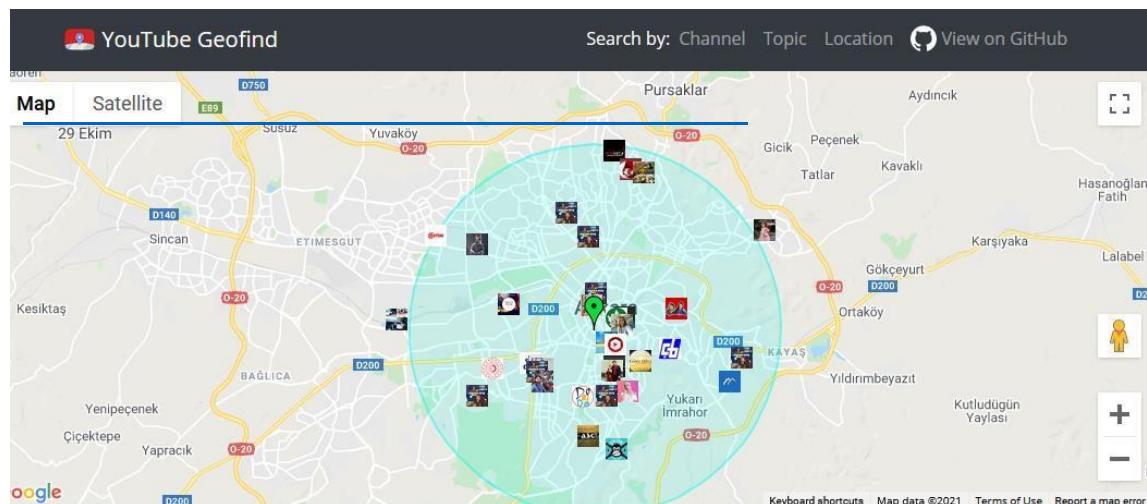
YouTube DataViewer (8)

بۇ خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتنىڭ توربىتى تەمنىلگەن ئىقتىدار بولۇپ، YouTube ۋىديولرىنىڭ بەزى ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىش بىلەن تەڭ يەنە ۋىديونىڭ Thumbnail رەسمىلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇ رەسمىلەر ئۆستىدە ئەكسى ئىزدىنىش (reverse search) قىلغىلى بولىدۇ.

<https://citizenevidence.amnestyusa.org>

YouTube GeoFind (9)

خۇددىي ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغاندەك، مەلۇم جۇغرافىيەلىك ئورۇندىن YouTube قا يوللانغان ۋىديولارنىڭ ئۇچۇرۇنى دۇنيا خەرتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.

By Location

<https://mattw.io/youtube-geofind/location> : توربەت ئادرىسى

OSINT Toolkit (10)

بۇ توربەت YouTube تىن ۋىديو ئىزدەشنى ئىنتايىن ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ھەرقايىسى

رامكىلارنىڭ چۈشەندۈرۈشى بويىچە ئۇچۇر كىرگۈزۈپ ئىزدىسىك بولىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://one-plus.github.io/Youtube>

YouTube Metadata (11)

بۇ توربەتكە ۋىديونىڭ ئۇلانما ئادرېسىنى چاپلىساقلა بۇ ۋىديو ھەققىدە بەكمۇ كۆپ ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ:

01 YouTube Metadata Normal Bulk

YouTube Metadata normal grabs singular details about a video and its uploader, playlist and its creator, or channel.

Submit a link to a video, playlist, or channel

Accepted formats include:

<https://mattw.io/youtube-metadata> : توربەت ئادرېسى

YouTube (12) ۋىديولرىنى ئانالىز قىلىپ كۆرۈش

YouTube ۋىديول برىنى ئانالىز قىلغاندا ۋىدولارنى ئاستا قويۇش، ھەربىر رەسمى بويىچە ئۆتكۈزۈپ كۆرۈش قاتارلىق ئىقتىدارلار لازىم بولىدۇ. تۆۋەندىكى ئىككى توربەت دەل مۇشۇ ئىقتىدارنى ھازىرلىغان:

<https://analyzer.com>

<http://www.watchframebyframe.com/>

(3) پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر

- <https://www.osintessentials.com/>
- <https://www.osinteditor.com/general/in-depth-research-into-youtubevideos/>
- <https://www.aware-online.com/en/osint-tools/instagram->

search-tool/

- <https://www.osinteditor.com/general/in-depth-research-into-youtubevideos/>
- <https://seosly.com/youtube-search-operators>
- <https://www.osintessentials.com/youtube>
- <https://www.gtricks.com/youtube/youtube-search-operators>
- <https://wethegeek.com/how-to-improve-youtube-search-with-advanced->

ختايىنىڭ مەنبەلىرىدىن ئۇچۇر ئىزدەش

هازىرغىچە سۆزلەنگەن مەزمۇنلاردىن خەلقئارا OSINT ساھەسىنىڭ خېلى كۆپ تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز. ئەمما ئەپسۇسلىنارلىقى، بۇ تېخنىكىلارنىڭ كۆپىنچىسى ۋەتىنىمىز ئىچىدىكى ختايىلارنىڭ جىنايەتلرىنى ئىسپاتلاش ئۇچۇن ئېلىپ بېرىلىدىغان OSINT خىزمىتىگە ئانچە كۆپ ئەسقىتىپ كەتمەيدۇ. OSINT ھەققىدىكى كۆپلىگەن ئوگىتىش كۇرسلىرى، OSINT قوراللىرى ئېنگىلزىچە مەنبەلىرىدىن ئۇچۇر يىغىشقا دىققەتنى مەركەزلەشتۈرگەن بولۇپ، ختايىنىڭ مەنبەلىرىدىن ئۇنۇملۇك ئۇچۇر يىغىش مېتودى ھەققىدە ئىزدىنىش ئانچە يېتەرلىك ئەمەس.

حالبۇكى، ختايىچە ئۇچۇق مەنبەلەرنىڭ كۆلسىمى دۇنيا جامائىتى نەزەردىن ساقىت قىلغىدەك دەرىجىدە كىچىك ئەمەس. ئەكسىچە ختايىلارنىڭ دۆلەت ئىچىدە دۇنيادىكى باشقا دۆلەتلەر نويۇسنىڭ نەچە كەسىسىنىڭ تەڭ كەلگۈدەك ساندا تور ئىشلەتكۈچىسى بار. بۇنچە كۆپ ختايىلار تەرىپىدىن كۈندىلىك ئىنتېرىزىت تورىغا تاشلىنىدىغان ئۇچۇرلار ئارىسىدىن، بىز ختايى ھۆكۈمىتىنىڭ جىنايەتلرىنى پاش قىلىشقا يارايدىغان ئىسپاتلارنى توپلاش ئىمكانىتىمىز خېلى چوڭ دەپ ئېيتالايمىز. Uygur OSINT Team گورۇپپىسىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق خىزمىتى دەل مۇشۇ بولۇپ، قولىمىزدىن كېلىشىچە يېڭى ئۇسۇپلار ئۈستىدە ئىزدىنىشىمىز كېرەك.

بۇ ساھەدە دەل بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار تېخنىكا جەھەتتە بەكەرەك ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىشىمىزغا ۋە جىنايەتچى ختايى ھاكىمىيىتىگە قارىتا ئېلىپ بېرىدىلىدىغان OSINT ساھەسىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن ئاؤانگارت بولۇپ كۈچ قوشىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا ھەرقايىسى شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلارنىڭ بۇ ساھەدە ئاز بولىسىمۇ بىر كىشىلىك ئىزدىنىش نەتىجىلىرىنى سۇنۇپ تۇرۇشقا بەكمۇ ئېھتىياجىمىز بار. بىزنىڭ ئەمەس، ھەتتا ختايىلارنىڭ رەزىل نىيىتىنى كېچىكىپ تونۇپ يەتكەن پۇتۇن ئىنسانىيەتنىڭ بۇ خىل ئىزدىشلەرگە ئېھتىياجى بار.

Baidu ختايىلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئىزدەش ماتورى

(1) بەيدۇ بىلەن قىسىقچە تۈنۈشتۈرۈش

بەيدۇ شركىتى 2000- يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، باش شتىابى بېيجىڭ خەيدىيەن رايونىدا. ھازىر ختايىدىكى زىيارەت سانى ئەڭ كۆپ توربەت. بەيدۇ تورى خۇددىي Bing، Google ۋە باشقا ئىزدەش توربەتلرىگە ئوخشاش ئىزدەش ئىقتىدارىنى ئاساس قىلغان ھالدا تور ئېلانچىلىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپلىگەن مۇلازىمەتلەرنى تەمنلىگەن بولۇپ، بەيدۇ خەرتىسى، بەيدۇ ئىنسىكلوپېدىيىسى، بەيدۇ بۇلۇت مۇلازىمتى قاتارلىق 57 مۇلازىمتى بار.⁵¹ ختايىدىكى 90 پىرسەنت ئۇچۇر ئىزدەش مەشغۇلاتى بەيدۇ توربېتى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ.⁵²

بەيدۇ تورى پەقەت ۋە پەقەت ختايىچە تېلىلا مۇلازىمەت تەمنىلەيدىغان بولۇپ، 30 مiliوندىن ئارتۇق نوبۇسقا ئىگە، تور تېخنىكىسى ۋە ئۇچۇرلىرىنىڭ سالمىقىدا ئالدىنىقى ئورۇندا تۈرىدىغان ئۇيغۇر تىلىدا ئىزدەش ئىقتىدارىمۇ قوشۇلمىغان. ئىزدەش رامكىسىغا ئۇيغۇرچە يازسىمۇ قالايمىقان نەتىجىلەرنى بېرىدۇ. يەنى يازغان ھەربىر ھەرپىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان رەڭگارەڭ ئۇچۇرنى چىقىرىپ بېرىدۇ. رەسمىدىكىدەك:

رەسمىدىكىدەك، ختايىچە CCTV نىڭ ئەرەبچە قانلىغا بەرگەن ئۇچۇلاردىن ئۇچرىغانلا

مەنبە: <https://en.wikipedia.org/wiki/Baidu> ⁵¹

مەنبە: <https://www.searchenginejournal.com/baidu-facts/336803/#close> ⁵²

هەرپەرنى تىزب ئىزدەپ كېتىدۇ. قىسىسى پەقتلا ئىزدىيەلمەيدۇ. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، بەيدۇ تورى پەقت خىتاي خەلقىگە ئۈچۈر تەمنىلەش ئۈچۈنلا قۇرۇلغان.

بەيدۇ تورى قۇرۇلۇپ ھازىرغىچە نۇرغۇنىغا سەتچىلىكلىرى بىلەن تەرەققىي قىلىپ كەلگەن بولۇپ، بۇلارغا قارىساق بۇ تورنىڭ قۇرۇلۇش پىكىرىنى بىرئاز ھېس قىلالىشىمىز مۇمكىن. بۇلاردىن بەزىلىرى تۆۋەندىكىچە:

- بەزى داڭلىق توربەتلەرنىڭ ئادرېسىلىنى بىۋاسىتە ئۆزىگە توغرىلىۋالغان. مەسىلەن، 2002- يىلى 9- ئايدا 2 ھەپتىدەك خىتاي ئىچىدە Google ئېچىلىمىغان ۋە قايىتا ئادرېس يازغاندا بىۋاسىتە بەيدۇنىڭ بەزى تارماق توربەتلەرىگە ئۆلىنىدىغان بولۇپ Yahoo چىقۇلغان. 2007- يىلىمۇ windows live search، Google چىقۇلغان. ⁵³
- بەيدۇ تورنىڭ تور كۆرگۈچىسى بەزى ۋىرۇس دىتاللارنى زورلاپ قاچىلىۋېتىدۇ. 2005- يىلى خىتاينىڭ ئىچىدە 中国网络行业协会 يىغىندا «10 چوڭ ۋىرۇس» دەپ تىلغا ئېلىنغان. ⁵⁴
- بەيدۇ يۇمىشاقدىتال چۈشۈرۈش توردىن چۈشۈرگەن دىتاللاردا يامان نىيەتلەك كودلار قوشۇۋېتىلگەن. 2017- يىلى 2- ئائىنىڭ 28- كۈنى بېجىڭدىكى ۋىرۇسخور دىتالى شىركىتى 火绒安全软件 ئىز قوغلاپ تەكشۈرۈش، ئانالىز قىلىش ئارقىلىق بەيدۇ تارمىقىدىكى ھەرقانداق توربەتنىن يۇمىشاقدىتال چۈشۈرگەندە، كومپىيوتېردا ئىزى ئۆچمەيدىغانلىقى ۋە خالىغان ۋاقتىتا يىراقتىن كونترول قىلايىدۇغانلىقىنى ئىلان قىلغان. ⁵⁵
- بەيدۇ تېلېفون يۇمىشاقدىتاللىرى ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىدىن ئارتۇق ئىشلىتىش ئىزنى سورايدۇ. بۇ توغرىسىدا 2018- يىلى 1- ئايدا جاڭسۇ ئۆلىكلىك ئىستىمالچىلار ھوقۇقىنى قوغداش جەمئىيەتى بەيدۇغا تەۋە ئىككى تېلېفون ئەپ ئۈستىدىن ئەرز

<https://techcrunch.com/2007/10/18/baidu-hijacking-google-traffic-in-china/>⁵³

https://web.archive.org/web/20111008231813/http://www.baidu.com/search/faq_sobar.html#10⁵⁴

55

<https://web.archive.org/web/20181221182714/http://tech.163.com/17/0228/18/CECQ194300097U7R.html>

سۇنغان.⁵⁶

- بەيدۇنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى ئۈستىدىمۇ نۇرغۇن ئەرز سۇنۇلغان. مەسىلەن، 2016- يىلى 7- ئايدا 新京报 گېزتى مۇخبىرى بەيدۇنىڭ ھەركۈنى كەچ سائەت 10 دا كەڭ كۆلەمde قىمارغا ئائىت ئىلانلارنى تارقىتىدىغانلىقى ۋە ئىككىنچى كۈنى ئەتسگەن 9 لاردا بۇ ئىلانلارنىڭ غايىپ بولىدىغانلىقىنى بايىقىغان.⁵⁷ بۇ خىل ئىلان ئالدامچىلىقىغا ئالاقىدار خەۋەرلەر ئىنتايىن كۆپ.
- بەيدۇ تورىغا قاراشلىق 百度贴吧 تورى 2009- يىلى 1- ئايدا خىتاينىڭ ناچار ئۈچۈلەرنى پاش قىلىش مەركىزى تەرىپىدىن «ئىنتېرىپت تورى 1 - تۈركۈمىدىكى ئەڭ ناچار ئۈچۈرلار تورپىتى» دەپ باھالانغان.⁵⁸
- بەيدۇنىڭ تور بوشلۇقى 百度网盘 نىڭ ئۈچۈر بىخەتەرلىكى ھەققىدە نۇرغۇن خەۋەرلەر بار. ئابونتلار شەخسىي بوشلۇقىدىكى ئۈچۈلەرنىڭ خالىغانچە ئىزدەپ چوشۇرگىلى بولىدىغانلىقى، خالىغانچە تەكشۈرۈپ ئۈچۈلەرنى رۇخسەتسىز ئۆچىرىدىغانلىقى، پۇل تۆلەپ ئابونت بولغانلاردىن باشقىلارنىڭ تور سۈرئىتىگە چەك قويىۋالىدىغانلىقى، ھەرقايىسى رايونلارغا پەرقلىق چەكلىمە چىقىرىدىغانلىقى قاتارلىق سەتچىلىكلىرى ئاشكارلىنىپ تۇردى.⁵⁹
- بەيدۇنىڭ خىتاينىڭ باشقا داڭلىق توربەتلەرى بىلەن جىدەللەرى توختاپ باقىمىدى دېيىشكە بولىدۇ. مەسىلەن، 2016- يىلى 5- ئايدا بەيدۇنىڭ 作业帮 ۋەپىن ئەپى ئاملىق ئەپىنىڭ كۆرۈنەمە يۈزىنى كۆچۈرگەنلىكى سەۋەپلىك ئەرزگە ئۇچراپ 500 مىڭ تۆلەم تۆلگەن.⁶⁰

https://www.sohu.com/a/214828921_114988⁵⁶

ps://web.archive.org/web/20171104170713/http://henan.sina.com.cn/finance/qygc/2016-07-18/detial_ifxuapvs8680360-p2.shtml⁵⁷

https://web.archive.org/web/20090819161129/http://net.china.com.cn/qzl/txt/2009-01/05/content_2668340.htm⁵⁸

https://web.archive.org/web/20200808141355/http://www.xinhuanet.com/zgjx/2017-07/20/c_136457775.htm⁵⁹

<https://web.archive.org/web/20160717190301/http://tech.sina.com.cn/i/2016-05-01/doc-ifxruee5268831.shtml>⁶⁰

كۆرگىنىڭىزدەك، يۇقارقى سەتچىلىكلىرىن ئەمەس، ختايىنىڭ ئۆزىنىڭ ئېچىدە ئۆزلىرى تەرىپىدىن پاش بولغان بەيدۇ سېسىقچىلىقلرىدىن پەقەت ئاز بىرقىسىمى ھېسابلىنىدۇ.

بەيدۇ باشبىتىگە كىرگەندە خۇددىي Google غا ئوخشاش ئۆستى تەرەپلەردە بەيدۇنىڭ سۇنغان باشقۇ مۇلازىمەتلرىنىڭ تىزىملىكلىرى بار. ئوڭ-ئۆستى تەرەپتە ئىزدەش تەڭشەكلىرى، سەۋىيەلىك ئىزدەش ۋە ھېسابنى ئېچىش قاتارلىق ئىقتىدارلىرى بار.

ئىزدەش بالدىقىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى رەسم ئاپپاراتى لوگوسىنى باسىاق رەسم ئىزدەپ بېرىدۇ. بەيدۇ رەسم ئىزدەش ئىقتىدارى ۋە بەيدۇ خەرتىسى ھەققىدە كېيىنكى مەزمۇندا بىرئاز توختىلىمىز.

بەيدۇ لوگوسىنى باسىاق، قىزىق نۇقتا بولۇپ ئەڭ كۆپ ئىزدەلگەن ئۇچۇرلار بېتىگە كىرىمىز.

بەيدۇنىڭ Hao123 مۇلازىمتى توربەت ئادرىسلرىنى كاتېڭورىيە بويىچە رەتلەپ چىقىرىپ بېرىدىغان مۇلازىمەت بولۇپ، سورىماستىنلا كومپىيۇتېرنىڭ تۈركۈرگۈچىنىڭ باش بېتى قىلىپ تەڭلىشىۋالاتى. يەنى مەلۇم مەندىن ئېيتقاندا ۋېرۇس⁶¹ ئىدى.

视频 بولسا بەيدۇ ۋىديو ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، كۆپلىكەن ختاي ئىچىدىكى ۋىديو توربەتلرىدىن ۋىديو ئىزدەپ بېرىدۇ. چەتئەلدە نەشر ھوقۇقى قاتىق سۈرۈشتە قىلىنىدىغان ھەقلق كىنولارنى بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى ئارقىلىق ھەقسىز كۆرگىلى بولىدۇ.

贴吧 بولسا بەيدۇنىڭ مۇنازىرە بېتى دېيشىكە بولىدۇ. ختايىلارنىڭ خىلمۇ-خىل تېمىلاردىكى

⁶¹ بۇ خىل ۋېرۇسلىرىنى adware دەپ ئاتايدۇ.

سۇئال-جاۋاپلىرى بار. بۇ يەردەن خىتاي خەلقىنىڭ پىكىر ئۇسلۇبىنى ۋە ئەخلاقىنى مەلۇم دەرىجىدە بىلىشكە بولىدۇ.

更多 **نى باسىساق بەيدۇنىڭ بارلىق مۇلازىمەتلەرى چىقىدۇ. ھازىرغىچە 82 مۇلازىمەتىنىڭ ئۇنلانىمسى چىقتى.** بۇلاردىن ئىزدەش مۇلازىمەتىنلا 12 خىل ئىزدەش مۇلازىمەتى بار ئىكەن:

百度翻译 ئىقتىداردا 200 گە يېقىن تەرجىمە تىللەرى بار بولۇپ، ئېنگلىزچىدىن خىتايىچىگە تەرجىمە قىلغاندە بەزى ئالاھىدىكىلەر قوشۇلغان. ئەمما Google غىمۇ ئۇيغۇرچە قوشۇلدى، بەيدۇدا تىلىمىز تەرجىمە تىللەرى قاتارىدا ھازىرغىچە يوق.

بۇ ئىقتىدارلارنىڭ ھەممىسى ھەققىدە تەپسىلىي توختالمايمىز. چۈنكى كۆپچىلىك شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز ئاساسەن خىتايىچە خەتلەرنى ئۆزى كۆرۈپ چۈشىنىەيدۇ ۋە ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيدۇ.

(2) بەيدۇ ئۆزى تەمنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارى

بەيدۇ تورى ئومۇمىي ئىقتىدار جەھەتنىن پۈتونلەي Google نىڭ كۆچۈرمە نۇسخىسى بولۇپ، ئادىدىي ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقا سەۋىيەلىك ئىزدەش ئىقتىدارلىرىمۇ بار. ئالاھىدە ئەسکەرتىشكە تېڭىشلىك نۇقتا شۇكى، ئادەتتە Google كىرگۈزگەن ئۇچۇرلارنى سۆز بويىچە تونۇپ ئۇچۇر ئىزدەيدۇ. بەيدۇ بولسا كىرگۈزگەن ھەربىر ھەرپىنى/خەتنى ئايىرم ئىزدەپ بېرىدۇ. مەسىلەن، 维吾尔族 خەتلەرنى بىر سۆز دەپ ئىزدىسەك، بۇلارنىڭ ئارسىغا ھەربىر خەتنى ئايىرم ئىزدەش نەتىجىسىنىمۇ قوشۇپ چىقىرىپ بېرىدۇ. ياكى ئالدىنىقى مەزمۇندا سۆزلىگىنىمىزدەك، ئۇيغۇر سۆزىنى ئىزدىسەكمۇ، ھەربىر ھەرپىنى بىر ھېسابلاپ ئىزدەيدۇ. نەتىجىدە ئىزدەش نەتىجىسى بەكلا

قالايىقان قىلىۋېتىدۇ. ئېنگىلىزچە ئىزدىسەكمۇ بەزىدە ئۇ خەتنى ئاپتۇماتىك ختايىچە تەرجىمە قىلىپ ئۇنىڭ نەتىجىسىنىمۇ قوشۇۋېتىدۇ. مەسىلەن، Uyghur دەپ ئىزدىسەك ئارىسىغا 维吾尔族 نىڭ ئىزدەش نەتىجىلىرىنىمۇ قوشۇۋېتىدۇ. بۇ خاسلىقلرى سەۋەپلىك بەيدۇ پەقت ختايىچە ئۇچۇر ئىزدەشتىن باشقۇ ئىشقا يارىمايدۇ.

(1) سەۋىيەلىك ئىزدەش

بەيدۇ باشېتىنىڭ ئوڭ-ئۆستى تەرهپىتىكى 设置 نى بېسىپ تارتىلما تىزىملىكتىن بىرىنچىسىنى يەنى 搜索设置 نى باسىق يېڭى كۆزىنەك ئېچىلىدۇ.

- ① ئىزدەش نەتىجىسى بېتىنىڭ ئۆستىدە ئىزدەش بالدىقىنى كۆرۈنسۈنمۇ- كۆرۈنمسۈنمۇ؟
- ② ئىزدەش نەتىجىسىدە ئاددىيلاشتۇرۇلغان خەت نۇسخىسى 简体字 چىقسۇنمۇ ياكى كونا خەت نۇسخىسى 繁体字 چىقسۇنمۇ؟
- ③ ھەر بەتتە قانچە ئىزدەش نەتىجىسى چىقسۇن؟
- ④ پەيتىلىك پەرەز قىلىش ئىقتىدارى ئوچۇق بولسۇنمۇ؟
- ⑤ ئىزدەش تارىخىنى چىقىرىپ بەرسۇنمۇ- چىقارمىسىنمۇ؟

قاتارلىق تەڭشەكلىرى بولۇپ، چۈشىنىش تەس ئىقتىدارلار ئەمەس.

ئەمدى ئىككىنچىسى يەنى 高级搜索 ئىقتىدارنى ئاچساق بەزى ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيمىز:

- ① ئىزدەش نەتىجىسى بارلىق ئاچقۇچلۇق سۆزلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالسۇنمۇ، ئاچقۇچلۇق سۆزنى پۇتون بىر سۆز بىلىپ ئىزدەسۇنمۇ، ھېچقانداق ئاچقۇچلۇق سۆزنى ئۆزئىچىگە ئالسۇنمۇ ياكى ئاچقۇچلۇق سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالمسۇنمۇ؟
- ② ئىزدىگەن نەتىجىگە ۋاقت بەلگىلەپ بېرىش. بىر كۈنى ئىچىدىكى، بىر ھەپتە ئىچىدىكى، بىر ئاي ياكى بىر يىل ئىچىدىكى نەتىجىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.
- ③ توربەتنىن ئىزدەيدىغان ھۆججەت خاسلىقىنى بەلگىلەش. rtf, ppt, xls, doc, Pdf ياكى بارلىق ھۆججەتنى ئىزدەيدۇ.
- ④ ئاچقۇچلۇق سۆز توربەتنىڭ نەرىدە بولسۇن؟ خالىغان يەردە، توربەت ئىسىمدا، تور ئادرېسىدە فاتارلىق تاللاشىلار بار.
- ⑤ بەلگىلىك توربەت ئىچىدىنلا ئىزدەش. رامكىغا توربەت ئادرېسى كىرگۈزىسىك، شۇ توربەت ئىچىدىنلا ئىزدەپ بېرىدۇ.

(2) سەۋىيەلىك ئىزدەش جۇملىلىرى

خۇددىي Google غا ئوخشاشلا بەيدۇ نىڭمۇ ئىزدەش كەلەمىلىرى بار. بۇ لارنىڭ ئىزدەش كەلەمىلىرىگە ئوخشايدۇ.

intitle ①

خۇددىي Google غا ئوخشاشلا ئىزدىسىك بولىدۇ. مەسىلەن، توربەتنىڭ توربەتنىڭ title قىسىمدا Uyghur سۆزى بار بەتىنى ئىزدەش ئۈچۈن intitle:Uyghur دەپ ئىزدىسىك بولىدۇ.

Site ②

مەلۇم توربەتنىڭ ئىچىدىن مەلۇم سۆزىنى ئىزدىمەكچى بولساق بۇ كەلەمىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، sina.com تورىدىن 维吾尔 سۆزىنى ئىزدىمەكچى بولساق بۇنداق يېزىشىمىز كېرەك:

site:sina.com 维吾尔

inurl ③

توربەتنىڭ url ئادرىسىدىن ئىزدەپ بېرىدۇ. مەسىلەن، توربەت ئادرىسىدا Uyghur كەلەمىسى بار توربەتنى ئىزدەش ئۈچۈن inurl:Uyghur دەپ يېزىپ ئىزتىمىز.

④ قوشترىناق “”

قوشترىناق بولسا ئىچىدىكى كەلەمىلەرنى پارچىلىۋەتمەي، بىر پۇتون سۆز بېرىكمىسى ھالىتىدە ئىزدەپ بېرىدۇ. ئالدىنلىقى مەزمۇندا سۆزلەپ ئۆتكىنلىكىنىدەك، بەيدۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئىزدىيەلمەسىلىكىدىكى سەۋەپ شۇكى، ئۇيغۇرچە كەلەمىدىكى ھەربىر ھەرپىنى ئايىرم-ئايىرم ئىزدەيدۇ. ئۇنداقتا بىز ئەگەر ئىزدىمەكچى بولغان ئۇيغۇرچە كەلەمىنى قوشترىناق ئىچىگە يازساق توغرا ئىزدىيەلىشى كېرەك. ئەمما بۇ خىل ئىزدىسىك كەلەمىنى ئاساسەن نەتىجە چىقمايدۇ. مەسىلەن، بەيدۇدىن "ئۇيغۇر" دەپ ئىزدىسىك، پەقەت بىرتاللا ئىزدەش نەتىجىسى چىقىرىپ بەردى:

دېمەك، ختايلارنىڭ ئۇيغۇرچە تىلىنى قەستەن ئۆزىنىڭ مۇلازىمىتىدىن چىقىرىۋەتىمەكچى بولغانلىقىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

filetype ⑤

بۇ كەلەمە توربەتنى ئەمەس، مەلۇم بىر ھۆججەت تىپىنى ئىزدىمەكچى بولساق ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، ئۇيغۇرلارغا ئائىت filetype:pdf 维吾尔族 pdf ھۆججىتىنى ئىزدىمەكچى بولساق دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

يۇقارقى 5 خل ئىزدەش كەلەمەسى Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى بىلەن ئوپىمۇ-ئوخشاش بولۇپ، ھېچقانداق يېڭىلىقى يوق.

(3) ئەمەلىي ئىزدەش مىسالىلىرى

① بەيدۇدىن يۇماشاق دېتال ئىزدەش

Хتاي ئىچىدە يېشىۋېتىلگەن يۇماشاق دېتال ئىشلىتىش نورمال ھېسابلىنىدۇ. يۇماشاق دېتالنى ئايلاپ-ئايلاپ يېزىپ چىقان پروگراممىرلارنىڭ ئەقلى مۇلکى دەيدىغان پىكىر ھىچ ختاي خەلقنىڭ ئەقلىگە كەلمەيدۇ. چۈنكى بەيدۇدىن يۇماشاق دېتال ئىزدەپ چۈشۈرۈش قولايلىق. يۇماشاق دېتالنىڭ ئىسمىنىڭ ئارقىسىغا **下载** دەپ قوشۇپ ئىزدىسەكلا بولىدۇ. ياكى ختاينىڭ داڭلىق يۇماشاق دېتال چۈشۈرۈش توربېتىنىڭ ئىسمىنى يازساق بولىدۇ. site:skycn.com دەپ يازساق بولىدۇ.

② ختايچە ئىلمىي ماقالە ئىزدەش ئوچۇن 论文 دەپ يازساقىمۇ بولىدۇ. بۇندىن باشقا ئەگەر

ئۇيغۇرلارغا ئالاقدىار ئىلمىي ماقال ئۈچۈن intitle:维吾尔族 دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە intitle:调查报告 دەپ ئىزدىسەكمۇ بەزى ختايىچە دوکىلاتلارغا ئېرىشەلەيمىز.

بەيدۇنىڭ باشقا ئىزدىش ئۇسۇلى ھەققىدە تۆۋەندىكى ختايىچە توربەتتنى پايدىلىنىشقا بولىدۇ:

<http://d.baidu.com/search/skill.html>

(3) پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر:

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Baidu>
- <https://www.zhihu.com/question/23622803>
- <https://www.zhihu.com/question/53839929>
- <https://ltl-school.com/chinese-search-engine/>
- <https://www.seomandarin.com/baidu-search-tips>
- <https://www.searchenginejournal.com/baidu-facts/336803/#close>
- <https://www.adchina.io/2021/06/30/how-to-use-baidu-in-english/>
- <https://jingculturecommerce.com/a-guide-to-baidu-8-steps-for-search-engine-marketing-in-china/>
- <https://marketingtochina.com/baidu-seo/>
- <http://d.baidu.com/search/skill.html>
- <https://www.clickz.com/search-in-china-how-baidu-is-different-from-google/36812/>
- <https://www.nanjingmarketinggroup.com/blog/baidu/5-chinese-search-engines-you-need-know-about>
- https://www.youtube.com/watch?v=_pxqNL894VE

بەيدۇ خەرتىسى

خەتايىلار گۈپلىنىڭ نۇرغۇن ئىقتىدارلىرىنى چەكلىگەندىن كېيىن بەيدۇ خەرتىسىنى تەقلىد قىلىپ چىقىتى. بۇ خەرتە خەتاي چىگىرسى ئىچىدىكى 400 دىن ئارتۇق شەھەر ۋە نەچچە مىڭلىغان يېزا-بازارلاردىكى يول، سودا-سارايلىرى، ئاشخانىلار قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئۇچۇرلىرىنى بېرىدۇ. 2010- يىلى 8- ئايدىن باشلاپ 3D خەرتە ئىقتىدارى قوشۇلدى.⁶²

بەيدۇ خەرتىسىنىڭ ئىقتىدارلىرى ئىچىدە گۈپل خەرتىسىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىدىغان ئارتۇق ئىقتىدارى بولسا، ۋەتىنلىك شەرقىي تۈركىستاننىڭ چوڭراق شەھەرلەردىكى ئانايوللارنىڭ كۆچا كۆرۈنۈشى رەسمىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ۋەتىنلىك ھەققىدە بىرقىسىم رەسم ئۇچۇرلىرىنى مەلۇم مىقدارىدا تەمنىلەپ بېرەلەيدۇ.

تۆۋەندە قىسقا سۆزلەپلا ئۆتسەك بولىدىغان بەزى ئىقتىدارلىرىنى كۆرۈپ چىقايىلى:

- تورسز مۇھىتتا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. Wi-Fi بار شارائىتتا مەلۇم رايوننىڭ خەرتىسىنى چۈشۈرۈۋالساق، تورسز مۇھىتتىمۇ ئىشلەيدۇ. تېلېفوندا شەھەر بويىچە تاللاپ چۈشۈرگىلى بولىدۇ. كومپىوتەردا بولسا تورسز خەرتە چۈشۈرۈش بولاقلرىنى چۈشۈرۈپ تېلېفونغا يۈكلەپ ئىشلەتكىلىمۇ بولىدۇ.
- تىزىمىلىتىپ ئىشلەتكەندىن كېيىن بارلىق خەرتە ئىزدەش خاتېرىلىرى، بەلگە قويغان ئورۇنلار بەيدۇ بۇلۇت سۇپىسىدا «ئۇچۇر بىخەتەرلىكىڭىز ئۇچۇن» ساقلىنىپ تۇرىدۇ.
- ئاپتوبۇس يولي ئىزدىگەندە 4 خىل ئىزدەش قولايلىقلرى تاللىشى بار: سۈكۈتسىكى تەڭشەك، ئاز ئالمىشىپ بارىدىغان، ئاز پىيادە ماڭدىغان ۋە مېتروغا ئولتۇرمائى بارىدىغان قاتارلىقلار.
- ماشىنا هەيدىگەنلەر ئۇچۇن ئەڭ قىسقا ۋاقت، ئەڭ قىسقا يول ۋە يۇقىرى سۈرئەتلەك يولدا ماڭماسلىق قاتارلىق ئۈچ خىل يول كۆرسىتىش ئىقتىدارى بار.
- بەزىدە ئۇچۇرلار خاتا چىقىپمۇ قالىدۇ. بۇنداق ۋاقتىلاردا ئىنكاڭ قىلىپ قويىساق كېىنچە

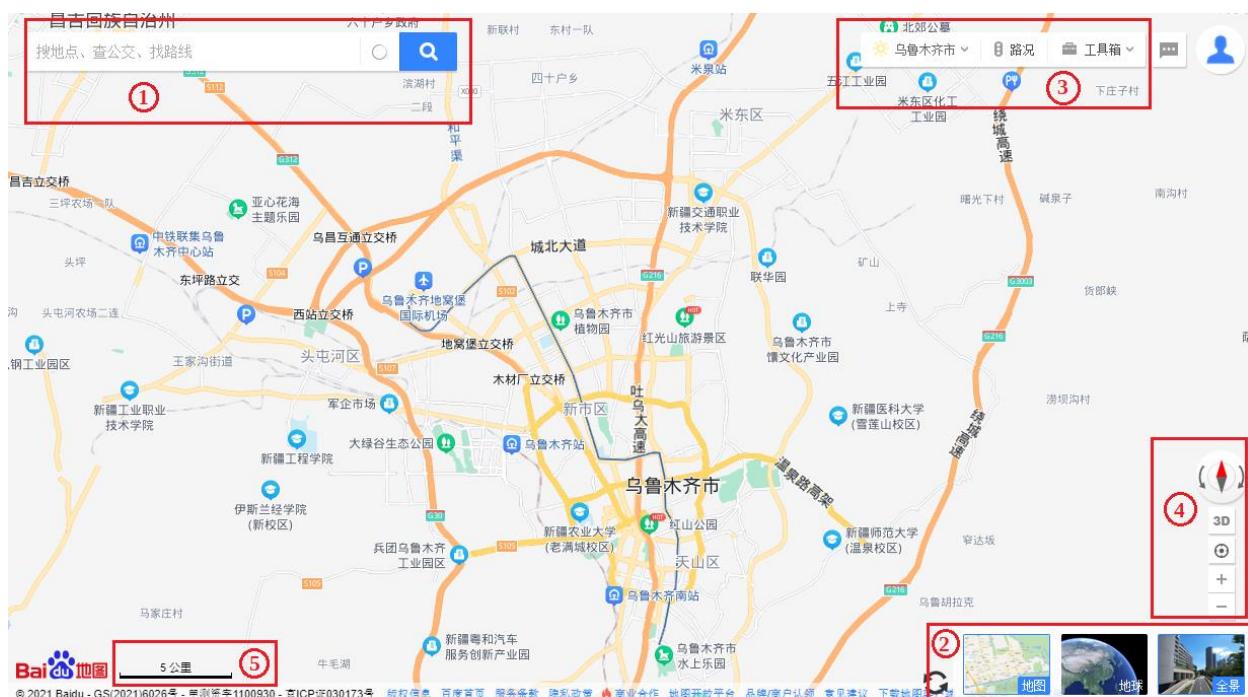
⁶² مەنبە: <https://baike.baidu.com/item/百度地图使用指南/376803>

تۇغىلاشقا ترىشىدىكەن.

- بېيدۇ خەرتىسى پروگراممېلار ئۈچۈن ھەقسىز API تەمنلىگەن.

1) ئىقتىدارلىرى بىلەن قىسىقچە تۈنۈشۈپ چىقىش

تۆۋەندە بىز بېيدۇ خەرتىسىنىڭ ئەمەلىي كۆرۈنۈشىدىن بىر قىسىم مۇھىم ئىقتىدارلىرىنى كۆرۈپ چىقاىلى:

يۇقارقى رەسمىدىكى ھەرقايىسى نومۇر قويۇلغان ئورۇنلارنىڭ ئىشلىلىشى تۆۋەندىكىچە:

- ① ئورۇن ئىزدەشتە ۋە مەلۇم نۇقتىدىن باشقا بىر نۇقتىغا بېرىش يولىنى كۆرسىتىپ بېرىشتە ئىشلىلىدۇ.

كۆچا ئاپتۇبۇسى، ماشىنا، پىيادە ۋە ۋېلىسىپىتىلىك بېرىش يولىنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

② خەرتىنى ئەسلىي سۈننىي ھەمراھ رەسىمىدە ۋە ئەمەلىي كۆچا كۆرۈنۈشى ھالىتىدە كۆرۈش ئۈچۈن ئىشتىلىدۇ.

全景 نى باسىقاڭ كۆچا كۆرۈنۈشى ھالىتىنى قوللايدىغان يوللار خەرتىدىن كۈلرەڭ كۆرۈنىدۇ. بۇ كۈلرەڭ يولنىڭ خالىغان يەرگە توغرىلاپ باسىقاڭ كۆچا كۆرۈنۈشىدە كۆرەلەيمىز.

كۆچا كۆرۈنۈشى رەسىمى خىتايىدىكى 95% شەھەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، 2020-يىلىغىچە 130 مىڭ پارچە رەسىم كىرگۈزۈلگەن ئىكەن.⁶³

③ بۇ ئورۇندىن قوشۇمچە قوراللىرى، يول ئەھۋالى ۋە شەھەر-مەمۇرىي رايون تىزىملىكلىرىنى كۆرلەيمىز.

بۇلاردىن باشقا ئوڭ تەرەپتىكى ئىقتىداردىن خەرتىه ئارقىلىق ماشىنا توسوش ۋە بەيدۇ ھېسابىغا

⁶³ مەنبە: <https://tech.sina.com.cn/roll/2020-08-27/doc-iivhvpy3404507.shtml>

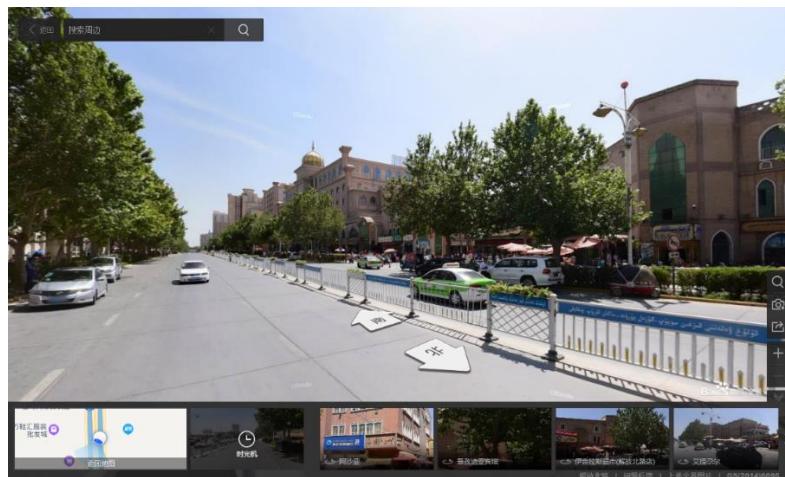
تىزىملىتىپ كىرىش مەشغۇلاتلىرى كۇنۇپكىلىرىمۇ بار.

- ④ خەرتىنىڭ شىمالىنى توغرىلاش، خەرتىنى 3 ئۆلچەملىك ھالەتتە كۆرۈش، ئۆزىنىڭ ئورنىنى تېپىش، خەرتىنى چوڭايتىش ۋە كىچىكلىتىش كۇنۇپكىلىرى.
- ⑤ خەرتىنىڭ نۆۋەتتىكى كۆرنۈنۈشىنىڭ ماسشتابى.

بەيدۇ خەرتىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى شۇكى، ئېكراىدا قايىسى بىر كۆرۈنۈشته بولسا، توربەت ئادرېسى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. بۇنداق بولغاندا بىز قايىسى ھالەتنى كۆرۈۋاتقان بولساق، شۇ ھالەتنىڭ URL ئادرېسىنى كۆچۈرۈپ باشقىلارغا ئەۋەتسەك، ئۇ URL بىلەن دەل بىز كۆرۈۋاتقان كۆرۈنۈشنى ئەينەن كۆرەلەيدۇ. ھەتا قايىسى يۆنلىشىكە قاراپ تۇرغانلىقىمۇ ئەينەن ئەۋەتلىدۇ. مەسلىھن، تۆۋەندىكى ئادرېسىنى ئاچسىڭىز دەل رەسمىدىكى تەرەپكە قاراپ تۇرغان ھالدا ئېچىلىدۇ:

https://map.baidu.com/@8459928.54,4762858.24,21z,87t,2.57h#panoid=09015200011606041644018959H&panoype=street&heading=217.6&pitch=0.6&l=21&tn=B_NORMAL_MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=09015200011606041644018959H

<https://j.map.baidu.com/e5/q1ac>

بەيدۇ خەرتىسىدىن ۋەتىنىمىزنىڭ كۆچا كۆرۈنۈشلىرىدىن چىقىدىغان ئورۇنلاردىن ئورۇمچىنىڭ 2016-2020-يىلى ۋە كۆرۈنۈشى، قەشقەر، ئاقسو ۋە خوتەن شەھەرلىرىنىڭ ئاساسلىقى

2014- ۋە 2016- يىلىنىڭ كۆچا كۆرۈنۈشى ئىكەن. بۇ مۇلازىمىتىدىن پايدىلىنىپ ۋەتىنىمىزنىڭ ئاساسلىق شەھەرلىرىنىڭ 2014- يىلىدىن بۇيانقى چېقىلغان مەسجىد، ئۆزگەرتىلگەن مىللەيچە بىنالارنىڭ ئىسپاتىنى چىقىرىش ئىمكانييتكى بار.

بەيدۇنىڭ بەزى ئىقتىدارلىرى ئۈچۈن ختاي چىگىرسى ئىچىدىكى تېلېفوندا QR كودىنى ئوقۇتۇپ ئاندىن ئىشلىتىش تەلەپ قىلىنىدۇ. شۇڭا بىز چەئەل سىرتىدا ئىشلەتكەن سەۋەپلىك ۋە بىخەتەرلىك سەۋەپلىك بەك كۆپ ئىقتىدارلىرىنى ئىشلىتەلمەسىلىكىمىز مۇمكىن.

بەيدۇ خەرتىسى ئىنتايىن يۇقىرى سۈپەتتە مۇلازىم سۇنۇپ كېلىۋاتقان بىر سۇپا ئەمەس. تەكارا - تەكارا ھالدا ختايىدىكى 高德地图 دىن ئۈچۈر ئوغرىلىغانلىقى ئاشكارىلانغان. بەزى ئۈچۈرلەرنى قەستەن خاتا كۆرسىتىپ بەزى ساياهەت ئورۇنلىرىنى زىيانغا ئۈچۈراتقان ئەھۋاللار يۈز بەرگەن ئىكەن.⁶⁴ 2020- يىلى 6- ئايدا ھىندىستان ھۆكۈمىتى بەيدۇ خەرتىسى ۋە باشقا 58 تال ختاي ئەپلىرىنى بىخەتەر ئەمەس دەپ چەكلىگەن.⁶⁵

(2) بىزگە نىسبەتەن ئەمەلىي قوللىنىشى

بەيدۇ خەرتىسىنى بىز گۈگىل خەرتىسىدىن پايدىلىنىپ ئاللىقاچان چېقىۋېتىلگەنلىكى ئېنىقلانغان مەسجىدەرنىڭ ئەسلى رەسمىنى تېپىشتا ئۇنۇملىك قوللىنالايمىز. تۆۋەندە بىرنەچە مىسال كۆرۈپ باقايىلى:

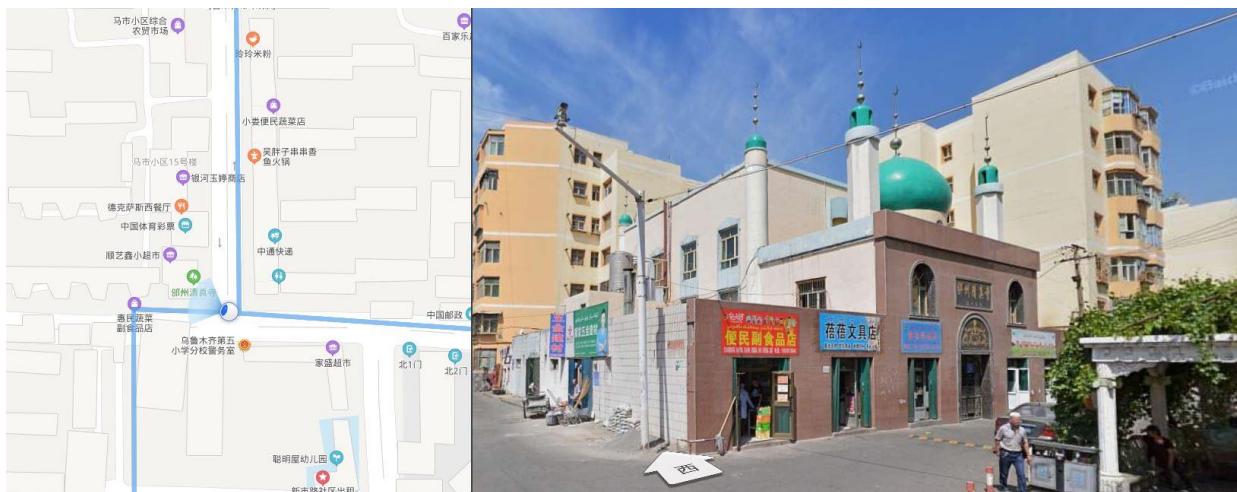
(1) ئۇرۇمچىدىكى مەلۇم مەسجىدىنىڭ گۈمبەزلىرىنىڭ ئېلىۋېتىلگەنلىكى گۈگىل خەرتىسىدىن ئېنىقلانغان بولۇپ، بۇ مەسجىدىنىڭ رەسمىنى تېپىشتا بەيدۇ خەرتىسىدىن پايدىلىنىلىدى. گۈگىل خەرتىسىدىكى گۈمبىزى چېقىلىشتىن بۇرۇنقى (2017- يىلى 11- ئايىنىڭ 15- كۈندىكى) ۋە چېقىلغاندىن كېيىنكى رەسمى (2018- يىلى 3- ئايىنىڭ 10- كۈندىكى رەسم):

⁶⁴ مەنبە: <https://zh.wikipedia.org/zh-cn/百度地图>

⁶⁵ مەنبە: <https://www.reuters.com/article/us-india-china-apps-idUSKBN24025V>

ئەمما بۇ مەسجىدىنىڭ رەسمىنى گۈگېلدىن تېپىش ئىمكانييىتى بولمىدى. شۇڭا ئوخشاش كۈئەردىناتنى ئىشلىتىپ بەيدۇ خەرتىسىدىن پايدىلانغاندا بۇ مەسجىدىنىڭ ئەمەلىي رەسمىنى تاپتۇق:

https://map.baidu.com/@9754204.69,5403994.47,21z,87t,-10.18h#panoid=02015900001408051307407706B&panotype=street&heading=302.05&pitch=4.21&l=21&tn=B_NORMAL_MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=02015900001408051307407706B

(2) خوتەندىكى مەلۇم مەسجىدىنىڭ چېقىۋېتلەگەنلىكى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭ ئەمەلىي رەسمىنى تاپقىلى بولمىغان ئىدى.

2016- يىلى 3- ئاينىڭ 20- كۈنى، 2017- يىلى 10- ئاينىڭ 3- كۈنى ۋە 2020- يىلى 10- ئاينىڭ 26- كۈنديكى گۈگل خەرتىسىگە قارىغاندا ئورنى پۇتۇنلەي چېقىلىپ، ماشنا توختىش ئورنىغا ئۆزگەرتىپتىلگەن.

ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن بەيدۇ خەرتىسىدىن ئىزدىگىنىمىزدە بۇ مەسجىدىنىڭ چېقىلىشتىن بۇرۇنقى رەسمىنى ئېنىق تاپقىلى بولدى:

https://map.baidu.com/@8899424.5_4429885.78_21z_87t_93.06h#panoid=090161000116061613152946681&panotype=street&heading=314.48&pitch=-3.7&l=21&tn=B_NORMAL_MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=090161000116061613152946681

بەيدۇ خەرتىسىدە يۇقارقى مەسجد ئەتراپىنىڭ 360 گرادۇس ئايلانما رەسمىنىڭ 2014- يىلى 8- ئاي ۋە 6- يىلى 2016- ئاينىڭلا رەسمى بار ئىكەن. ئەمما گۈگل خەرتىسىگە قارىغاندا 2016- يىلى 3- ئاينىڭ 20- كۈنى بىلەن 2017- يىلى 10- ئاينىڭ 3- كۈنى ئارسىدا چىقلىغان. شۇڭا چىقلىغاندىن كېىنكى رەسمى يوق.

بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ خىتايغا قارشى ئېلىپ بارىدىغان OSINT خىزمىتىمىزدە يەنە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك بولغان برنەچە خىتاي توربەتلرىدىن ئۇچۇر ئىگەللەش ئۆسۈللىرى بار بولۇپ، بۇلار ئۈستىدە بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار داۋاملىق ئىزدىنىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

خەتاي تۈرپەتلەرىدىن رەسم ئىزدەش

چەئەلدىكى نۇرغۇن OSINT دەرسلىك ۋە كىتابلىرى مەلۇم رەسم ئىزدېنىش ئېلىپ بارغاندا ئاساسلىقى Google، Yandex، Tineye قاتارلىق سۇپىلاردىن پايدىلىنىپ ئىزدەشنى ئۆگتىسىدۇ. ئەمما بىزنىڭ ۋەتهنگە ئائىت ئۇچۇرلارنى ئىزدېگەندە يۇقارقى داڭلىق سۇپىلار ئاساسەن بەك كۆڭۈلدۈكىدەك نەتىجە بەرمەيدۇ. چۈنكى خەتايلىرنىڭ تۈرپەت ۋە سوتىسيال مېدىالرى يۇقارقى تۈرپەتلەرنىڭ ئىزدەپ ئۇچۇر بېرىشى ئۇچۇن لايىھەلەنمىگەن. ھەتتا ئۇ ئىزدەش سۇپىلەرنى چەكىلەيدۇ. شۇڭا خەتايىنىڭ تۈرپەغا ماس ھالدا ئىزدەش ئۇسلۇبىنى ئىشلىتىش كېرەك.

بەيدۇ رەسم ئىزدەش ئىقتىدارى گۈچىلەرنىڭ رەسم ئىزدەش ئىقتىدارىدىن ئالاھىدە قىسىمى يوق. پەقەت دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان يېرى بەزى داڭلىقراق خەتايلىرنىڭ ئايىرم رەسمىنى بەيدۇدىن ئىزدەتسەك ئۇنىڭ ئىسمى ۋە باشقىا ئۇچۇرلىرىغا تېزلا ئېرىشەلەيمىز. تۆۋەندىكىسى مەلۇم بىر خەتايىنىڭ رەسمىنى ئىزدەتكەندىن كېيىنكى نەتىجە:

بەيدۇ رەسم ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقىا يەنە خەتاي تۈرپەتلەرىدىن رەسم ئىزدەپ بېرىدىغان تۈرپەتلەرىدىن تۆۋەندىكىلەر بار:

- <https://pic.sogou.com>
- <https://st.so.com>

ختاي قاناللىرىدىن ۋىديو ئىزدەش

ختاي توربەتلرىدىن ۋىديو ئىزدەش دېگىنىمىزدە ئاساسلىق خىزمىتىمىز **抖音** دىن ختاي جىنايتىگە ئىسپات بولالايدىغان ۋىديولارنى ئىزدەشنى ئاساس قىلىدۇ دېسە كمۇ بولىدۇ. چۈنكى بۇ قىسا ۋىديو سۇپىسىدىن ۋەتهنىڭ ھازىرقى ۋەزىتىگە ئائىت ئىنتايىن قىممەتلەك ئۇچۇرلارغا ئېرىشىلەيمىز. **抖音** ۋىديولىرىنى ئىسپات قىلىپ كۆرسىتىشته بىز ئاساسەن، بۇ ۋىديونىڭ ئۇلىنىش ئادرېسى، قاچان چىقىرىلغانلىقى، قايىسى ھېساب تەرىپىدىن چىقىرىلغانلىقى، بۇ ھېساب ھەققىدە باشقما مەلۇماتلار قاتارلىق ئۇچۇرلارنى ئېنىقلالاشنى ئاساس قىلدۇق.

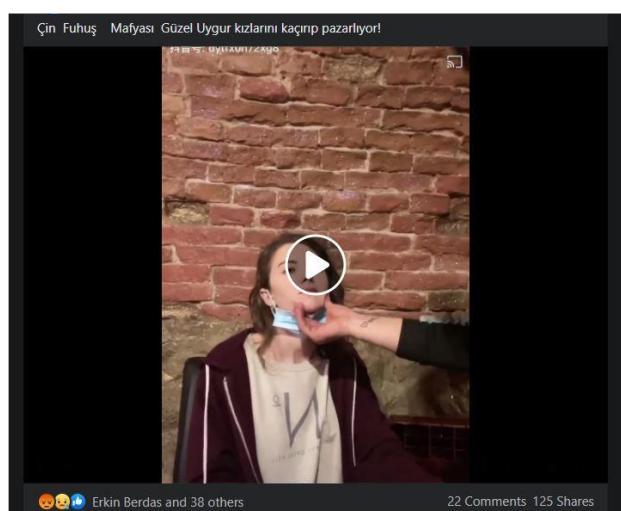
چەتئەلەدە **TikTok** ئىسىمدا كەڭ تارقالغان بولسىمۇ، ختاي ئىچىدىكىلەر بىلەن سىرتىدىكىلەرنىڭ ئىشلىتىدىغان بۇ ئىككى نۇسخىسىدىكى ئۇچۇرلار پۈتونلەي ئىككى سانلىق ئۇچۇر ئامېرى ھالىتىدە ساقلىنىدۇ. شۇڭا **TikTok** تا ۋەتنىمىز ھەققىدە ھېچقانداق ئۇچۇر يوق. بۇنىڭ ئۇچۇن تېلفونغا **抖音** نى چوشۇرۇشىمىز كېرەك ۋە ختاي تېلفون نومۇرىدا ئاكتىپلىشىمىز كېرەك. بولمسا ئىزدەش مەشغۇلاتىمىز بەزى چەكلىملىرگە ئۇچرايدۇ. ئەگەر بىخەتلەرلىك سەۋەبىدىن تېلفونغا چوشۇرۇشتىن ئېھتىيات قىلساق، خۇڭوكۇنىڭ **VPN** نى ئىشلىتىپ **抖音** نىڭ توربەت نۇسخىسiga كىرىپ ئۇچۇر ئىزدىسە كمۇ بولىدۇ. ئەمما بۇ تېخىمۇ چەكلىملىر بىلەن ئىشلەيدۇ.

<https://www.douyin.com>

قوشۇمچە بىلەم: ختايىنىڭ چەكلىۋالغان بەزى توربەتلرىنى كۆرۈش ئۇچۇن IP نومۇرىنى خۇڭوكۇڭ قىلىپ كۆرسىتىپ بېرىدىغان **VPN** ئىشلەتسەك بولىدۇ. ھەقلق **VPN** سېتىۋالساق بولىدۇ. ئەمما ھەقىز ئاماللارمۇ بار. مەسىلەن، **Opera** تۈركۈرگۈچىنىڭ ھەقىز **VPN** مۇلازىمتى بار بولۇپ، **VPN** نىڭ رايونىنى ئاسىيا قىتئەسگە توغرىلىساق بولىدۇ:

سوتسيال مېديالاردا ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار دەپ تارقالغان ۋىديولارنىڭ بەزىلىرى شۇبھىيلىك بولۇپ، مۇھىم گۇۋاھلىق بېرىدىغان ۋە ئىسپات كۆرسىتىدىغان ئورۇنلاردا بۇنداق شۇبھىيلىك ئۇچۇرلاردىن بەكمۇ ئېھىيات قىلىشىمىز كېرەك. توردا تارقالغان ۋىديولارنىڭ راست-يالغانلىقنى ئېنىقلالاش ئۈچۈن بىز 抖音 دىن ۋىديو ئىزدەشنى بىلىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، تۆۋەندە بىز ۋەتەندىكى زۇلۇم دەپ تارقالغان ۋىديونىڭ راست-يالغانلىقنىڭ ئېنىقلەنىش جەريانىغا قاراپ باقايىلى:

بۇ ۋىديونى شەرقىي تۈركىستان داۋاسىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان مەلۇم كىشى فېيسبۇكتا چىقارغان بولۇپ، ئۆستىگە «ختاي قارا جەمئىيەت گۈرۈھى ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئېلىقىچىپ سېتىۋاتىدۇ!» دېگەن سۆزلەرنى يازغان. ئەمما بىز ئەسلى ۋىديونىڭ ئۆستى تەرىپىدىكى 抖音 ھېساب نومۇرىدىن پايدىلىنىپ بۇ ھېسابنى ئىزدىسىك، چىققان نەتجە تۆۋەندىكىدە بولدى:

رهىسمىدە كۆرسىتىلگەندەك، بۇ ۋىديونى چىقارغان ختايىنىڭ **抖音** ھېساب ئىسمى **老强闯欧洲** دەرىجىلىرى: dytfx0h72xg8 بولۇپ 224 مىڭ ئابونتى بار ئىكەن. بېرىلگەن ئۇچۇرلارغا ئاساسلانغاندا بۇ خاربىنلىق ختايى بولۇپ، ئۇكرائىناغا بارغان ۋاقتىدا چىقارغان ۋىديولار ئىكەن. تۆۋەندىكى ۋىديوسىدا ئۇ قىزنىڭ ئۇكرائىنالىق ئىكەنلىكىنى ئېنىق يېزىلغان:

دېمەك، بۇ ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ۋىديو ئەمەس. بىز بىلىملىكى، ختايىلارنىڭ ۋەتىننىمىزدىكى زۇلۇمى ۋىديودىكىدىن نەچچە ھەسسىه ئېغىر. ئەمما بىز ھەقلق دەۋايىمىزغا خاتا ئۇچۇرلارنى دەللىل قىلىپ كۆرسەتسەك ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىمىز.

ختاي بەتلرىدىن ۋىديو ئىزدەش ئۇچۇن يەنە تۆۋەندىكى توربەتلەردىنمۇ پايدىلىنىشقا بولىدۇ:

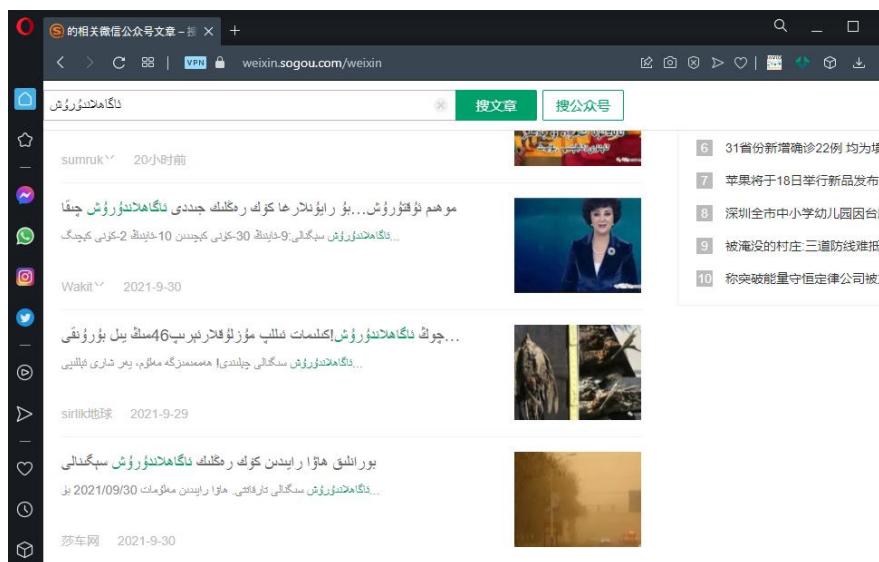
- <https://www.kuaishou.com>
- <http://video.baidu.com>
- <https://v.sogou.com>
- <https://cn.bing.com/videos/trending>

- <https://www.kuaishou.com>
- <https://search.cctv.com>
- <https://www.soku.com>
- <http://www.sowang.com/video.htm>
- <http://www.chinaso.com>
- https://www.google.com/advanced_video_search?hl=zh-CN

ئۈندىدار سالونلىرى دىكى 微信公众号 ئۇچۇرلارنى ئىزدەش

ختايىدىكى يەنە بىر چوڭ ئۇچۇر ئامبىرى ئۈندىدار سالونلىرى بولۇپ، ۋەتەندىكى ھەرقايسى ئورگانلارنىڭ رسمىي ئۈندىدار سالونلىرى بار ئىكەن. بۇنداق سالونلاردىمۇ ۋەتەننىڭ ۋەزىيەتى ھەققىدە بەزى ئىسپاتلىق ئۇچۇرلارغა ئېرىشىش ئىمكانييتسىمىز بار. بۇنىڭ ئۇچۇن بىز 搜狗微 信 ئىزدەش بېتىدىن پايدىلانساق بولىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://weixin.sogou.com>

بىز بىرنەچە ئىزدەش نەتىجىسىنى سىناپ باقتۇق، بۇ بەتنىڭ ئىزدەپ بېرىدىغان مەزمۇنىنى

Google مۇ ئىزدەپ چىرىپ بېرەلمەيدىكەن. ئۇيغۇرچە ئىزدەش ئۈنۈمى بەكمۇ كۆڭۈدىكىدەك بولمىسىمۇ يەنلا كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولىدىكەن.

ختايىلارنىڭ خۇسۇسي توربۇشلىقىدىن ماتېرىيال ئىزدەش

ئەسلىدە خۇسۇسي توربۇشلىقى مۇلازىمتى تەمنىلەيدىغان شىركەتلەر ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ ئۇچۇرلىرىنى قوغدايدىغانلىقىنى ئېيتىسىمۇ، ختايىدەك بىر دۆلەتتە شەخسىي ئۇچۇرلارنى قوغداش ئۇقۇمۇ باشقىچە چۈشىنىلىدۇ. شۇڭا باشقىلارنىڭ شەخسىي توربۇشلىقىغا چىقارغان ئۇچۇرلارنى خالغانغا ئىزدەپ بېرىدىغان توربەتلەر ختايىدا خېلى كەڭى ئۇچرايدۇ. بۇنداق شەخسىي بوشلۇقلاردىن بەزىدە ئىزدەپ تېپىش ئىنتايىن مۇھىم ھۆججەتلەر ۋە كىتاپلار ئۇچراپ قالىدۇ.

- <https://www.jiumodiary.com>
- <https://www.xiaobaipan.com>
- <https://www.pan131.com>
- <https://www.lingfengyun.com>

بۇ توربەتلەر ئىزدەپ تېپىپ بەرگەن ئۇلۇنمىلارنىڭ كۆپىنچىسى بەيدۇ توربۇشلىقىدا بولۇپ بۇلارنى چۈشۈرۈش ئۇچۇن تىزىملەپ كىرىشنى ۋە QR كودىنى سكانىرلاشنى تەلەپ قىلىدۇ. يەنى نورمالدا چۈشىرەلمەسىلىكىمىز مۇمكىن. ئەمما ھەممىسى ئەمەس، بەزى ئۇلۇنمىلاردىن يەنلا نورمال چۈشۈرەلەيمىز.

پات-پات دىققەت قىلىپ تۇرۇشقا تېڭىشلىك مەنبەلەر

يۇقارقى ختايى مەنبەلىرىدىن باشقا يەنە بىز ئىنتايىن كۆپ ختايىچە ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلىشىمىز مۇمكىن بولغان مەنبەلەر بار.

قاناللىرى Telegram (1)

تېلېگرام قاناللىرىدا نورمال توربەتلەردىن بولمايدىغان بەك كۆپ مەنبەلەر بار. بۇلاردىن بىز ختايىچە مەنبەلەرگە ئۇلاشماقچى بولساق، ختايىچە خەتلەرنى يازساق تونىمايدۇ. ئەمما ختايىچە خەتلەرنىڭ ئوقۇلىشنى پىニيىنچە يېزىپ ئىزىدىسىك كۆپ ختايىچە قاناللارغا ئۇلىشالايمىز. نەچچە ئۇنىمىڭ كىشىسى بار ختايىچە قاناللار بەك كۆپ. بۇ قاناللاردىن خالىغان ختايىغا ئۇلىشىپ بىۋاسىتە ئۇچۇر ئېلىش مەقسىتىگىمۇ يېتەلەيمىز. ئەمما ختايىلارنىڭ تېلېگرامما قاناللىرى ئىنتايىن قالايمىقان ۋە ئەخلاقىسىز بولۇپ، ھەمبەھىرلىگەن ھۆججەتلەرىدە ۋىرۇس بولىشى مۇمكىن. دىققەت قىلىش كېرەك.

(2) تەيۇهن ۋە خۇڭكۈنىكى كومپارتىيە ھۆكۈمىتىگە قارشى خەۋەر قاناللىرى

ختاي ھۆكۈمىتىنىڭ قانداق سىياسى قۇزۇلۇقلارنى قىلىدىغانلىقىنى ئەڭ چۈشىنىدىغان مىللەت يەنلا ختاي مىللەتنىڭ ئۆزىدۇر. بىز ھەرقانچە قىلساقمۇ ئۇلارنىڭ پىكىر قىلىش ئۇسلۇبىنىڭ ماھىيتىنى ئۆزلىرىدەك چۈشىنىپ كېتەلمەيمىز. شۇڭىلاشقا ختاي ھۆكۈمىتى قاتىق باستۇرغان فالۇن گۇمپىسى مۇرتلىرى ۋە دىموکراتچى ختايىلارنىڭ قۇرغان توربەت ۋە خەۋەر قاناللىرىغا دىققەت قىلىپ تۇرۇش بىزگە بەزى بىرىنچى قول مەلۇماتلارنى بېرەلەيدۇ. چۈنكى ئۇلار بىزدىن بۇرۇن دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ختاي ھۆكۈمىتىنىڭ رەزىللىكلىكىنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن قەددەم ئېلىپ بولغان.

大纪元 (1)

بۇ ھەددىدىن زىيادە ئۈچچى (far-right) خەلقئارالق كۆپ خىل تىلدا خەۋەر تارقىتىدىغان شىركەت بولۇپ، فالۇن گۇمپىپچىلىرىنىڭ تەشۈقات قانلىي دېيشىكە بولىدۇ. باش مەركىزى نىيۇ يورك شەھىرىدە، Epoch Media گورۇپىسىنىڭ تارمىقى بولۇپ، باشقۇ ئىسىمدا يېڭى تاڭ سۇلالسى شەھىرىدە، New Tang Dynasty (NTD) ياكى (35 دۆلەتتە توربېتى بار، ختاي كومپارتىيىسىگە قارشى قۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن ختاي ئىچىدە چەكلىنىدۇ. بۇ توربېتىنىڭ ختاي كومپارتىيىسىنىڭ جىنайەتلەرنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن تەبىارلىغان ئىسپاتلىق يازمىلىرىنىڭ ئۇسلۇبىدىن پايدىلىنىالشىمىز مۇمكىن. ئەمما ختاي ھۆكۈمىتىگە قارشى تۇرغانلىقى سەۋەبىدىنىلا بىۋاسىتە يازمىلىرنى ئىسپات شەكىلدە ئىشلەتسەك يەڭىللىك بوب قېلىشى مۇمكىن. توربەت ئادرېسى:

<https://www.epochtimes.com>

RFA (2

بۇ ئامېرىكا ھۆكۈمتى مەبلغىنى ئىشلىتىدىغان سیاسىي ۋە شەخسىي خەۋەر مۇلازىمتى تەشكىلاتى بولۇپ، راديو پروگراممىلىرى، توربەت خەۋەرلىرى ۋە سیاسىي ئۆبۈزور ۋە دوکلاتلارنى تارقىتىدۇ. بۇ تەشكىلات ئاسىيا قىتئەسىدىكى ئاخبارات مۇھىتى ناچار، سۆز ئەركىنلىكى چەكلەنگەن دۆلەتلەرگە قارىتا دوکلات تەبىارلايدۇ. كۆپ خىل تىلدا ئۇچۇر تارقىتىدۇ. ئۇيغۇرچە توربەت قانلىسمۇ بار، توربەت ئادրېسى:

<https://www.rfa.org/mandarin>

بۇ توربەت ئىشلەتكەن مەنبەلەرگە بەكمۇ دىققەت قىلىدۇ. توربەت ماقالىلىرى ئۇچۇن ئىشلەتكەن رەسىملەرنىڭ چوقۇم مەنبەسىنى ئېنىق ئالىدۇ. ئۇيغۇر دەۋايسىغا ئالاقدار بەزى رەسىملەرنىڭ مەنبەسىنى ئىزدەش ئۇچۇن مۇشۇ توربەتكە مۇراجىئەت قىلىنسا، يول قىسىرىايىدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇر دەۋايسىغا ئالاقدار پائالىيەتلەرde دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان تۆۋەندىكى رەسىمنىڭ ئەسلى مەنبەسىنىڭ بېيجىڭ تۈرمىسىدىكى ختاي مەھبۇسالار ئىكەنلىكى FRA توربىتىدە⁶⁶ ئېنىق ئەسکەرتىكەن ئىكەن.

Forced Confessions Banned, Again

China 'reiterates' a widely ignored ban on abuses in its jails and prisons.

2012-12-28

[Tweet](#) [Share 0](#)

Email Comment Share Print

File photo of Chinese prisoners having lunch at a jail in Beijing.

EyePress News

⁶⁶ مەنبە: <https://www.rfa.org/english/news/china/banned-12282012133531.html>

ئىزدىنىش نەتىجىسىدە بۇ رەسمىنىڭ 2006- يىلى بېيجىڭ تۈرمىسىدىن يۇرتىلىرى خېپىلۈچىيالاڭ ۋە جىلىن ئۆلکىلىرىگە قايتۇرۇلۇش ئالدىدىكى مەھبۇسلار ئىكەنلىكى ئايىدىڭلاشتى.⁶⁷

ئەمما بەزى ئاكتىۋىسىلىرىمىز بۇ رەسمىدىكىلەرنىڭ لەگەر ياكى تۈرمىدىكى ئۇغۇرلار ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ باشقۇ تىللاردا تۇت يوللىغان ئەھۋاللار يۈزبەردى.

ئەستىن چقارماسلق كېرەك بولغان يەنە بىر مۇھىم نۇقتا شۇكى، مەيلى دېموکراتچى بولسۇن، مەيلى فالۇڭۇمپىچى بولسۇن، خىتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى چىققانلىكى ماتپىياللارنى تەكشۈرمەستىن ئىشلىتىشتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. مەسلىھن، خوڭوكۇڭ نامايشىنى قوللايدىغان مەلۇم ھېسابتنى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ جىنaiيىتى «ئاشكارىلاپ» ئۆزلىرىنىڭ نامايشىغا پايدىلىق ھالەت يارىتىش ئۈچۈن، بىزنىڭ مەسىلىمىزگە «ياردەم قىلىش» مەقسىتىدە يازغان تۇتى بىزنىڭ سوغۇققان بولىشىمىزنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ:

Ms.F 🌸☀️🔴❤️🟡Gbush
@IamMsFF
6 months ago

An #Uyghur kid's dead by harvested of his organs. This is not a stage props from film studio, this is a real human body! Wt a devil works came from the hell! Even cool blood can't be enough to described ccp! This is why ccp are forced to apply health code in hk now! @SolomonYue <https://t.co/dBKKBuuyys>

⁶⁷ بۇ رەسمىلەر ھەققىدە پېزىلغان خىتايچە يازما ئادربىسى: <http://news.sohu.com/20060706/n244129517.shtml>

بۇ رەسم ئەسلىدە ئىجتىمائىي ئالاقە ۋاستىلىرىدە 2015- يىلى «سۈرىيەلىك بالنىڭ ئورگانلىرى تۈركىيەدە ئادەم ئەتكەسچىلىرى تەرىپىدىن ئوغربىلاندى» دېگەن نامدا تارقالغان ۋە ئۇنىڭ يالغانلىقى، سۈرىيەدە بومباردىماندا قەتل قىلىنغان سۈرىيەلىك بالا ئىكەنلىكى ھەققىدە ماقالىلەر يېزىلغان رەسمىم.⁶⁸ ئەمما بۇنى «ختاي ئورگان ئەتكەسچىلىرى زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان ئۇيغۇر بالا» دەپ دەسلەپتە (2020- يىلى 9- ئايدا) بىزگە باغلاب ئۇچۇر چىقارغىنى خوڭكۈچ نامايشىنى قوللايدىغان تۇتتىپ ھېسابى⁶⁹ ئىكەن. ئۇندىن كېيىن بىزنىڭ بەزى ئاكتسۇستىلىرىمىز رەسمىنى ئېنىقلىميايلا، خىلمۇ- خىل تىللاردا ئۇيغۇر دەۋاسىغا پايدىلىق دەپ ھەمبەھەرىلىگەن. گەرچە ئىنكاسلار ئىجابىي بولسىمۇ بۇنداق يەڭىلىتەكلىكتىن ئېھتىيات قىلىشىمىز كېرەك.

پايدىلىنىشقا بولىدىغان باشقۇ مەنبەلەر:

- <http://www.eryi.org>
- http://www.sowang.com/search/video_search.htm
- <https://blog.wanjie.info/2008/09/视频搜索引擎大全/>
- <http://www.eryi.org/searchsites/wangpan-search.html>
- <https://www.huhangfei.com/post/100-search-engines/>

⁶⁸ بۇ رەسم ھەققىدە تەھلىل ئېلىپ بېرىلغان ماقالە گىرىك تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، گوڭىل تەرجىمان ئىقتىدار ئارقىلىق مەزمۇنىنى بىلىشكە بولىدۇ، ئادرېسى: <https://www.ellinikahoaxes.gr/2015/09/09/tourkia-emporio-organon>

⁶⁹ بۇقارقى رەسمىنى دەسلەپتە بىزگە باغلاب چىقارغان تۇتتىر ئادرېسى: <https://twitter.com/IamMsFF/status/1295794097278640129>

OSINT ئەقىدە ئاخىرقى سۆز

OSINT نۆۋەتتە دۇنيادىكى ئىستىخبارات ئورگانلىرىنىڭ ئاساسلىق ئۇچۇر توپلاش ئۇسۇلغۇ ئايلاندى. ئىلگىرىكى دەۋرلەردى، ئىستىخبارات خادىملىرى باشقۇ ئۇسۇللارغا تايىنىپ، ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئىشەنچلىك ۋە پايدىلىق بولغان ئۇچۇرلارغا ئېرىشەتتى. لېكىن كومپىوتېر تېخنىكىسىنىڭ ئۇزلىكىسىز تەرەققىي قىلىشى، ئىنتېرنېت ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە تۈرىنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايىسى جايىلىرىدا تېخىمۇ كەڭ ئومۇملىشىشىغا ئەگىشىپ، ئىستىخبارات ئورگانلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىستىخبارات توپلاش پائالىيەتلرىنىڭ زور بىر قىسمىنى OSINT ساھەسىگە يوتكىدى. بەزى ئىستىخبارات مۇتەخەسىسىلىرىنىڭ مۆلچەرلىشىچە 90% تىن ئارتۇق ئىستىخبارات ئۇچۇرلىرى ھازىر OSINT مەشغۇلاتىدىن پايدىلىنىپ توپلىنىدىكەن.

لېكىن OSINT پەقەت ئىستىخبارات ئورگانلىرى، تور بىخەتەرلىكى ساھەسى ۋە ھەربىي قىسىملار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئەكىسىچە ھەرقايىسى ھۆكۈمەت ئىدارىلىرى، سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى، بىرتىق ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، پەن-تېخنىكا ساھەسى، ئاخىبارات ۋاستىلىرى قاتارلىق ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە يەككە شەخس ۋە مۇھىم ئورگانلارنىڭ قارار چىقىرىش جەريانىدا كەم بولسا بولمايدىغان خىزمەت بولۇپ قالدى. شىركەتلەر ھازىر OSINT ئارقىلىق ئىچكى قىسىمىدىكى مەخپىيەتلەرنىڭ ئاشكارىلانغان ياكى ئاشكارىلانمىغانلىقىنى باھالايدۇ، رىقاپەتچىلىرىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى توپلايدۇ ۋە چەتنەل بازىرىنىڭ يۈزلىنىشىنى مۆلچەرلەيدۇ. خاکىپلار نىشانلىغان سىستېمىغا تېخىمۇ ياخشى ھۇجۇم قىلىش ياكى سوتىسيال ئىنېپلىق (Social Engineering) قىلىشقا بولىدىغان سانلىق مەلۇماتلارنى توپلاش ئۇچۇن يەنلا OSINT مەشغۇلاتىغا مۇراجەت قىلىدۇ. خاکىپلارغا قارشى تۇرىدىغان توربىخەتەرلىك خادىملىرىمۇ ئوخشاشلا OSINT خىزمىتىنى ئۆزىنىڭ ئاساسلىق خىزمىتى قىلىپ، داۋاملىق ئۆزىگە كېلىشى مۇمكىن بولغان خەتەرلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش ۋە ئالدىنى ئېلىشقا تىرىشىدۇ. چوڭ تەشكىلاتلار ئۆزىنىڭ مۇستەقىل OSINT گورۇپىسىنى بەرپا قىلىپ، ئوتتۇرا ۋە كىچىك ئورگانلارغا ئۆز ساھەسىدە ئۇچۇر تەمنىلەش مۇلازىمتى بېرىدۇ ۋە بۇ ساھەنىڭ تەرەققىياتىنى ئەڭ ياخشى مۆلچەرلەپ تۇرالايدۇ. ھەتتا ئوتتۇرا شەرق رايونىدا يۈزبەرگەن «ئەرەب باهارى» دەپ ناملانغان

زەنجىرسىمان خەلق نامايشلىرىنى، مۇتەخەسىسلەر خېلى بۇرۇنلا ئىجتىمائىي ئالاقە سۇپىلىرىدىكى ئەرەب ئابونتىلارنىڭ تور ئىنكا سلىرىدىن مۆلچەرلىگەن ئىكەن.

يىغىنچاقلاب ئېيتقاندا OSINT مەشغۇلاتى بىلەن يېغىلغان ئۇچۇرلارنىڭ ئىشلىتلىش قىممىتى بارغانسىرى ئىلگىرى پەرەز قىلىنىمغان ساھەلەرگە كېڭىشىشكە باشلىدى. «ئۇچۇر دەۋرى» دەپ ئاتىلىۋاتقان بۇ دەۋرىمىزدە ئوچۇق مەنبەدىن ئېلىنىغان OSINT ئۇچۇرلىرى ئاساسەن ھەممە ساھە ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم مەنبە دەپ قارىلىدۇ.

ئەمما OSINT مەشغۇلاتىدىكى ئەڭ ئاساسلىق ھەل قىلىشقا تېڭىشلىك مەسىلىنىڭ بىرى بولسا، ئېرىشكىلى بولىدىغان غايىت زور ئۇچۇرلارنىڭ بىرتەرەپ قىلىنىشىدۇر. چۈنكى مۇشۇنداق بولغاندىلا بۇ ئۇچۇرلار پايدىلانغلى بولىدىغان ھالەتكە ئۆزگەرەيدۇ. لېكىن ھازىر ھەممە ئادەمەد كومپىوتېر ۋە تېلىفون بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەرمىنۇت مىليونلىغان ئىنسانلار ئىنتېرنېت تورىغا ئوخشاش بولمىغان سەۋىيەدىكى، ئوخشاش بولمىغان تەپلاتتىكى ۋە ئوخشاش بولمىغان مەقسەتتىكى ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ تۇرىدۇ. بۇ OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ئۇچۇر مەنبەسىنى كۆپەيتىش بىلەن تەڭ يەنە توپلانغان ئۇچۇرلارنى بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى تېخىمۇ تەسلىه شتۇرىۋېتىدۇ. شۇڭا ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ۋە بۈيۈك شىركەتلەر OSINT ئۇچۇرلىرىنى ئانالىز قىلىش ۋە بىرتەرەپ قىلىش جەھەتتە داۋاملىق يېڭى تېخنىكىلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا مەبلغ ئاجرىتىپ كېلىۋاتىدۇ. كۈنىمىزدە تەرەققىي قىلىۋاتقان سۇنىي ئەقلى (Artificial Intelligence) تېخنىكىسى ۋە ماشىنا ئۆگىنىش (Machine Learning) تېخنىكىلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىش بىلەن يېڭى-يېڭى قوراللىرى بىلەن ئۇچرىشىشىمىز مۇمكىن.

OSINT نىڭ تەرەققىياتغا مۇناسىۋەتلىك يەنە دىققەت قىلىشقا تېڭىشلىك نۇقتا شۇكى، نەرسىلەرنىڭ ئىنتېرنېتى (IoT) ئۇقۇمى بولۇپ، يېقىن كەلگۈسىدە ئىنتېرنېت تورىغا ئۇچۇر تەمنىلەيدىغان يالغۇز كومپىوتېر ۋە تېلفونلاردىن باشقا يەنە مىليونلىغان ئۈسکۈنلىھەر كەڭى ئۆمۈمىلىشى مۇمكىن. بۇلار بىلەن OSINT ئۇچۇرلىرىنىڭ ھەجمى تېخىمۇ چوڭ ۋە مۇرەككەپلىشى مۇمكىن. بۇنداق بولغاندا بىز تېخىمۇ مۇرەككەپ ئانالىز ئۇسۇللارىغا مۇھتاج بولىمۇز.

ئۇندىن باشقا يەنە OSINT خىزمىتىنى تەسلىه شتۇرىۋېتىدىغان ئەڭ چوڭ مەسىلە، توردىكى «ساختا خەۋەر» لەرنىڭ ئىنتايىن كۆپ بولۇشى. بۇ خىل ساختا خەۋەرلەرنىڭ بەزىلىرىنى يەككە

كىشىلەر مەسئۇلىيەتسىزلىكىدىن، چاقچاق قىلىپ ياكى دۈشمەن كۆرىدىغانلاردىن ئاچچىقىنى چىقىرىش ئۈچۈن دېگەندەك سەۋەپلەردىن چىقارسا، بەزىلىرىنى خەلق پىسخولوگىيىسىنى مەلۇم يۇنىلىشكە يېتەكىلەش ئۈچۈن ئىستىخبارات ئورگانلىرى مەحسۇس پىلانلىق نەشر قىلىدۇ. ۋە Facebook Twitter بۇ خىل يالغان خەۋەر بومباردىمانغا قارشى ھەققىي رىقاپەتكە دۇچ كەلمەكتە.

شۇڭىلاشقا OSINT خىزمىتىمىزدە توردىن ئالغان ئۈچۈرلارنىڭ ئىشەنچلىك ياكى ساختا ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش جەھەتتە پىرىنسىپچان مېتودمىز بولىشى كېرەك.

بۇ يازىلاردا بىز OSINT خىزمىتىنىڭ كونكرىت قانداق باسقۇچلاردا ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق سۆزلەپ ئۆتىمىدۇق. چۈنكى OSINT مەشغۇلاتى بىزنىڭ يەتمەكچى بولغان كونكرىت نىشانىمىزغا قارىتا پەرقىلىق باسقۇچلاردا ئېلىپ بېرىلىشى مۇمكىن. ئەمما ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا OSINT ئۈچۈر توپلاشنىڭ پائالىيىتىنىڭ تۆۋەندىكى 5 باسقۇچىنى ئەسکەرتىپ ئۆتۈشكە بولىدۇ:

1. مەنبەنى ئېنىقلاش (OSINT : Identify the sources) ئۈچۈن يىغىۋاتقان سانلىق مەلۇماتلارنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىكىتىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، ئىنتېرپېت توربەتللىرى، گېزىت، ژۇرنال، سانلىق مەلۇمات ئامېرى قاتارلىقلاردىن قايىسىدىن ۋە قانداق ئورگان ياكى شەخسىنىڭ بەرگەن ئۈچۈردىن كەلگەنلىكىنى چوقۇم ئېنىقلاش كېرەك. «نامەلۇم مەنبە ئېيتىلىشىچە...» دېپىش بىلەن ھېچقانداق پىكىرنى ئىسپاتلاپ چىقىرىشقا بولمايدۇ. نېملا ئۈچۈرنى توپلايدىكەن نىز ئۇنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنىمۇ تەڭ خاتېرىلەشنى ئۇنۇتىمالىقىمىز كېرەك.

2. سانلىق مەلۇماتلارنى يىغىش (Harvest the data): ئوخشىمىغان قورال ۋە تېخنىكىلارنى ئىشلىتىپ نىشانلىغان مەنبەدىن بىزگە كېرەكلىك مەلۇمات ئېلىشقا باشلايمىز. بۇ سانلىق مەلۇماتلارنى توپلاش ئۈچۈن پاسىسپ تېخنىكىلار⁷⁰نى ئىشلىتىشىمىز كېرەك.

3. سانلىق مەلۇماتلارنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە دەللەش (Process and verify the data): سانلىق مەلۇماتلارنى يىغىان ئىكەنلىز ئۇنى بىزگە پايدىلىق حالغا ئەكلىش ئۈچۈن چوقۇم بىر تەرەپ

⁷⁰ بۇ يەردىكى پاسىسپ ئۈچۈر ئېلىش ئېنگىلىزچە Passive information gathering دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، نىشان قىلغان مەنبەدىن ئۈچۈر يىغىاندا هوجۇم خاراكتېرە بولمىغان، ئۈچۈر مەنبەسى تەرەپنىڭ دىققىتنى تارتىمايدىغان ئۇسۇللاردا ئۈچۈر يىغىشنى كۆرسىتىدۇ.

قىلىشىمىز كېرەك. ئاندىن ئەڭ يېڭى مەلۇماتلار بىلەن ۋاقتى ئۆتكەن سانلىق مەلۇماتلارنى پەرقەندۈرۈپ، مۇناسىۋەتسىز ئۇچۇرلارنى كېيىنكى قەدەمدىكى ئانالىز قىلىشتىن شاللىۋېتىش كېرەك.

4. سانلىق مەلۇماتنى ئانالىز قىلىش (Analyze the data): ئالدىنىقى باسقۇچلاردا يىغقان ئۇچۇرلارنى تۈرگە ئايىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنى تەھلىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرسىدىكى باغلۇنىشنى تېپپ چىقىشقا تىرىشىمىز. يەكۈن چىقارماقچى بولغان تېما ھەققىدە بۇ ئۇچۇرلارنىڭ نېمە قىممىتى بارلىقى ۋە ئەگەر ئۇچۇرلار ئىسپاتلاش يولى ھەققىدە ئانالىز قىلىنىدۇ.

5. نەتىجىنى يەتكۈزۈش (Deliver the results): يىغقان ئۇچۇزلىرىمىزدىن ئېرىشكەن يېڭى بايقاشرىمىزنى ياكى يەكۈنىمىزنى دوکلات ھالىتىدە ئىلمىي ئۇسلۇپ بىلەن يېزىپ، مۇناسىۋەتلىك تەرەپكە سۇنىشىمىز ياكى ئىلان قىلىشىمىز كېرەك. بۇ باسقۇچ ناھايىتى مۇھىم بولۇپ، ئادەتتە نۇرغۇن OSINT توپلىغۇچىلار سەل قارايدۇ. ئاچقۇچلۇق بايقاشرىڭىزنى ئوبىكتىپ ھالدا ئوتتۇرغا قويۇشىڭىز كېرەككى، پەرقىق ساھەدىكى ھەر بىر ئوقۇغۇچى ئۈچۈن ئاسان چۈشىنىدىغان ۋە قايدىل بولىدىغان شەكىلدە ئوتتۇرغا قويۇلىشى كېرەك. بىز يازغان OSINT دوکلاتىمىزنى ئۇيغۇرچە يېزىش مۇمكىن بولسا ئۇيغۇرچە بولمىسا ئېنگىلىزچە يېزىشقا ۋە مۇھىم تەتقىقاتچىلارغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك.

شۇنداق قىلىپ OSINT ھەققىدە دەسلىپكى چۈشەنچە بېرىشنى مەقسەت قىلىپ تەيارلىغان ماتېرىيالىمىز مۇشۇ يەردە تاماملاندى. بۇ قىسىچە ماتېرىيال ئىنسانىيەت تارىخىدىن باشلاپ خىلمۇ-خىل نامىلاردا ئاتلىپ قوللىنىپ كېلىۋاتقان ھەمدە ئۇزلىكىسىز تەرەققىي قىلىۋاتقان بۇنداق بىر كەڭرى ساھەنى تولۇق چۈشەندۈرەلىشى ھەرگىزمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇ ساھەدە خەلقىمىزگە ئەمەلىي ياردەم قىلماقچى بولغان قېرىنداشلىرىمىزگە ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىدىغىنىمىز شۇكى، ھەممىمىز داۋاملىق ئۆگىنىشىمىز ۋە ئۇزلىكىسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز لازىم.

مىللەتىمىز تارىخىدىن بۇيانقى ئەڭ ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇگۈنكىدەك شەرقىي تۈركستان خەلقىنىڭ ھايات-ماماتلىق پەيتىدە، قانداق ياردەم قىلىشنى بىلەلمەي ئىككىلىنىپ قالغان قېرىنداشلىرىمىزغا كىچىككىنە بولسىمۇ يول كۆرسىتەلگەن بولسا

مەقسىدىمىزگە يەتكەن بولىمىز.